

DEL PENEDÈS

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

EL 1714 AL PENEDES

Jordi Vidal Pla

La Guerra de Successió al Penedès. Reflexions i aportacions documentals

Joan Solé Bordes

Aspectes de la Guerra de Successió a Vilafranca del Penedès

Àngels Mata Quintana

El gener de 1714 al Penedès: la crema i el saqueig de Sant Quintí de Mediona i les seves conseqüències

Albert Tubau Garcia

Aproximació als fets de la Guerra de Successió a Vilanova i la Geltrú

Núria Raspall Rovirosa

Guillem Rovirosa, *lo frare*, i la seva presència al setge de Barcelona

Josep Bosch Planas

Els Desvalls: una família de l'alta noblesa catalana, un abans i un després de 1714

Albert Parellada Guixens

Els Peguera i el 1714

Jaume Baltà Moner

1714-2014. 300 anys de fiscalitat castellana.

Josep Solé Armajach

Reflexions entorn de l'absolutisme i la Guerra de Successió

Ramon Arnabat Mata

Els significats del 1714

Núm. **30** 2014

DEL PENEDÈS

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

INSTITUT
D'ESTUDIS
PENEDESENCS

Edita: Institut d'Estudis Penedesencs
C/ Ferrers, 54, baixos - Tel./fax 93 892 19 79
08720 Vilafranca del Penedès
C. Major, 18 - 43700 El Vendrell
Carrer de Sant Pau, 13
08800 Vilanova i la Geltrú
iepenedesencs.cat - secretaria@iepenedesencs.org
Apartat de correus 119 - 08800 Vilanova i la Geltrú

Institut d'Estudis Penedesencs,
entitat registrada a la Direcció General de Dret i
Entitats Jurídiques de la Generalitat de Catalunya,
capítol d'Associacions, secció 1ª, número 3.360
CIF G-08885311.
ISSN: 1698/3122

Entitat declarada d'interès cultural per acord
de la Generalitat, de 12 de novembre de 1997
i declarada el 2012 Entitat d'Utilitat Pública.

Consell de redacció:
Ramon Arnabat i Mata
Montserrat Comas i Güell
Xavier Esteve i Gràcia
Daniel Garcia i Peris
Núria Jané i Orpi
Jordi Medina i Alsina
Àngels Parés i Corretgé
Antònia Pedrol i Gómez
Àngels Santacana i Figuerola
Josep Solé i Armajach
Joan Solé i Bordes
Pilar Tarrada i Gol
Àngels Travé i Ràfols
Albert Tubau i Garcia
Joan Vidal i Urpi

Correcció lingüística:
Francesc Llopart i Puignau

Impressió i muntatge:
LlopART impressions
Tel. 620 259 128 / 620 259 129
llopartimpressions@llopartimpressions.cat
Dipòsit legal: B-39.107-2002

Amb el patrocini de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

**Diputació
Barcelona**

Obra Social
Fundació "la Caixa"

S U M A R I

PORTALADA

El 1714 al Penedès. XXIV Jornades d'Estudis Penedesencs	4
---	---

COL·LABORACIONS

La Guerra de Successió al Penedès. Reflexions i aportacions documentals	7
<i>Jordi Vidal Pla</i>	
Aspectes de la Guerra de Successió a Vilafranca del Penedès	29
<i>Joan Solé Bordes</i>	
El gener de 1714 al Penedès: la crema i el saqueig de Sant Quintí de Mediona i les seves conseqüències	40
<i>Àngels Mata Quintana</i>	
Aproximació als fets de la Guerra de Successió a Vilanova i la Geltrú	52
<i>Albert Tubau Garcia</i>	
Guillem Roviroso, <i>lo frare</i> , i la seva presència al setge de Barcelona, 1706.	58
<i>Núria Raspall Roviroso</i>	
Els Desvalls: una família de l'alta noblesa catalana, un abans i un després de 1714.	77
<i>Josep Bosch Planas</i>	
Els Peguera i el 1714	88
<i>Albert Parellada Guixens</i>	
1714-2014. 300 anys de fiscalitat castellana	93
<i>Jaume Baltà Moner</i>	
Reflexions entorn de l'absolutisme i la Guerra de Successió	99
<i>Josep Solé Armajach</i>	
Els significats del 1714	107
<i>Ramon Arnabat Mata</i>	

P O R T A L A D A

EL 1714 AL PENEDÈS. XXIV JORNADES D'ESTUDIS PENEDESENCS

1714 ha estat l'any de moda a Catalunya amb motiu de la celebració del Tricentenari (1714-2014). Arreu del país s'han celebrat diversos actes relacionats amb aquesta data tan significativa en la nostra història, ja que va implicar la pèrdua de les nostres institucions representatives i d'un seguit de lleis i constitucions que garantien determinats drets davant el poder reial i havien garantit un desenvolupament econòmic i social considerable.

També és cert que, amb motiu del Tricentenari, s'han dit i fet coses que poc tenen a veure amb el coneixement de la història i la seva interpretació científica; en qualsevol cas, no hi ha dubte que la data s'ha incorporat a l'imaginari col·lectiu dels catalans.

L'Institut d'Estudis Penedesencs també ha volgut participar en el Tricentenari en una doble vessant: contribuir a un millor coneixement dels fets de 1714 al Penedès, convocant les jornades "1714-1914-2014 al Penedès" —sense oblidar, per tant, fets claus de la nostra història, com la Mancomunitat de Catalunya (1914) o la situació actual que viu el país—, i fent difusió dels significats del 1714, mitjançant conferències arreu de les comarques penedesenques.

L'edició d'aquest número monogràfic de la revista *Del Penedès* respon al doble objectiu de donar a conèixer les noves recerques realitzades sobre el 1714 al Penedès i de reflexionar sobre els significats i conseqüències d'aquells esdeveniments per al país. Així doncs, aquí teniu un conjunt de textos que us ajudaran a conèixer millor els fets de la Guerra de Successió espanyola al Penedès i a formar-vos una idea del que va comportar per al nostre país la derrota de la proposta austriacista davant les tropes borbòniques.

Ramon Arnabat
President IEP

COL·LABORACIONS

LA GUERRA DE SUCCESSION AL PENEDÈS. REFLEXIONS I APORTACIONS DOCUMENTALS¹

INTRODUCCIÓ

La Guerra de Successió ha estat un tema força tractat per la recent bibliografia catalana. La quantitat de llibres editats en aquests darrers dos anys és enorme. El passat mes de maig ja se n'havien publicat vint-i-dos. D'aquests, només tretze eren d'història. Si bé el tricentenari ha estimulat la publicació de llibres sobre el 1714, aquesta tradició ja és antiga dins la historiografia catalana.

En les tres darreres dècades, historiadors del prestigi de Núria Sales, Joaquim Albareda, Josep Mª Torras, Agustí Alcoberro i Albert Garcia Espuche² han mantingut encesa la torxa que a inicis del segle XX va encendre Salvador Samper i Miquel³, i cap als anys 60 van reprendre Joan Mercader Riba i Pedro Voltes Bou.⁴ La major part d'aquests autors, però, han estudiat la Guerra de Successió en la perspectiva de Barcelona i el seu setge i, en canvi, han tractat escassament l'àmbit comarcal. Pel que fa al Penedès, i a banda d'alguna monografia local⁵, només ha estat el focus d'atenció com a origen de la revolta pagesa del gener de 1714.

La historiografia sobre el 1714 al Penedès és un gran erm. Tot el que s'ha publicat fins avui és hereu de la bibliografia abans dita, i massa sovint n'és hereu sense citar. Només els treballs sobre demografia d'Antoni Massanell, Àngels Torrents i Francesc Muñoz, i una breu referència de

1 La present comunicació és fruit d'una recerca d'urgència que tenia com a objectiu inicial l'elaboració d'un vídeo sobre l'11 de setembre de 1714 i el Penedès. Té un caràcter més miscel·lani que monogràfic i no compta amb la informació publicada a les històries generals de poblacions com Sitges i Vilanova i la Geltrú.

2 Només a tall d'exemple. Núria Sales, *Els botiflers 1705-1714*, B. 1981; Joaquim Albareda, *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, B. 2001; Josep Mª Torras, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona*, B. 1999; Agustí Alcoberro, *L'exili austriacista (1713-1747)*, B. 2002; Albert Garcia Espuche, *Una societat assetjada: Barcelona 1713-1714*, B. 2014.

3 Salvador Samper i Miquel, *Fin de la nación catalana*, B.1905.

4 Joan Mercader, *Felip V i Catalunya*, B. 1968; Pedro Voltes, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria*, B. 1963.

5 A tall d'exemple, Ignasi M. Muntaner, *Sitges i els conflictes catalans dels segles XVI i XVII*, B. 1978, o Josep A. Garí Saumell, *Historia de Villanueva y la Geltrú*, Vilanova 1963.

Belén Moreno⁶ sobre la revolta de Sant Martí de 1714, han emprat fonts documentals noves. Cal esperar que el treball d'Àngels Mata sobre Sant Quintí, i els altres que s'han presentat en aquestes jornades, comencin a canviar la perspectiva. Però si hem de valorar la situació actual sobre el tema, crec que es pot dir que ja és tradició el fet de beure tots de les mateixes fonts històriques sense haver fet recerca en arxius. Un exemple seria el magnífic treball de síntesi de Cristina Puig,⁷ on, a banda d'unes referències documentals de l'Arxiu Històric Nacional, la gran majoria de referències són sempre fonts secundàries.

L'actualitat mana, i les necessitats d'afirmació nacional per part de molts ajuntaments, en alguns casos, d'afirmació comercial— ens han portat a cometre errors que, després, altres repeteixen fins a fer-ne veritats inamovibles. En posaré algun exemple —no els únics— que es refereix al Penedès.

El motiu gràfic que presideix aquestes jornades en podria ser un. Sense dir-ho de forma explícita, la portada de la *Lealtad Cathalana* pot induir a entendre que el 1714 una impremta de Vilafranca publicava un pamflet —de fet, és un al·legat politicojurídic— en defensa de la causa austriacista. I això és un error en el qual ha caigut més d'un penedesenc. És un error per dos motius. El primer és que la primera impremta establerta a Vilafranca data de l'any 1783, la de Francesc Vilalta. I, en segon lloc, caldria recordar que el 1714 Vilafranca portava gairebé un any d'ocupació militar borbònica, que impediria qualsevol tipus de publicació contrària. Els peus d'impremta, tant el de *Vilafranca* (en absolut es refereix al Penedès) com el de *Colònia*, són peus falsos que es fan servir com a símbols polítics, tot referint-se a ciutats lliures. Segurament aquest pamflet es va imprimir a Holanda i reimprimir a Barcelona per ordre de la Generalitat. Reimpressió de cent exemplars feta, probablement, pel manlleuenc Rafael Figueró.⁸ Però potser no caldria haver anat tan lluny. Que el pamflet no era de Vilafranca ja ho havia escrit Salvador Miquel i Sampere l'any 1905!!!, i Mas i Perera també ho havia recollit.⁹ Sembla que, en el darrer congrés sobre el tractat d'Utrecht (2014), la *Lealtad Cathalana* va ser el centre d'un debat que va tancar definitivament Josep Fontana.

El segon error és més greu. Es tracta del llibre infantil *Bandolers i Barretines: el 1714 al Penedès*,¹⁰ segons els autors una versió lliure de la llegenda del *Morrut*. Fer una versió lliure no vol dir cometre errades monumentals que invaliden la credibilitat històrica de l'obra. Cal dir que el *Morrut*, àlies de Joan Vives, va ser un bandoler que va ser penjat el 14 de maig de 1797!!, tal com és relatat pel manuscrit, quasi contemporani, d'Isidre Mata del Racó, del qual es localitzen còpies fotocopiades i digitalitzades a l'Arxiu Municipal de Sant Sadurn i en el Comarcal de l'Alt Penedès

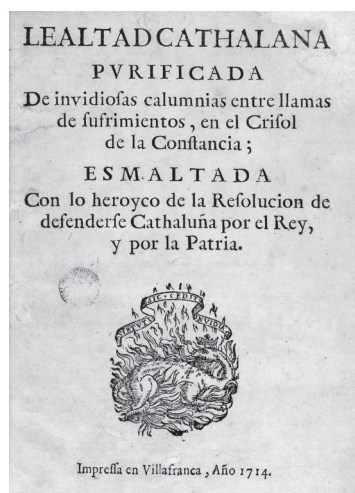
6 Antoni Massanell *La població de Vilafranca del segle XVIII*, Vilafranca 1977; Àngels Torrents, "Mort i malaltia al Penedès (1611-1935)", a *Miscel·lània Penedesenca* núm 22, Vilafranca del Penedès 1997; Belen Moreno, "La Vilafranca del segle XVIII: derrota política, creixement econòmic i desigualtat social", a *Història de Vilafranca del Penedès*, pp. 237-270, Vilafranca 2008; Francesc Muñoz, "Vilafranca del Penedès: evolució històrica d'una població local (segles XIV-XXI)", a *Història de Vilafranca del Penedès*, pp. 167-195, Vilafranca del Penedès 2008.

7 Cristina Puig "El Penedès, focus inicials de la resistència catalana, a finals de la Guerra de Successió". *Llabor de Lletres*, La Fura, Vilafranca 2001.

8 Agraïxo a Isabel Juncosa i Xevi Camprubi la informació que em permet mantenir aquest argument.

9 Pere Mas i Perera, *Vilafranca del Penedès*, B. 1932 p.208.

10 Bernat Soler; Lluís Masachs, *Bandolers i Barretines. El 1714 al Penedès*. El cep i la nansa, 2014.

respectivament, i del qual hi ha una edició publicada des de 1997!¹¹ Simplement es tracta, com en el primer cas, de ser crític amb les fonts i fer menys cas a la xarxa.

Un dels grans problemes que tenim els historiadors és que, de fonts per conèixer la realitat del 1714 al Penedès, n'hi ha poques, i les poques que hi ha les desconeixem. Recordem que Torras i Ribé ja va assenyalar la manca d'informació directa en tots els municipis catalans, perquè tant l'Arxiduc primer, com Felip V més tard, van fer una autèntica repressió de la memòria.¹² En aquest sentit, un dels objectius secundaris d'aquesta comunicació és cridar l'atenció sobre l'ús dels fons judicials i notariaus per tal de resoldre –fins allà on es pugui– els buits d'informació. En aquesta comunicació plantejo algunes reflexions sobre el període 1702-1720 en part del territori penedesenc a partir de les fonts judicials i, sobretot, notariaus de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès, i també

d'un seguiment de la bibliografia tradicional. De fet, com veurà el lector, només assenyalo temes i camins, tot pretenent que altres els puguin seguir.

EL PENEDÈS EN EL CONTEXT DEL CONFLICTE POLÍTIC I BÈL·LIC

La vida del Penedès no fou fàcil entre 1701 i 1714. La comarca, zona de pas cap a Barcelona i Castella, va ser subjecte de diferents situacions polítiques, algunes poc definides. Per entendre la realitat de la guerra sobre la comarca caldria saber, en primer lloc, les fidelitats polítiques de les universitats penedesenques en cadascuna de les conjuntures polítiques i, alhora, conèixer cap on es decantava políticament el contingent humà que les dirigia.

Fins que no es demostrï el contrari, el canvi de dinastia produïda el 1700-1701 es visqué amb perfecta normalitat sobre el territori. Caldria estudiar si la presència dels síndics de Vilafranca, Vilanova i l'Arboç va ser activa o, com una gran part dels participants a Corts, van acceptar el canvi de dinastia sense alçar la veu. Tampoc tenim referències de l'activitat repressora del virrei Velasco sobre el territori, i, molt possiblement, el 1705 les universitats penedesenques canviaren la seva fidelitat cap al rei Carles III després d'acabat el setge de Barcelona sense gaires trasbalsos. En aquest sentit és prou significativa l'actuació de les institucions de Barcelona a l'octubre de 1705, quan la ciutat caigué en mans de l'Arxiduc Carles: *“Les institucions, impassibles, continuaven funcionant per les seves, i així a la Generalitat tothom estava enfeinat amb l'elecció del diputat eclesiàstic i no es votà per ajornar-ho fins al 5 d'octubre, quan la capitulació estava acordada”*.¹³

Durant els anys 1705 i 1706 el Penedès visqué l'enfrontament entre botiflers i vigatans en la pròpia pell. D'aquests anys ja hi ha notícies de partides de miquelets que persegueixen botiflers a Sitges i al Baix Penedès. També coneixem l'actuació de sometents penedesencs defensant Barcelona davant el setge de les tropes de Felip V l'any 1706: *“Així, el comte de Cifuentes, un dels més il·lustres nobles castellans addictes a l'arxiduc, havia ja remogut l'Aragó, el Maestrat i el*

11 Josep Colomé (ed); Raimon Soler (transcripció) *Els mons d'Isidre Mata del Racó. Notes d'un propietari pagès al Penedès de la fi de l'Antic Règim*, IEP i Ajuntament Sant Sadurní, Sant Sadurní d'Anoia, 1997, pàgs. 89-92.

12 Josep Mª Torras i Ribé, *Els municipis catalans de l'Antic Règim* (1983), pàg.117.

13 Pere Voltes Bou. *Catalunya i l'Arxiduc Carles*, B. 1999 p.31.

*Baix Ebre en favor seu i estava guerrejant amb milers de seguidors al Penedès i Baix Llobregat.*¹⁴ Sometents de Sitges, de Vilanova i d'altres universitats penedesenques actuaven al pla de Barcelona contra les tropes de Felip V. Cal dir, però, que, segons Ernest Ferreres,¹⁵ la plana del Penedès no va ser una zona d'agitació vigatana, com sí que ho foren les muntanyes del Baix Penedès, la Conca de Barberà i el Vallès occidental.

Després del setge de Barcelona disposat per Felip V el 1706, no devia ser gens fàcil la vida per a aquells que, de forma pública, s'havien posicionat favorables al govern de Felip V. Un exemple serien les vicissituds patides pel doctor en medicina i eminent botifler de Sitges Miquel de Cassador. Les seves desventures van començar a l'agost de 1705, coincidint amb el desembarcament aliat a Barcelona¹⁶ i l'arribada *“en la dita vila de Sitges de tal Regàs, y Tal Bach¹⁷ ab una partida de miclets per pendre la obediència de dita vila. Y presa dita obediència veren que anaren dits miclets en casa de dit Cassador [no el trobaren] y li secajaren la casa, aportan-se'n de aquella tota la roba y demás cosas que tenia”*. Les desventures d'en Cassador van seguir al setembre de 1706, *“en lo temps dels raïms”*. En aquelles dates hagué d'amagar-se d'un motí de sitgetans que, *“acompanyats de molts minyons ab corns y ab so de tabal assercaren motí en aquella, a fi y effecte de traurer de dita vila a Miquel de Cassador, ha hont feya sa habitació ab sa família o, altrament voler-lo matar”*. Com que no el van trobar, van destruir totes les vinyes que tenia en el terme. La causa d'aquest motí era *“ésser lo dit Cassador molt afectadíssim a Nostre Rey y Senyor Feliph Quint”*.

La posició política d'en Miquel de Cassador seguia sent la mateixa l'any 1707. Els miquelets tornaren a entrar a Sitges i aquest cop van trobar-lo a casa seva. Aquesta és la relació del matrimoni Llopis feta set anys més tard:

*Que trobant-se ells, dits cònjuges Llopis junt ab lo dit Miquel de Cassador, an la botiga del apotecari de sa casa de la pròpia habitació de dits cònjuges Llopis, [...] en lo carrer Nou. Y estant arrahonant los tres junts en dita botiga, que fou en lo mes de setembre de l'any 1707, arribaren a la dita botiga dos miclets. Y entrats que foren dins de la dita botiga, hohiren dits cònjuges Llopis com tractaren mal de paraulas a dit Miquel de Cassador. Ohiren que le digueren que fes de marxar de la vila. Y ditas estas paraulas, al mateix instant, lo un de dits dos miclets veren com li donà dos bastonadas ab un bastó; y ab la altra mà tenia una pistola. De las quals bastonadas se'n resultà que li romperen a dit de Cassador lo bras dret, y al cap, mal ferit, que le isqué molta sanch.*¹⁸

Després d'aquesta agressió, i amb ajuda d'un religiós, Miquel de Cassador es refugià a l'església parroquial, *“en la qual estigué per molts temps malalt per ditas bastonades”*. La presència pública de Miquel de Cassador no es manifestà fins a 1713, quan Sitges — ja en mans dels borbònics — tornà a rebre un atac dels miquelets del marquès de Poal.

Coincidint amb els primers atacs de miquelets a Sitges, al setembre de 1705, una partida d'homes armats actuava pel Baix Penedès perpetrant *“delictes, robant i composant a diverses persones, tant en los camins reals com en les cases d'alguns particulars. Aportant, per eix effecte, un orde fals en nom de Sa Magestat, per quant les convenia ensenyar-lo a las varas de la justícia*

14 Pere Voltes Bou. *Catalunya i l'Arxiduc Carles*, B. 1999 p.39.

15 Ernest Ferreres, *La Guerra de Successió i Catalunya*, Barcelona 2007, p.43.

16 Tota la informació referida a Miquel de Cassador està treta d'un seguit de juraments extrajudicials que es localitzen als protocols notariais de l'(A)rxiu (C)omarcal de l'(A)lt (P)enedès. Josep Rovira, manual P. XVII-439-1, p.125 i ss. D'aquest personatge també hi ha referències a l'obra de Joan Mercader i Josep Maria Torras.

17 Molt possiblement es tracta dels dos coneguts vigatans, Francesc Macià i Ambert (Bac de Roda) i Carles de Regàs i Cavalleria.

18 ACAP, Fons notarial, Josep Rovira, manual P. XVII/439/1 p. 125 i ss.

y altres, a títol de saquejar gavatxos y butiflers y, en particular, valent-se de dit orde fals”.¹⁹ El batlle de l’Arboç i el veguer de Vilafranca, ambdós austriacistes, els perseguiren i detingueren. Els acusats eren pagesos de Cubelles i de Santa Oliva, i sembla que actuaven per ordre del capità miquelet Sebastià Rovira, i ja havien amenaçat amb anterioritat Pau Güell, jurat en cap botifler de Vilafranca. També havien assaltat tres persones en diferents camins, així com tres o quatre masies; anaven fortament armats amb escopetes i altres armes de foc i duïen una ordre del rei —sembla que falsa— per cobrir legalment les seves actuacions, tot aprofitant-se de l’analfabetisme de les autoritats dels petits pobles.²⁰ Una vegada més, la línia fronterera entre activista polític i delinqüent es presenta molt difuminada, i l’actuació amb patent de miquelet fa pensar en la utilització d’aquesta força armada irregular per forçar els canvis de fidelitat de les autoritats locals i destruir les possibles resistències. Un cop superat el setge borbònic i clausurades les Corts, l’arxiduc marxà cap a Madrid fent parada a Vilafranca el 27, 28 i 29 de juny. D’aquesta visita només en tenim notícies escadusseres dels preparatius. La guerra s’allunyà de la comarca fins al novembre de l’any 1709, any en què ja es lluitava en el Camp de Tarragona. La data de la caiguda del Penedès en mans borbòniques és difícil de precisar. El 22 d’abril de 1712, i per ordre del veguer austriacista i del marquès de Vilana, es reuneixen a Vilafranca 77 síndics de gairebé totes les universitats de la vegueria per tal de triar un representant per anar a Barcelona“ a fi y afecte de conferentiar ab dit Illustríssim senyor Marquès de Rialp per a entendre lo Real Ànimo de Sa Magestat Sesària y conferentiar lo més conseqüent a son Real Servey y consuelo dels pobles del present vegariu”²¹ En aquelles circumstàncies, i amb l’arxiduc Carles camí de Viena, la reunió només volia dir tractar sobre la rendició o la resistència als borbons. Els llibres de la Cort del Batlle de Vilafranca segueixen la seva tasca amb una gran normalitat, fins al 14 d’octubre de 1713,²² però hauriem de creure que les dates de signatura del tractat d’Utrecht, l’11 d’abril, i de l’acord per a l’evacuació ordenada i pacífica de les tropes aliades (conveni de l’Hospitalet, del 22 de juny), són dates segures de l’ocupació del territori penedesenc per les tropes borbòniques. Fins i tot la podríem avançar al 5 d’abril de 1713, primera data en què actua l’Auditoria General del reial exèrcit de Felip V a Vilafranca. També cal recordar, però, que Vilanova i Sitges presten respectivament l’obediència al Borbó el 21 i el 27 de juliol de 1713. De tota manera, caldria comprovar si en totes les universitats s’hi estableixen destacaments de tropes borbòniques, i si l’ocupació militar significa necessàriament un recanvi del contingent humà que dirigia els municipis.

AUSTRIACISTES I BOTIFLERS

Per poder establir fonaments on assentar les bases del nostre coneixement, caldria saber no només en quina data el territori es decanta cap a Felip, sinó quines persones tenen realment el poder. Qui són els austriacistes, i qui són els declaradament botiflers, i fins i tot qui són els caragirats. Caldria saber quines són, per a aquest contingent humà, les conseqüències de gaudir o patir un o altre domini, i conèixer les trajectòries polítiques i professionals dels membres de les institucions de poder local. Per al període 1701-1720 he realitzat un *Who is Who* provisional de Vilafranca i del

19 ACAP, Fons judicial, P.XVIII/7-9.

20 [...] *tenim ordre en eix paper del Rey de saquejar totes les cases de gavatxos y butiflers, y que en virtud de dit ordre los fes assistència. Y no avent-me-la presentada, y jo, testimoni, no sé llegir, fiu llegir dit paper a Agustí Mayner, mon fill, sotsbatlle de dita vila.* [El fill li va dir que el paper era fals] *per no ser aquell firmat conforme.*”

21 ACAP, Fons notarial Dídac Miret, esborrany P.XVII/456-2 p.77.

22 Sampere i Miquel dona algunes referències a tenir en compte: lluita entre miquelets i borbònics a la *Mata de Lavern* el 21 de juny, estança el duc de Pòpuli a Martorell el 24 de juliol i ordre de la Catedral de Barcelona de passar-se al bàndol borbònic a les universitats de Sant Martí Sarroca i Sitges, el 6 de desembre, p. 195.

Penedès que es presenta a continuació. Es tracta d'un catàleg provisional d'austriacistes i botiflers penedesencs, amb la intenció que els estudiosos la vagin completant –casos de Sitges i Vilanova– i rectificants si és el cas.

AUSTRIACISTES

- **Pere Joan de Barberà i Subirats**
1713 Assisteix a la Junta de Braços.
- **Tal Ferran**
1713 Síndic de l'Arboç a la Junta de Braços.
- **Josep de Ferrer i de Roca**, senyor de vassalls del castell de Mediona.
1701-1705 i 1713 Assisteix a les Corts i a la Junta de Braços.
- **Antoni Gil de Frederic i Rosés**
1706 Ennoblit per Carles III.
1706 Veguer de Tortosa.
1708 Veguer de Barcelona.
1713 Signa la protesta contra la resolució del braç militar.
1712-1713 Veguer de Vilafranca.
1714 Possible participació en la revolta pagesa de Sant Martí.
1715 Empresonat a Peníscola per connivència amb miquelets i voluntaris.
- **Joan Ginestà**. Inicialment austriacista, acaba col·laborant amb els borbònics.
1705 Jurat en cap de Vilafranca.
1714 Intent de detenció pel batlle de Subirats i soldats a la rectoria de Gelida, on havia estat refugiat amb la seva dona i fills.
1715 Sembla que treballa per als borbònics.
- **Magí Macià i Bartomeu**, burgès de Vilafranca i propietari del molí dels Monjos.
1701 Jurat primer de la Universitat.
1705 Síndic de Vilafranca a les Corts.
1706 Participa en el trencament del setge de Barcelona "assistingo en la línea de comunicació brecha y cortadura".
1714 Felip V li va confiscar tots els béns.
1715 Enterrat al vas de la capella de Sant Cristòfol de Santa Maria de Vilafranca.
1717 La seva vídua Esperança arrendava la hisenda confiscada del seu difunt marit.
- **Ramon Masip**, cerer
1713-14 Batlle de Vilafranca, nomenat per Felip V.
1714 Possible participació en la revolta pagesa de Sant Martí.
1715 Empresonat a Peníscola per connivència amb miquelets i voluntaris.
- **Francesc Miquel i Descatllar**.
1713 Participa en la Junta de Braços.
- **Miquel Montardit**. Austriacista en el transcurs de la guerra.
1719-20 Participa en la revolta dels Carrasclets i és empresonat per ordre del marquès de Castel-Rodrigo.
- **Antoni de Peguera i d'Aimeric**, cavaller. Fill de Guerau de Peguera, senyor de Torrelles.
1700 Membre fundador de l'Acadèmia dels Desconfiats.
1701-02 Contrari a Felip V en les Corts.

- 1705 Un dels signants del Pacte de Gènova.
- 1708 Mort a Barcelona als 26 anys. Enterrament a l'Església Parroquial de Santa Maria de Foix.
- **Lluís de Peguera i d'Aimeric**, cavaller. Membre de l'Acadèmia dels Desconfiats.
- **Francesc d'Olzinelles i Ferrer**.
1701 Participa a les Corts.
- **Josep de Ramon i de Magarola**. Nebot de Miquel de Ramon i Tort [Casa Ramona, Subirats]
1714 Capità de la Coronela. Felip V li confisca les seves propietats.
- **Miquel Ramon i de Tort**.
1714 Pres el 1714.
1714-1725 Pres a Alacant i la Corunya.
1725 Exiliat a Viena.
1728 Enterrat al convent dels Trinitaris Descalços de Viena.
- **Pere Ramon i de Magarola**, propietari de Torre Ramona i delmes de Subirats.
1714 Felip V li segresta els béns.
- **Ramon Ravella**, pagès propietari a Subirats.
1712 Un dels síndics de la vegueria nomenats per conferenciar amb el marquès de Rialp a Barcelona.
1714. Actua des del Penedès contra les tropes que assetgen Barcelona.
1719 Batlle de Subirats, és acusat d'austriacista i de connivència amb miquelets i d'enemic de Felip V.
- **Tal Serra**.
1713 Síndic de Cubelles a la Junta de Braços.
- **Josep Sabater**, apotecari de Vilafranca.
1714 Possible participació en la revolta pagesa de Sant Martí.
1715 Empresonat a Peníscola per connivència amb miquelets i voluntaris.
- **Magí Torrents**.
1713 Síndic de Vilanova de Cubelles a la Junta de Braços.

BOTIFLERS

- **Josep Aimerich**, vendrellenc.
1713-14 Acusador i extorsionador d'austriacistes locals.
- **Miquel de Cassador**, doctor en medicina de Sitges.
1705-1707 Acusat de botifler, va ser perseguit pels miquelets.
1713 Perseguit per miquelets a Sitges.
1714 Viu a Vilafranca i és "provehidor dels grans per lo abast de las tropas del Real Exèrcit de Sa Magestat".
1716 Regidor primer de Vilafranca.
1719 Perseguit pels Carrasclets a Vilafranca. Es va fer fort al campanar de l'església de Santa Maria.
- **Jaume Coll**, pagès vilafranquí.
1719 Perseguit pels Carrasclets, s'amaga al campanar de Santa Maria de Vilafranca.
- **Agustí de Copons i Grimau**, vilafranquí de naixement, vivia a Barcelona

- 1700 És un dels fundadors de l'Acadèmia dels Desconfiats.
 1702 Lluita a favor de Felip V a Itàlia.
 1707 Declarat desafecte per l'Arxiduc.
 1718 És regidor en el primer Ajuntament borbònic de Barcelona.
- **Pere Copons i Copons**, religiós d'origen vilafranquí. No se li coneix actuació durant el conflicte.
 1725 Bisbe de Girona.
 1728 Arquebisbe de Tarragona.
 - **Magí Damià Janer**, jurista, assessor del tribunal de la subdelegació de la superintendència.
 - **Jaume Fort**, burgès de Vilafranca.
 1706-1713 Havia estat desinsaculat pel Govern de l'arxiduc.
 1717 Regidor en el primer Ajuntament borbònic de Vilafranca.
 - **José Ibáñez Cuevas**, brigadier i comandant militar de Vilafranca.
 1717 Primer corregidor de Vilafranca [Mai va ocupar efectivament el càrrec]
 - **Pau Janer**, burgès de Vilafranca.
 1719-1720 Perseguit pels Carrasclets
 - **Josep Mas**, notari, burgès i notari de Vilafranca, visqué a Barcelona.
 1704-1705 Secretari del botifler Francesc Rius i Bruniquer, empresonat pels austriacistes.
 1705 La seva casa a Vilafranca, saquejada pels austriacistes.
 1706 Se li prohibí exercir l'advocacia i el càrrec de notari.
 1713 Fugí de Barcelona.
 1715 Escrivà racional de la Junta dels 16 administradors de la Universitat de Barcelona [just abans del primer Ajuntament borbònic].
 - **Josep Martí i Ferrer**, burgès i notari vilafranquí.
 1706 Desinsaculat pels austriacistes.
 1713 Nomenat com a administrador i recaptador d'impostos al Penedès [Bolla, estanc del tabac, dret de guerra, drets de la Generalitat i Butlla de la Santa Creuada].
 1714 Escrivà de la Cort de l'Auditor General de Guerra de Vilafranca.
 1715 Notari escrivà del tribunal del subdelegat de la superintendència per al terme i jurisdicció de Vilafranca.
 1717 Regidor en el primer Ajuntament borbònic.
 1725 Regidor degà, corregidor accidental.
 - **Jaume Mesa**, ferrer vilafranquí.
 1719 Perseguit dels carrasclets. S'amaga al campanar.
 - **Francesc Miret**, burgès de Vilafranca.
 1706 Fuig de Vilafranca i es passa a l'exèrcit borbònic que assetja Barcelona.
 1706 S'exilia a Perpinyà.
 1708-1714 Participa en diverses campanyes militars formant part de l'exèrcit borbònic.
 1715 Veguer interí de Vilafranca. Rebrà una paga sobre béns confiscats.
 1719 [potser des de 1716] Regidor degà.
 - **Joan Nin Martí**, burgès de Vilafranca i doctor en drets.
 1705-1713 Perseguit per botifler.
 1714 Sotsdelegat de la superintendència. s/d Regidor de Vilafranca fins a 1713.
 1750 Regidor de Vilafranca fins a 1713.
 - **Francesc d'Olzinelles i Ferrer**, de Sant Pere de Riudebitlles.
 1701 Participa en les Corts.
 - **Benet Panyelles i Escardó**, benedictí nascut a Vilafranca.

- 1705 Partidari de Felip V i amic de José Patiño.
- 1705-1717 Abat a Sant Feliu de Guíxols.
- 1717-1727 Abat a Valladolid.
- 1730 Rep el nomenament de bisbe de Girona.
- **Josep Rovira**, notari i burgès de Vilafranca.
 - 1705-1713 Desinsaculat i inhabilitat per exercir qualsevol càrrec.
 - 1717 Regidor en el primer Ajuntament borbònic.
 - 1730 Enfrontament amb el corregidor.
- **Joan Sala**.
 - 1710-1713 Batlle austriacista de Vilafranca.
 - 1715 Jurat primer interí botifler per “su declarado afecto a Su Magestad”.
- **Jeroni Sastre**, notari de Piera.
 - 1712 Triat per tots els síndics del Penedès per conferenciar a Barcelona amb el marquès de Rialp.
 - 1715 Escrivà major de la Superintendència de Catalunya.
- **Joan Sení**, s/d sotsdelegat de la Superintendència a Vilafranca.
- **Jaume Tort**, burgès.
 - 1702-1705 Veguer de Vilafranca.
- **Josep Trius**, mestre de cases de Vilafranca.
 - 1719 Perseguit pels Carrasclets. S'amaga al campanar.
- **Fèlix Urgellés**, mercader vilafranquí.
 - 1700 Jurat segon de Vilafranca.
 - 1704-17 Procurador del collidor de rendes de la Comunitat. Regidor vuitè en el primer Ajuntament borbònic.
 - 1719-20 La seva casa va ser saquejada i va viure amagat a Vilafranca.
 - 1724 Amb més de 73 anys, demanava poder traspasar el càrrec de regidor al seu fill.
- **Raimon Vallès**, doctor en medicina.
 - 1706-1713 Desinsaculat pels austriacistes.
 - 1717 Regidor en el primer Ajuntament borbònic.
- **Alejandro de Verdier**, doctor en dret.
 - 1706 Assisteix, juntament amb el seu pare, a les Corts de l'Arxiduc.
 - 1713 Assisteix a la Junta de Braços de 1713, on es mostra contrari a la resistència.
 - 1716 Alcalde major de Vilafranca.
 - 1719-1720 Màxima autoritat de Vilafranca després de la fugida del corregidor per la pressió dels carrasclets.
 - 1723 Sol·licita sense èxit ser nomenat regidor de Barcelona.
- **Miquel Vidal**, confiter /adroguer de Vilafranca.
 - 1705 Detingut per maltractar els jurats de paraula i obra.
 - 1705-1707. Li calen foc a les portes de casa. La casa rep almenys dos saquejos.
 - 1705 Empresonat i portat detingut amb l'exèrcit de l'arxiduc a Barcelona. S'escapa i el detenen.
 - 1706-1713 Desterrat a Mallorca per botifler.
 - 1713 A Vilafranca és agredit a bastonades [Cal suposar que per miquelets].

1716 Regidor tercer.

1716 Sotsdelegat per a la conservació de las aigües comunes i obres públiques i tot el que abans corria a càrrec del lloctinent del batlle general.

1719 Amb l'entrada dels carrasclets, ajuda els botiflers amagats al campanar.

- **Jaume Vila.**

1701 Síndic de Vilafranca a les Corts.

- **Josep Xammar, burgès de Vilafranca.**

1719 Perseguit pels carrasclets. S'amaga al campanar el 1719.

- **Pau Xammar, burgès de Vilafranca.**

Segons Mas i Perera,²³ en els esdeveniments de 1702-1713 Vilafranca es va decantar majoritàriament pel bàndol austriacista —la qual cosa resta encara per comprovar—, si bé alguns sectors minoritaris, però amb un gran pes específic, feien costat a Felip V. Entre aquests, els burgesos de Vilafranca. El que sembla cert és que, fins a 1713, hi hagué molts polítics locals que es mogueren amb precaució entre dues aigües, i també es podria dir que, institucionalment, no sembla haver-hi grans repercussions. Una altra cosa és la situació posterior a la caiguda de Barcelona i a l'establiment del nou Ajuntament borbònic, en el qual van ser premiats els botiflers més destacats.

Malgrat aquella calma institucional, es coneix que el 1706 l'arxiduc portà a terme una inspecció sistemàtica de les bosses d'insaculació en les principals poblacions de Catalunya. Torras²⁴ ha explicat el cas de Vic i el de Manresa. En el cas de Vilafranca, ja hem observat en el llistat anterior com alguns botiflers eren desinsaculats el 1706, any en què no es van triar els jurats fins al dia 11 de gener de 1707.

En lo dit trenta hu de dezembre, per orde de sa magestat, que Deu guarde, se dilatà la extracció de nous jurats fahedora en dit dia fins al dia 11 de janer pròxim passat. Fent dit dia semblant extracció dels quatre jurats, que quiscún any en dit dia trenta hu de dezembre acostumava a fer dita Universitat, y dels hàbils de dita bossa de mà terça sortejà y fou extret en i per jurat Gabriel Miret. Y és ver y publich²⁵

El retard de la insaculació es degué a un fet molt poc habitual: la manca de quòrum en la reunió del Consell General. Tot sembla indicar que, per influència d'alguns vilafranquins, molts consellers es van amagar i no van participar en la principal sessió de la vida política vilatana. Tanmateix, Gabriel Miret, que havia estat triat jurat de mà terça, va ser inhabilitat contra la seva voluntat per una sospitosa malaltia, concretament “*per mal d'orina*”, i substituït per un teixidor de lli com a jurat. Tot ens indueix a pensar que es va voler tallar el curriculum polític de Gabriel Miret, que ja havia estat jurat dues vegades amb anterioritat: “*A Gabriel Miret el van suffocar sens causa, títol ni rahó alguna.*” La manca de fonts històriques municipals, però, impedeix poder anar més lluny en aquest tema.

Malgrat tot, la recerca en el fons judicial i notarial ens ha permès elaborar un quadre provisional dels individus que van ocupar les principals institucions polítiques de Vilafranca per al període 1700-1720.

²³ Mas i Perera (1932), p. 66.

²⁴ Torras (1983), p. 117.

²⁵ ACAP Fons Judicial, P. XVIII/8-17.

OCUPACIÓ DE CÀRRECS MUNICIPALS I REIALS (1700-1720)						
	BATLLE	JURAT 1	JURAT 2	JURAT 3	JURAT 4	VEGUER
1700	Josep Salvany Miquel Montardit	Pere Pau Xammar, burgès	Francesc Urgellés, adroguer	Pere Balaguer, paraire	Salvador Lleó, pagès	Marc Antoni Abella (regent)
REGNAT DE FELIP V						
1701	Miquel Montardit Josep Soler, burgès i notari	Emmanuel Macià, burgès i notari	Josep Olivella, apotecari	Francesc Torrents, botiguer	Josep Rodó, ferrer	
1702	Josep Soler, burgès i notari	Josep Mas, burgès i notari	Francesc Llorenç, burgès i notari	Francesc Miret, burgès	Pere Llopart, sabater	Jaume Tort, burgès
1703	Josep Soler, burgès i notari	Dídac Miret, burgès i notari	Joan Sala, negociant	Pere Balaguer, paraire	Josep Tutusaus, Teixidor de lli	Jaume Tort, burgès
1704	Josep Soler (f. 5/II) El jurat en cap Dídac Miret (f. 5/III)	Pau Güell, burgès i doctor en medicina	Marc Antoni Tort, jurista	Pere Vallès, burgès i notari	Jaume Sivilla, corder	Jaume Tort, burgès (regent del veguer)
1705	Dídac Miret, burgès i notari (22/V)					Jaume Tort, burgès
REGNAT DE CARLES III						
1705	Gabriel Freixes (4/X) Josep Soler, apotecari (21/XI)	Joan Janestà, burgès (26/IV)	Gabriel Freixes, notari (26/IV)	Jaume Duran, candeler de cera (26/IV)	Tomàs Galceran, corder (26/IV)	Josep Salvany (4/IX)
1706 Vista Rei	Emmanuel Macià Josep Soler, apotecari (1*)	Jaume Tort, burgès	Josep Olivella, apotecari	Fèlix Urgellés, paraire	Pere Galceran, blanquer	Josep Salvany
1707 (2*)	Josep Soler, burgès (f. 8/III)	Joan Sala, burgès	Jacint Mascaró	Josep Tutusaus, teixidor	Jaume Recasens, pagès	
1708	Pau Janer (28/IX)					
1709	Pau Janer					Salvador Alba CHB 15/I
1710	Pau Janer (8/II) Joan Sala, burgès (26/III)					Salvador Alba CHB
1711	Joan Sala, burgès	Pere Pau Xammar, burgès	Andreu Bartomeu	Francesc Pometa	Tal Mata	Salvador Alba CHB Pere Pau Xammar J1, regent (4/XII)
1712	Joan Sala, burgès	Pau Janer, burgès	Alfons Bacardit, cirurgià	Salvador Miret, pagès	Jaume Recasens, pagès	Antoni Gil de Frederic i Rosés (4/V)
1713 (3*)	Joan Sala 6/II					Antoni Gil de Frederic i Rosés 4/V
REGNAT DE FELIP V						
1713	Ramon Masip (5/IV-27- XII)	Josep Soler, burgès i farmacèutic	Jacint Mascaró, botiguer	Josep Andreu, argenter	Joan Salt, fuster	
1714 (4*)	Ramon Masip Gabriel Freixes J1 regent (22/IV)	Gabriel Freixes, burgès	Francesc Urgellés, adroguer	Josep Rovira, cirurgià	Ramon Casanoves, calceter (22/IV)	
1715		Joan Sala, burgès	Francesc Rovira, cirurgia	Jaume Sivella, corder (15/I) Miquel Vidal, adroguer (21/III)	Joan Mascaró (15/I) Batista Domingo, teixidor de lli (21/III)	Francesc Miret, burgès Francesc Rovira, J2 regent de la vegueria

REGNAT DE FELIP V						
1716	Didac Miret, burgès i notari					
1717	Didac Miret, burgès i notari					Alejandro Verdier, veguer.
	CORREGIDOR	ALCADE MAJOR	REGIDOR 1 I 2	REGIDOR 3 I 4	REGIDOR 5	REGIDOR 6
1718	Josep Ibáñez Cuevas (5*)					
1719	Josep Ibáñez Cuevas (23/I) Juan de Zayas y Guzmán	Alejandro de Verdier	Miquel de Cassador, doctor en medicina Josep Martí i Ferrer, notari	Raimon Vallès, doctor en medicina Josep Rovira, notari	Fèlix Urgellès, negociant Jaume Fort, burgès	Francesc Miret, burgès Miquel Vidal confiter
1720	Juan de Zayas y Guzmán	Alejandro de Verdier	Miquel de Cassador, doctor en medicina Josep Martí i Ferrer, notari	Raimon Vallès, doctor en medicina Josep Rovira, notari	Fèlix Urgellès, negociant Jaume Fort, burgès	Francesc Miret, burgès Miquel Vidal confiter

(1*) Josep Soler és batlle entre 1/XII/1706 - 11/V/1707 *"per la nova nominació de balle ha fet sa Magestat"*.

(2*) 1707. Problemes en les bosses i intervenció del rei.

(3*) 5/IV/1713. Ja actua a Vilafranca l'Auditoria General del real exèrcit.

(4*) La composició del darrer Consell General de la Universitat de Vilafranca del qual tenim constància. Consellers: Pau Güell, doctor en medicina i burgès; Josep Rovira, notari i burgès; Jacint Mascaró, botiguer; lo doctor Antoni Llorens; Francisco Torrents, botiguer; Jaume Civillà, corder; Francisco Soler, apotecari; Josep Rodó, ferrer; Josep Malla, cirurgia; Josep Janer, paraire; Jaume Trius, paraire; Josep Valadas, sastre; Ignasi Pujador, Joseph Jornet, Pau Pujador, sabaters; Batista Domingo, Pau Pasqual, Joseph Claramunt, Anthoni Grassas, teixidors; Josep Rodó, ferrer, major; Josep Tèrmens, ferrer; Joan Frasquet, calderer; Pau Alcover, ferrer; Pau Salvany, Amador Alcover i Pau Sadurní, pagesos; Joan Salt, fuster; Antoni Anglada, mestre de cases; Pau Vallès, canterer; Jacint Batlle, Silvestre Feliu i Sabrià Ferrer, corders.

(5*) Segons Torras, mai estigué al poder.

ALLOTJAMENTS, BAGATGES I PRESSIÓ FISCAL

Si bé sobre el Penedès mai hi hagué cap gran enfrontament militar, el pes de la guerra es va deixar notar. Per la informació de què es disposa, no s'observa una gran quantitat de problemes d'allotjaments militars, sobretot si ho comparem amb el període 1630-1652 i amb la revolta dels Gorretes de 1687 a 1689.²⁶ En tot cas, aquesta absència d'informació no vol dir que no hi hagués problemes. En el fons judicial n'hi ha notícies per al 1705, 1708, 1709, 1712 i 1713.

L'abril de 1705 s'iniciaren els problemes quan *"se tingué notícia que dit die en la present vila se havien d'allotjar tres companyies de soldats de cavall de las Guardas de sa Magestat comandades per Francisco Cayetano de Aragón"*.²⁷ El paraire Francesc Figueres va optar per la resistència passiva. Va tancar les portes de la seva casa *"perquè ab eix medi pogués quedar librat de*

26 Jordi Vidal *La comunitat Vilatana davant de l'exèrcit al segle XVII. Vilafranca i el Penedès a l'Avenç* nº 113 pp.38-43B. 1988; Belen Moreno i Jordi Vidal *La revolta dels Gorretes a Vilafranca 1687-1689. Notes sobre els seus protagonistes* a Actes del II Seminari d'Història del Penedès, B. 2001 p 87-105.

27 ACAP, Fons Judicial, P.XVIII/7/18.

tenir ningun soldat allotjat”. L’allotjament devia ser prou oneros, perquè amb les portes tancades el paraire no podia atendre el seu negoci i perdia força ingressos. Malgrat tot, les autoritats vilatanes no van trobar l’acusat ni van poder obrir les portes.

No serà fins al 1708 que tornem a trobar notícies d’allotjaments a Vilafranca. Al mes de setembre hi havia allotjada una companyia de cavalleria anglesa.²⁸ Els incidents es repetiren. Aquesta vegada es passà de la resistència a l’agressió. El protagonista va ser un jove baster que apunyalà un soldat quan aquest intentava ferir l’amo de la casa on estava allotjat. Referint-se als soldats, un dels testimonis li diu a la seva dona: “*Vina a casa que prou gats tindrem que las ratas no se acostaran*”. Estava clar que els soldats mai eren benvinguts.

Hem localitzat incidents a Sant Martí l’any 1709. En aquest cas, un pagès nafrà amb arma de foc un soldat allotjat en el terme i fugí més tard.²⁹ També el 1712 hi hagué un incident dins del terme de Sant Martí.³⁰ En aquesta ocasió, el soldat de cavalleria allotjat al mas Romani tingué un enfrontament amb un pastor del mas quan el primer agafà bacallà (*badejo*) per fregir, i exigí a una de les dones de la casa més oli del necessari. El soldat resultà nafrat per un cop al cap amb uns molls i unes quantes bastonades; el pastor fugí. A Vilobí, en el mateix any, un paisà sense identificar va matar amb arma de foc un soldat allotjat al terme. Sembla que en aquest cas el motiu de l’agressió era la dona que anava amb el soldat. “*Crech que la dona que anava ab ellés causa de dicha mort*.”³¹

No posem en dubte que els allotjaments i els incidents van continuar en aquests anys. I de ben segur que a partir de mitjans 1713 es van incrementar amb l’arribada de les tropes borbòniques. Però la desaparició de molta documentació judicial anterior a 1713, i la implantació per part dels borbons d’un sistema qualificat de *terrorisme militar* ens fan perdre el rastre de la conflictivitat.³² El 1713 la cort del batlle i la del veguer de Vilafranca són substituïdes per l’*auditoria de guerra*, i els judicis desapareixen entre 1714 i 1716. Hem de suposar que la conflictivitat es resolía amb arguments de força i no de dret. Malgrat aquesta absència documental, els protocols notariais testimonien, des de 1714, la presència dels soldats sobre el territori, ja que aquests utilitzen amb regularitat els serveis dels notaris.

La conflictivitat derivada de la presència militar també és constatable en el servei obligat de bagatges. Cal recordar que una discussió sobre aquest servei entre les parròquies del terme de Subirats serà un dels disparadors del conflicte que acabarà amb la separació de Sant Sadurní de la resta del terme.³³

A banda de la pressió fiscal directa, la presència d’un exèrcit d’ocupació era una càrrega indirecta. Serveixi com a exemple la justificació de despeses que feia la Universitat de Sant Cugat Sesgarrigues per endeutar-se amb un censal demanat al febrer de 1714.

28 ACAP Fons Judicial P.XVIII/9-17.

29 ACAP Fons Judicial P.XVIII/10-2.

30 ACAP Fons Judicial P. XVIII-13.

31 ACAP Fons Judicial P. XVIII/13-6.

32 Exemple d’aquest terrorisme militar el podem trobar en el pillatge fet per les tropes borbòniques a Vilanova al maig de 1714.

33 Els bagatges com element bàsic per la separació de Sant Sadurní de la resta de parròquies que formaven la universitat de Subirats ha aparegut en tota la bibliografia local de l’antic terme de Subirats. Vegeu com a exemple, Marcel Gabarró, *1717-1764 de “San Sadurní de Subirats” a “San Sadurní de Noya”. Història d’una tensió*, a Fires i festes, Sant Sadurní d’Anoia, setembre de 2014, pp. 87-101.

DESPESES EXTRAORDINÀRIES DE LA UNIVERSITAT DE SANT CUGAT SESGARRIGUES ENTRE JULIOL DE 1713 I FEBRER DE 1714*
Pels <i>terrellons</i> treballats per ordre de Felip V [treball d'adobar els camins]
115 dies d'assistència amb matxos i mules per portar grans a Martorell
Pagament de 5 homes que anaren amb el veguer a perseguir los lladres o voluntaris
Pagament d'una composició que va fer un oficial que anava amb dos mil bagatges que anava a buscar civada per al rei
15 quarteres de blat per abast del real exèrcit
40 dies de servei de bagatges amb animals grossos (matxos i mules) per anar a Martorell
34 dies de servei de bagatges amb animals petits (burros) per anar a Martorell
13/II/1714 per donar pa, vi, carn i altres coses a deu companyies de soldats d'infanteria

*Font: ACAP Fons notarial. Felip Cartró, manual. P.XVIII-17-1 p.12.

La crisi politicomilitar de 1705-1714 deixà també la seva petjada en la demografia. El creixement de la mortalitat és constatable en tots els estudis que s'han fet en la comarca i en el presentat en aquestes jornades per Joan Solé Bordes. No és el moment de repetir els arguments d'altres, però sí d'esmentar els estudis sobre el tema fets per la desapareguda Àngels Torrents i per Antoni Massanell.³⁴

L'ENDEUTAMENT

Una de les conseqüències del cicle bèl·lic va ser l'augment de la pressió fiscal, l'endeutament subsegüent de les universitats per tal de resoldre-la, i l'empobriment de les universitats com a colofó.

A banda dels allotjaments i dels bagatges, la pressió fiscal es pot observar en tres tongades. El repartiment del donatiu que el rei —sigui Felip, sigui Carles— demanà a les Corts, les temibles quinzenades i, finalment, la imposició postbèl·lica del cadastre. En aquesta comunicació faré només referències a l'endeutament pel pagament de quinzenades que van haver de suportar les universitats penedesenques.

Les quinzenades van ser l'obligació de totes les universitats de Catalunya de pagar el manteniment de l'exèrcit d'ocupació durant els mesos de desembre de 1713 i gener i febrer de 1714. La negativa a fer aquest pagament va esdevenir la base de la revolta pagesa que, iniciada a Sant Martí al gener de 1714, es va estendre per moltes contrades de Catalunya fins al mes de març.

Les universitats penedesenques, encapçalades per Vilafranca, van haver de recórrer als censals per tal de poder pagar aquests impostos, i el fons notarial testimonia aquest endeutament. En el quadre inferior hi ha un resum de l'endeutament d'algunes universitats penedesenques per subvenir les despeses de guerra i les quinzenades. Una altra cosa serà l'anàlisi d'aquells que deixen els diners i, per tant, conèixer qui fa negoci a costa d'aquella pressió fiscal.

³⁴ Antoni Massanell (1977); Àngels Torrents (1997).

EXEMPLES D'ENDEUTAMENTS D'ALGUNES UNIVERSITATS PENEDESENQUES 1714-1715				
DATA	FORMA	CREDITOR	PREU	MOTIU
VILAFRANCA				
1714	4 censals	Comunitat Preveres	2240 ll	Comprar Blat
1714	4 censals	Comunitat Preveres	2240 ll.	Pagar quinzenades
CASTELLET				
1714	1 censal	Josep Escardó, notari	400 ll.	Pagar quinzenades
LAVIT				
1715*	1 violari	Francesc Ferrer, prevere de Santa Maria	70 ll.	Pagar quinzenades
LLETGER				
1714	2 violaris	Francesc Ferrer, prevere de Santa Maria	200 ll.	Pagar quinzenades
PACS				
1714	1 censal	August Bassa, prevere, rector de Pacs	300 ll.	Pagar quinzenades
SANTA MARGARIDA				
1714	1 censal	Joan Sala, burgès de Vilafranca	205 ll.	Pagar quinzenades
1714	1 censal	Josep Llorenç, pagès de la Sanabra	100 ll.	Pagar quinzenades
1714	1 censal	Joan Balada	100 ll.	Pagar quinzenades
SANT CUGAT SESGARRIGUES				
1714	1 censal	Francesc Ferrer, prevere de Santa Maria	400 ll.	Pagar quinzenades
1714	1 censal	Isabel Güell, vídua de Joan Güell, ferrer de Vilafranca	250 ll.	Despeses militars
SANT MARTÍ SARROCA				
1714	1 censal		250 ll.	Pagar quinzenades
TORRELLES DE FOIX				
1714	1 censal 1 violari	Joan Sala, burgès de Vilafranca	287 ll	Despeses universitat
VILOBÍ				
1715*	1 violari	Melcior Amadó, pagès de Vilobí	105 ll.	Pagar quinzenades

*Pagar particulars que a 1714 han avançat els diners per pagar les quinzenades.

A banda de la informació resumida en aquesta graella hi ha notícies d'endeutament de les universitats i llocs de Rodonyà, Montferri, Sant Pere Molanta, Ferran, Marmellà, Sant Jaume dels Domenys, les Cabanyes, Avinyonet i Puigtinyós³⁵.

La pressió fiscal durant la guerra és el context on s'han d'inscriure els conflictes interns de les universitats penedesenques. Aquest seria el cas de la Granada i Sant Cugat Sesgarrigues. En

35 ACAP Fons Notarial, Josep Rovira, esborrany. P. XVIII-415-2.

les dues universitats hi ha conflictes pel repartiment dels impostos. A la Granada³⁶ hi ha queixes el 1714 contra els jurats *“en vista que los talls que hi ha fets entre los naturals y habitants en lo dit lloch y terme no són iguals de pagar segons los béns de quiscun d’aquells tenen en lo dit lloch de la Granada”*. Finalment, el Consell General de la Universitat resol *“fer-se evaluació dels bens immobles a més y a menys dels que los dits naturals y habitants en lo dit lloch y terme tenen y posseheixen, tant en lo dit lloch y terme de la Granada com fora de aquells, a fi de que feta dit valia, púguia, cada qual segons los bens immobles tindrà quan importia, fer-se talls en servey de sa magestat”*.

A Sant Cugat Sesgarrigues, l’organització política es basava en l’aportació fiscal dels seus habitants, que es classificaven en quatre talls. El conflicte va esdevenir-se el 1712 quan un pagès del terme, taxat en el tall quart, es volia habilitar com a jurat primer. Les normes eren molt clares. Per ser jurat primer havies de pertànyer a qualsevol dels tres primers talls.³⁷

L’empobriment de la població s’evidencia en les fonts històriques. Aquest podria ser el cas de la Universitat de Sant Pere de Riudebitlles, el 1715, que comunicà la impossibilitat de pagar en una interessant enquesta judicial. Més que la resposta de l’enquesta, el més significatiu per entendre l’empobriment que ha representat la guerra és la redacció de les preguntes que relacionen fil per randa els arguments de la Universitat.³⁸

Si saben que la universitat i singulars personas de la vila de Sant Pere de Riudebitlles, de esta part a uns vint anys poch més o mancho, se troba miserable y aniquilada,[...] de tal manera que, si vint anys ha podian pagar y satisfer la quantitat verbigràcia de cent, vuy en dia no poden satisfer deu.

Si saben que un dels motius y pretest que no pot la universitat y singulars personas de dita vila de Sant Pere de Riudebitlles pagar vuy en dia lo que pagavan de vint anys a esta part, és que de quatre casas que hi avia algun temps de tall major en dita vila, la una que és la casa de Cerdà de Palou y antes de Esteva és inhabitable y perduda del tot. Y la altre és de Bonaventura Rius de la Casa Gran, la qual vuy tampoch no se habita per no trobar-se masover en aquella.

Si saben que lo altre motiu y pretest de no poder la Universitat y singulars personas de dita vila de Sant Pere de Riudebitlles pagar vuy en dia lo que pagava 20 anys ha a esta part, és que en dita vila se troban diferents casas que no se habitan y altres que de sa naturalesa són inhabitables, com són las casas de [segueix una relació de més de vint masos i cases].

Si saben que de esta part de 20 anys en dita vila de Sant Pere de Riudebitlles se trobava una fàbrica de peyrairia a hont se fabrichaven molts y differentes draps, setzens, cordellats, vehetas y sehals per los religiosos de Sant Francesch. Y vuy no s-i treballa cosa alguna.

1719-1720. EL CANT DEL CIGNE DE LA RESISTÈNCIA AL PENEDÈS

És evident que allò que semblava consolidat pel pes militar i fiscal dels borbons va saltar pels aires en els anys 1719-1720. Un simple canvi de la conjuntura internacional provocat per la política de recuperació de les possessions italianes perdudes a Utrecht, portada a terme pel

36 ACAP, Fons Notarial, Josep Rovira, manual P.XVII-433-2 p. 58.

37 ACAP Fons Judicial, P. XVIII/13-9 (1).

38 ACAP Fons Judicial, P. XVII/14-13.

cardenal Alberoni, va fer possible la invasió de Catalunya per part d'uns 8.000 fusellers —dragons o carrasclets— dirigits per Pere Joan Barceló, àlies Carrasclet, i l'inici d'una guerra entre Espanya i França.

Pel que fa referència a Vilafranca, aquest episodi el coneixíem a partir dels treballs de Mercader de finals dels 50 i inicis del 60, i en part pels treballs de Josep Maria Torras.³⁹ En els protocols notariais hi ha recollides declaracions jurades extrajudicials, on les víctimes dels carrasclets expliquen fil per randa les seves penalitats i aporten testimonis que, sota jurament, corroboren i amplien els fets coneguts. També en aquests anys, apareixen molts testimonis exculpadors o incriminatoris de les actituds polítiques de diferents personatges penedesencs.

Al juliol de 1719 els carrasclets van ser desviats de les rodalies de Barcelona cap al Penedès. Immediatament va sorgir un gran nombre de partides de miquelets en la zona més muntanyosa, que s'afegiren als carrasclets. Segons Mercader, prop de Vilafranca hi havia caps de miquelets a Piera (Pau Mussarro) i a Capellades (lo Vell), però també a la Llacuna-Montagut hi actuaven Tomeu, àlies Pollina, Bernic i fins i tot Carrasclet.

Per assegurar l'ordre en la rereguarda de les forces borbòniques es van crear les esquadres civils que havia d'organitzar el corregidor. En teoria, a Vilafranca li correspondrien vuit companyies de quaranta homes encapçalades per cada un dels vuit regidors, però tenim dubtes raonables de la seva eficaç organització, perquè el 1719 Vilafranca no tenia corregidor. Per tal de resoldre la manca d'autoritat en una situació de crisi, el capità general va nomenar corregidor provisional el comandant militar de la guarnició de Vilafranca, Juan de Zayas y Guzmán.

Durant el mes d'abril de 1719, diferents vilafranquins fan declaracions extrajudicials per tal de justificar la posició política de fidelitat borbònica d'alguns conveïns, o bé per inculpar-ne altres d'austriacistes.⁴⁰ No deixa de sorprendre que això es faci cinc anys després de ser ocupat militarment el territori i algun mes abans de la invasió dels carrasclets. La por d'una revolta generalitzada seguia present Així, Pau Balaguer, prevere de Santa Maria, era considerat pels testimonis —gairebé tots coneguts botiflers— *“hombre de buena vida, de fama y costumbres y de buena y honesta conversación. Y de él, nunca hemos visto ni ohido palabras ni acciones que de ellas pudieran sospechar mal afecto ni mala voluntad al Rey Felipe Quinto”*. D'altres testimonis valoraven el grau de fidelitat política del daguer Benet Pedreny durant els darrers dotze anys: *“Nunca en dicho tiempo haya tomado armas ni haya faltado de su casa... y siempre a suportado su alojamiento y pagado las reales contribuciones y catastro.”* Els mèrits que aporta el testimoni favorable a Jaume Romeu, que havia estat batlle de Font-rubí, es refereixen als fets del gener de 1714: *“Nunca lo ha visto ir con los voluntarios, ni tampoco haver visto retirarse ningunos en su casa.... Que en la ocasión que las tropas que Nuestro Rey y Señor hiban en la villa de San Quintín por sacayarla, algunos voluntarios fueron en casa de dicho Jayme Romeu, bayle que entonces se hallaba, [perquè donés] orden de alzar la campana de dicho término por hir a dicha villa de Sant Quintín perquè dichas tropas no entrassen en dicha villa, lo que no consintió dicho Romeu.”*

Sembla que la fidelitat política de les autoritats locals preocupava força les autoritats. En aquest sentit, són simptomàtics els informes negatius emesos sobre els batlles de Capellades i de Subirats el 1719.

39 Joan Mercader i Riba, *Los comienzos de la planta corregimental en las comarcas del Penedès y Conca d'Òdena*. Martorell 1950, separata de Actas y comunicaciones de la I Asamblea Intercomarcal de Investigadores del Penedès y Conca d'Òdena; Josep Mª Torras (1983); Joaquim Albareda "L'Alçament dels Carrasclets contra Felip V "a *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*, pp.63-80, B. 1977.

40 ACAP Fons notarial, Pere Vallès, manual, P.XVIII-472-2 p. 12r, 62, 64, 66, 67, 68 i Josep Rovira, esborrany, P.XVIII-415-2 p. 58, 60.

El 15 d'abril, el batlle de la Pobla de Claramunt i el sotsbatlle de Capellades donaren testimonis acusadors de qui era aleshores el batlle de Capellades, Joan Guarro, i del seu fill Josep. Aquest darrer, *“en las turbaciones pasadas fue voluntario y tomó las armas como los demás voluntarios que corrían por este partido y que iba con algunos otros voluntarios”*, i després de la derrota va fugir. Respecte a Joan Guarro consideraven que havia donat suport i allotjament als miquelets i que *“los ha visto tratar con estrechés con los que han sido voluntarios y desafectos al Rey”*. Un dels testimonis demanava discreció per por a represàlies, perquè ja el 1714 els miquelets li havien saquejat la casa, i l'altre testimoni *“pide toda desvinculación en esto por razón de no sucederle algún danyo como en otra vez le ha sucedido en cosas suyas”*. Sembla que la pugna entre botiflers i antics austriacistes era encara viva a nivell local cinc anys després.

Un segon exemple, el trobem a Subirats. També en el mes d'abril s'obria una enquesta contra Raimon Ravella, aleshores batlle de Subirats, a conseqüència de la qual va ser arrestat a la casa del regidor degà de Vilafranca Miquel de Cassador. Un dels acusadors va ser el rector de Sant Sadurní que va jurar que *“dicho Ravella, bayle, merexia mil prisiones por haver estado tan mal vassallo al Rey [...] Que dicho Ravella, bayle, como también Pedro Mir y Janer, regidor primero de dicha villa de San Sadurní, habían hecho los dos más mal que todos los moradores de la dicha villa de Sant Sadurní y de todo aquel pays juntos. Y que no se podía fiar en cosa de él dicho Ravella, porque hazían buena cara en lo exterior y malos efectos en lo demás”*.

El regidor de Vilafranca Miquel Vidal i altres testimonis encara afegien més llenya al foc: *“En las turbaciones pasadas fue público y notorio que dicho Raymundo Ravella, bayle, era mal efecto del rey, en tanto que pasando algunas vezes cerca de su casa que la tiene al camino que va a la ciudad de Barcelona, pasando por la parte del Lladoner, dexó de hir [el testimoni] ha hospedarse en su casa, pasando muy escondido por temor de que dicho Ravella, había hoydo decir, era mal efecto al rey, y no fuesse caso de encontrar en su cassa algunos hombres mal afectos.”*

El 1719-20 els batlles eren la peça clau tant de la possible revolta com de la repressió. Com explica Enrique Giménez,⁴¹ les cases dels batlles eren l'objectiu habitual de les partides guerrilleres, *“pues ellos se han juntado por todas partes y delante de las mismas casas, que habían de matar los dichos bailes y acabar todas sus familias por ser traidores a Dios y al Rey y a la Patria, y obligaron a gritar afuera ladrones y traidores al Rey, y a tocar las campanas”*. Exactament el mateix que succeïa cent anys abans en el moment de màxima força del moviment bandoler.

Durant el juliol i l'agost de 1719 Vilafranca va ser ocupada pels escamots de dos dels lloctinents de Carrasclet, Francesc Bernich, i Tomeu àlies Pollina, que tenien les seves bases a la muntanya penedesenca entre la Llacuna i Sant Quintí. Deixem que siguin els botiflers vilafranquins que narrin els fets, concretament Joan Nin i Llorens i Pau de Salvador, doctors en ambdós drets i veïns de Vilafranca⁴²:

[el dia 20 de juliol] *a la que serían las diez horas, poco más o menos, nos hallávamos con don Alexandro de Vardier, Alcalde Mayor de esta villa, en casa del ilustre señor don Juan de Zayas y Guzmán, corregidor y comandante de dicha villa. Hablando con él, dixo que por haber tenido noticia por el expreso de la villa de Apiera, que los enemigos habían entrado la noche antecedente en dicha villa y que venían con crecido número de ynfantería y cavallería, le hera preciso yrse en Tarragona y llevarse las armas de las esquadras de esta villa en dicha ciudad de Tarragona.*

41 Giménez López, Enrique "Conflicto armado con Francia y guerrilla austriacista en Cataluña" a *Hispania* LXV/2 (2005)

42 ACAP Fons notarial. Dídac Miret, esborrany, P.XVII-458-2 (27-X-1719).

Y en este tiempo, estando componiendo los cavallos para él y los criados, llegaron las guardias del tabaco en su casa, muntados a cavallo para yrse juntos. Y en esta ocasión, subió a cavallo dicho señor corregidor y comandante diziendo a don Alexandre de Vardier, alcalde mayor, que él se yba adelante y que le encargava que con toda diligencia hiziese marchar dichas armas, exclamándose con grande sentimiento que “un hombre como yo con beinte y tres años de servivio y enfermo, esté precissado huyr de esta suerte de los migaletes”. Y luego, despidiéndose de los que se hallavan ahí, tomó su marcha. Y después, al cabo de tiempo que estava ya fuera de dicha villa, el dicho señor corregidor y comandante, hoí, yo, dicho doctor de Salvador, que el pregonero publicó un pregón que los alistados acudiesen a la Casa de la Villa con pena de sinquanta libras. Y yo, dicho doctor Nin, hoí el sonido de la trompeta, y por ser de lexos no oí lo que dixo, y después vi como se llevaron las armas que serían las doze horas.

La situació, doncs, era ben galdosa. El cap militar marxà amb les armes, però l'alcalde major cridava a mobilitzar-se l'esquadra de Vilafranca. No podem saber amb quines armes defensarien la vila. Altres documents fan pensar que només l'alcalde major i els regidors Miquel de Cassador, Josep Martí, Raimon Vallès, Josep Rovira, Fèlix Urgellés i Miquel Vidal van quedar a la vila. I si bé van obeir el corregidor, van quedar ben astorats amb la fugida d'aquest.⁴³

Dicho regidor Joseph Rovira le respondió [al corregidor] que estava muy presto en obedecer las órdenes que mandava, como en efecto lo hizo de la mesma manera que le fue mandando. Como también al teniente de la guardia, como a los demás tenientes los dixo que luego se pussiessen a punto que habían de hir a Tarragona a llevar todas las armas y municiones acompañados de algunos soldados, que tenía dicho Rovira esa orden del señor corregidor. Como, en efecto, los dichos tenientes acompañados de diferentes soldados con armas los conducieron a la ciudad de Tarragona, sin que dicho señor corregidor les dijese ninguna otra cosa más a dicho regidor Rovira, ni que él se ponía en marcha para Tarragona. Hasta que después de una media hora, estando dicho regidor Rovira componiendo dichos soldados de las armas, le vino noticia que el señor corregidor estava ya fuera de esta villa para Tarragona. Como en effecto fue de essa manera, que se le dijo que ya passava al lugar dels Monjos, distante una hora de esta villa. Lo que el dicho Rovira lo sintió mucho.

També narra el seu astorament un dels botiflers més destacats de Vilafranca: el regidor Josep Martí i Ferrer, burgès i notari.⁴⁴

Hallándome yo en mi casa en la calle nombrada de la Palma, que serían las diez horas de la mañana, se me dió un recado por parte de los regidores de dicha villa diziéndome que luego yo me conferise en la Casa de dicha Universidad. Y a la que me allé a ella, llegando al primer salón, vi allí dichos regidores Rovira y Urgellés y otras personas que, con grande prisa, estavan componiendo en fardos muchas escopetas. Y preguntando yo a dicho regidor Urgellés, “¿Qué es esto?”, dicho regidor Urgellés me respondió que hera orden del señor corregidor que luego todas las escopetas y demás armas heran en la villa las llevasen a Tarragona. Y haziéndome a mi, lo susodicho, admiración, pregunté “¿Qué ay de nuevo?”, Y los que lo oyeron dixeron que los enemigos estavan en el lugar de Sant Quintín. Y como yo me hallava tener en encargo la pólvora y las balas que se hallava en la casa de dicha Universidad, respondí “Qué haré yo de la pólvora y balas tengo encomendado. Boyme a dezirlo al señor corregidor. Como así luego, executando mi resolución, me fui

43 ACAP Fons notarial. Dídac Miret, esberrany, P.XVII-458-2 (24-VII-1719).

44 ACAP Fons notarial. Dídac Miret, esberrany, P.XVII-458-2 (24-VII-1719).

muy apressurado en vía para hir a la casa del magnífico don Juan de Zayas y Guzmán, comandante y corregidor de dicha villa. Y a la que fui en la calle de Santa Maria, junto al sementerio de la Parroquial Iglesia de dicha villa, encontré con el doctor Pablo de Salvador, el qual me dixo a donde iba, qual le respondí “Yo boy en casa del señor corregidor” Y el dicho dr Pablo de Salvador me respondió que no tenía yo que hir, que dicho señor ya estava fuera y que passava a cavallo por la calle de San Bernardo. Y bolviendo yo atrás por la misma calle de Santa Maria, por salir a la delantera de dicho señor Corregidor, y a la que dicho señor salía de dentro de la calle nombrada del Coll, le encontré a cavallo, azociado con otras personas también a cavallo. Luego que el dicho señor me vió a mi, y yo acercándome a él por ablarle, se detuvo y me dixo “Adios señor Martín” y me dió la mano. Y jo le dixe, “Señor, yo no sabía nada de que las armas se hubiessen de llevar fuera. Y así ¿que haré yo de la pólvora y balas que tengo recomendado de V.S? Y dicho señor corregidor me respondió: Sí, que venga todo con las armas”. Y al instante vi como dicho señor corregidor y los otros que llevaba en su compañía, todos a cavallo, salieron por la puerta de San Francisco derechura a Tarragona. Y yo, en el mismo punto, me vine derecho a la dicha Casa de la Universidad en donde estava la pólvora y balas y llamé a Jayme Coll, massero de los regidores, que ya se hallava en dicha casa, y le dixe: “Ven acá conmigo que tenemos de conducir la pólvora y balas para llevarla con las armas a Tarragona”. Y puntualmente, con la llave que yo tenía del aposento a donde se hallava dicha pólvora en una bolsa de quero. Cuya bolsa, con la caxa que se hallavan las balas en la ocasión que se despatxaron las escopetas, que sería serca y muy poco antes de las doze del medio día, hize poner y cargar en una azémila que llevaba sarria, en la qual ivan conducidas algunas bayoneta, pistolas y espedines, para llevarles en Tarragona. Y dicha azémila, junto con las demás azémilas que llevavan las escopetas, vi yo que al instante se partieron en derechura a Tarragona con tres tenientes de las esquadras y algunos de los alistados con armas acompañando dichas armas en Tarragona.

Amb Vilafranca desarmada, l'entrada dels miquelets va resultar fàcil. El seu primer i, pel que sembla, únic objectiu va ser la casa de l'arrendador del tabac i de la sal Marcos de Salas. Els testimonis de l'assalt van ser Joan Català, pagès, i el forner Francesc Escofet.⁴⁵

La noche del 22 [de juliol], de horden de dicho Don Marcos de Sala, por lo que pudiese suceder que los enemigos que se hallaban en el lugar de La Laguna no viniessen a esta villa y saqueassen su cassa por razón de los tabacos que tenía en su administración, y en su casa no tomasen algún peligro, les hizo trabajar conduciendo los tabacos al combento del Carmen de dicha villa. Entrando a este mismo tiempo los enemigos en la dicha villa, echándose sobre la cassa de dicho Marcos de Salas con muchas amenazas y botos para que abriera las puertas, y escusándose de franquearlas, querían desquisiar las puertas, a cuyo tiempo el dicho don Marcos de Salas viéndose precisado y temeroso de que le matasen, se ausentó por los tejados. Y entrando los enemigos en su casa desarrejando puertas delante de muchas personas de todos estados, y se llebaron en caballerías todos los tabacos que encontraron en dicha administración, sin que el dicho don Marcos de Salas pudiese remediar este exceso, pues tiene por cierto hubiese passado muy mal si lo hubiesen encontrado, pues dezían los enemigos en voces altas que por no haber abierto la puerta, luego, si lo corían le habían de colgar de la puerta de la administración sin remedio ninguno. Porque venían dedicados a quitar la renta del tabaco y de la sal.

És obvi que l'objectiu dels miquelets era plenament antifiscal, però alhora antiborbònic, i

⁴⁵ ACAP Fons notarial. Josep Rovira, esborrany, P.XVII-415-2 p.137 Els estancs eren monopolis reials. El de la sal era més antic, però el del tabac va ser imposat a Catalunya per Felip V.

el desarmament de la vila va fer-ne possible l'actuació a cara descoberta i envoltats de públic. No sembla que s'hi estiguessin gaire temps, a la vila. Josep Sabater, ferrer, i l'espardenyer Bartomeu Font culminen el relat:

Vieron entrar a los enemigos en la casa de dicho D. Marcos de Salas que tiene en la calle de los Herreros, y que saquearon todos los granos y harina que hallaron en dichos almacenes de su casa, Y que después, cargaron con una caballería diferentes sacos vacíos de la misma previsión, escritos con el nombre de don Marcos de Salas y que se los llevaron [també 20 sacs de farina] hasta cerca de la Laguna inmediata al castillo de Villa de Mager, y que allí vieron también los declarantes que dejaron dichos sacos vacíos y también dichos veinte sacos de harina por temor de nuestras tropas que habían llegado aquel mismo día en busca de los enemigos.⁴⁶

Molt possiblement, la derrota que el 27 i 28 de juliol va infligir el brigadier Po de Jafre a les tropes de Francesc Bernich a la Llacuna, prop de la rectoria vella, va servir per alleugerir la pressió dels miquelets sobre Vilafranca⁴⁷. La vila, desarmada, va seguir patint atacs successius, menys documentats. Així ho demostra un dels fets més espectaculars que va tenir lloc durant l'estiu de 1719: la resistència armada als miquelets d'un grup de botiflers al campanar de Santa Maria, encapçalats per Miquel de Cassador, que aleshores era regidor primer de Vilafranca. El testimoni el donaven, un any després, Bonaventura Puig, cirurgià, Josep Puig, daurador, i Antonio González, tots veïns de Vilafranca, a instàncies d'un altre regidor botifler, Miquel Vidal.⁴⁸

Como allándonos en el mes de agosto del año pasado de mil siete cientos y dies y nueve en el campanario o torre de dicha villa, en compañía de dicho Miquel Vidal, y el doctor en medicina Miquel de Cassador, mayor, el senyor Miquel de Cassador, regidor decano de dicha villa, padre e hijo, Josep Xammar, burgès, Josep Trius, albaynil, Jayme Coll labrador y Jayme Mesa, herrero, todos vezinos de dicha villa, retirados con las armas de Nuestro Rey (que Dios le Guarde) para no poder habitar en nuestras casas por causa de los sediciosos que iban por el presente principado inquietando a unos y a otros. Y en dicha villa de Villafrancha vimos y decimos como la mayor parte de dicho tiempo estuvimos en dicho campanario, dicho Miquel Vidal assistió a todos los sobredichos de todo lo necesario para su sustento, oiendo también como dicho Miquel de Cassador regidor decano, gastava de su dinero para el habasto y sustento de las sobredichas personas.

Malauradament, no en coneixem més. Però, en tot cas, els resistents del campanar anaven armats, malgrat la retirada d'armes per part del corregidor. No deixa de ser curiós que, un mes després, quan sembla que la normalitat havia tornat a vila, es trobessin una quantitat important d'armes a casa del regidor setè Francesc Miret, quan es practicava un registre rutinari, ja que el regidor havia estat acusat de tenir seixanta-dues plantes de tabac al seu hort. Juntament amb vuit armes de foc, el regidor guardava armes de tall, bales i pólvora. Tot plegat ho van portar a la Casa de la Vila, on estava instal·lat el cos de guàrdia de l'esquadra de Vilafranca.

L'agitació dels carrasquets va anar de baixa a partir d'aquell moment, si bé encara hi ha constància d'alguna actuació. Segons Mas i Perera, l'Ajuntament requerí el 13 de gener de 1720 dos preveres de la comunitat, dos frares franciscans, dos trinitaris i dos caputxins per guardar cada

46 ACAP Fons notarial. Josep Rovira, esborrany, P.XVIII-415-2 p.147.

47 Coneixem l'atac a la Llacuna de les forces borbòniques dirigides pel brigadier Po de Jafre a uns 160 miquelets comandats per Francesc Bernich. « Y habiéndoles atacado con resolución se defendieron con la misma los enemigos hasta el día de ayer 28 por la mañana, que por falta de provisiones de boca se rindieron a discreción, circunstancia que podrá contribuir a limpiar este país de tanta cuadrilla de picaros con que está infectado », en A.G.S. Guerra Moderna. Suplemento, leg. 199 Noticias del País, 29 de julio de 1719 Cito per Enrique Giménez (2005).

48 ACAP Fons notarial. Pere Vallès, manual, P.XVIII-472-2 p.101.

nit la Casa de la Vila, per si venien miquelets a demanar espardenyes i menjar.⁴⁹ També al març de 1720 els pagesos Jocund Alayo, Jaume Via i Francesc Català, juntament amb el teixidor de lli Raimon Font, acusaven de ser miquelet Josep Mata i situaven la seva actuació cap al mes de gener:

*Como de esta parte de tres meses poco más o menos havemos visto a Joseph Mata, joven, dentro de dicha villa de Villafranca, en compañía de muchos micalets, llevando ensima de él una escopeta larga, dos pistolas y una bayoneta, al qual dicho Mata jove, le conocimos muy bien por ser muy vezino de dicha villa.*⁵⁰

A l'abril els botiflers de Vilafranca ja estaven segurs i s'inicia el rearmament de les autoritats. Alexandre de Verdier es fa càrrec de sis-centes escopetes, diferents barrils de pólvora, nou caixes de bales i una de pedra foguera, que haurà de repartir entre els diferents pobles del corregiment.

*Doy fe como en la entrega de las armas que ha hecho el noble don Alexandre de Vardier, teniente de corregidor de dicha villa y partido, a los bayles y responsables de dichos lugares de dicho corregimiento que abajo se nombraran,[...]. Y que, armados que estén los bayles y regidores deben repartir las que sobraren entre las personas más afectas y acomodadas más bienestantes y de su mayor satisfacción, a fin de que con ellas assistan a las justicias y executen inviolablemente lo que la Real Audiencia manda en el nuevo edicto.*⁵¹

Encara hi hagué alguna topada amb miquelets pel mes d'abril, però ja no deixen de ser topades aïllades. Un exemple seria la detenció per part dels militars de Josep Pellisser, de Pontons, refugiat al convent dels caputxins de Vilafranca,⁵² però la pressió dels miquelets sobre el Penedès es pot donar per acabada al mes de març de 1720. El balanç el fa Pere Galseran, tauler de les bolles que s'havien de cobrar a Vilafranca, tot calculant les pèrdues de la bolla en aquest període en tres mil lliures:

*La taula de Vilafranca des dels últims de juliol de 1719 fins els últims del mes de mars de 1720, per ocasió dels micalets o cediciosos, que tots los dies venien en dita vila i vegueria, todas las botigas de paños estigueren tancades y sens vendre cosa de dret de bolla, ni poder-se cobrar cosa de dit dret.*⁵³

La pressió dels miquelets pel Penedès devia espantar molt les autoritats, i la complicitat amb els pagesos devia ser tan quotidiana que, el 1721, el comandant militar de Vilafranca, l'irlandès Mateo de Cron, proposava la destrucció sistemàtica de totes les masies de la comarca perquè no servissin d'amagatall per a uns hipotètics futurs revoltats.⁵⁴

49 Mas i Perera (1932) p. 69. L'autor es refereix a un llibre del Consell que havia trobat a l'Arxiu Parroquial de Vilafranca (1707-1720). No he pogut localitzar aquesta referència.

50 ACAP Fons notarial. Pere Vallès, manual, P.XVIII-472-2 p.12r.

51 ACAP Fons notarial. Josep Rovira, esborrany, P.XVII-416-1 p.20.

52 AHCAP Fons Notarial. Pere Vallès, manual P.XVII/472-2.

53 AHCVP Fons Notarial, Josep Rovira, esborrany, P.XVII/416-1.

54 Joan Mercader (1950) p. 78, nota 34.

ASPECTES DE LA GUERRA DE SUCCESSIÓ A VILAFRANCA DEL PENEDÈS

Una cerca al Llibre d'Òbits de la parròquia de Santa Maria, que, amb caràcter bàsicament d'estudi demogràfic, ja havia realitzat Antoni Massanell¹, ens aporta algunes noves dades i detalls sobre aspectes a l'entorn dels anys de la Guerra de Successió, així com la seva incidència en la vida de la capital penedesenca. Vilafranca tenia el 1716 un total de 550 cases i 1.894 habitants, segons el cens corresponent. Massanell confirma les 550 cases, però el poblament hauria de correspondre a 2.630 habitants; en cas contrari, una quarta part de la població s'hauria fet fonedissa.²

Aquests mateixos registres parroquials ens mostren el caràcter de les seves autoritats i, específicament, les eclesiàstiques. Es tracta de la població que el 1699 havia rebut les relíquies de sant Fèlix màrtir, a qui professà gran devoció fins a instituir-lo com a patró; però justament qui va fer possible l'arribada d'aquestes relíquies, el canonge i ardiaca del Penedès Josep de Molines i Casadevall, representant del rei Felip V davant el papat de Roma, va ser qui va acabar rebent les conseqüències de la seva intervenció en els episodis diplomàtics de la Guerra de Successió. Una víctima més, tot i que tardana —1719— i, en aquest cas, indirecta, d'una guerra prou llarga i que, a través dels registres documentals que resseguim, ens mostra un notable desori, que imaginem general arreu del país. Els llibres parroquials que resseguim no són gaire explícits, però, si no s'indica la causa de la mort, la procedència del difunt de l'hospital franciscà ens permet suposar el seu caire de víctima d'una guerra prou llarga i cruenta.

Massanell proposava dividir el període en dues etapes: la primera aniria de 1697, any d'acabament d'una etapa de notable mortaldat, a 1704, i l'altra de 1705 a 1714, en base a les indicacions de Pierre Vilar sobre les pèrdues humanes de la Guerra de Successió³. Si, en el primer període, la mortalitat va correspondre a una tònica habitual, a uns 48 traspassats per any entre els

1 Massanell Esclassans, Antoni. *La població vilafranquina al segle XVIII*. Museu de Vilafranca, 1977, p. 20

2 Massanell, Antoni. *La població...*, pp. 49-50.

3 Vilar, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Vol. III, p. 61. Esmentat per Massanell, Antoni. *La població...*, p. 20.

adults, a partir de 1705 aquesta xifra experimenta un elevat creixement. Així, el 1705 tenim un total de 112 decessos i el 1706 uns 115⁴. A la vegada, el caire d'anys de crisi ens el marcaria igualment la davallada de la natalitat i la constant presència d'albats en el Llibre d'Òbits de la parròquia.

Massanell⁵ estava interessat en la mortalitat habitual a la vila i no pas en la derivada de militars que no eren residents a la població, però ja va insistir en la labor que realitzava l'hospital franciscà de Sant Pere, de manera que, a la pràctica, es va trobar amb la impossibilitat de destriar amb rigorosos criteris demogràfics els difunts de la vila dels forans. L'hospital enterrava, les monges carmelites enterraven i la parròquia igualment, però aquesta darrera era la que portava el registre dels enterraments a tots els indrets i el corresponent pagament de les despeses dels serveis religiosos.

MOR CARLES II

Tal com era habitual, el traspàs del rei Carles II l'any 1700 va comportar aquell desembre un complex protocol funerari, que va quedar registrat en la corresponent crònica eclesiàstica que recollim en la seva grafia original:

2 Desembre de 1700

Don Carlos Segon Rey de Espanya.

Al diset de dbre. del Any mil setcens se celebraren las Exequias de sa Magestat el Rey Dn. Carlos Segon, Rey de las Espanyas en nostra Parroquial Iglesia. Mori segons la real crta de la Reyna Nostra Señora sa Esposa lo die de tots los Sants del corrent Any en la Vila de Madrit rebuts tots los Sagraments ab molta devosio ferense las ditas exequias ab la forma subseguent.

Primerament rebuda que tingueren la carta los Magchs. jurats desta vila tocaren totas las campanas de la torra, la de las oras, la del vicari y monjos y totas las dels monestirs y despres se acorda per lo Consell de la prest. vila lo modo abque se avian de celebrar ditas exequias y resolgueren se fes en lo caire de dita forma. Presahint una ambadada a la Comunitat per asenyalar lo dia, y la Comunitat junt. ab lo Rrent. Vicari asenyalaren lo dia 17 de dit mes.

Com se celebraren ditas exequias

Assi que per lo dia 17 se canta a la Pareroquial Iglesia un nocturno de morts i missa de Requiem Solemne assistint a tot totas las Religions per son ordre y juntament los Pares Caputxins feren primerament dit dia una absoluta totas las religions en nostre iglesia davant del tumult que estave sobre la sepultura dite den Vilar adornat de bayetas negras ab Septro y Corona Real y de cera no molta, y la Comunitat cantá á cant de orga la ultima absoluta, que fou quant lo dol fou dins la iglesia y assentats tots los del dol a sos puestos y luego se cantá lo Nocturno y despres lo offici solemne.

Com dona lo dol a la iglesia.

Am los Magchs. Jurats capcubers, y las gramallas negras de vintiquatre y juntament

4 Massanell, Antoni. *La població...*, pp.20-22.

5 Massanell, Antoni. *La població...*, pp. 20-21.

dotse prohombres ab sos caparons y capa llarga negra assitiren al Presbiteri de esta forma. Primerament lo señor Batlle, los jurats per son ordre y y immediatament als jurats los Reverents Procurador General nou y vell y despres los pres. per son ordre segons la antiguetat de Benefici que entre tots eran deu y se adverteix per si lo Vicari Perpº vol assistir que en totas fusions te lo millor puesto preshidint als Procuradors y demes Pres. com se podrá veurer en las Exequias de Felip quart en lo Any 1665, no obstant qualsevols notas se troban al Arxiu, g. Si alli se troban dos exemplars, que los Procuradors se seguian immediats als jurats es porque no pogueren o no assistiren los Rnts. Vicaris Perpetuos, y després de dits Pres. se asentaren los dits Prohombres Capcuberts y á la altre part del Presbyteri se asentaren los Presidents de las Religions, y lo vaguer Capcubert estava assentat en son banch devant la Capella de St. Miquel.

Quins dies se tingue lo dol a la casa de la Vila y quants pres. y assistiren.

Jsh. los dies 15 y 16 se tingue lo dol á la Casa de la Vila, y lo die 14 a la tarda despres de Vespres vingue lo sindich de la Vila Capcubert ab sos Companys Capcuberts que entre tots eran vuit, y entraren al cor y demanaren la assistencia á la Rnt. Comunitat y lo Vicari Perpetuo respongue que la Comunitat estave molt prompte per assistir a totas funcions y axi los dies ques tingueren lo dol anaren los deu pres. cinch referist parties del Cor de Nostra Iglesia ab bonetas y lo Vicari Perpetuo no pogue anar per ocupasio, tingue que guardar puga o vulla anar si toca en tot lo primer lloch delñs dits pres. y lo dol se tingue en la Casa de la Vila los dits dies de set a onse de la matinada, y las campanas tocaren los tres dies tres vegades lo die una hora cada vegada pagant als Monjos los Magchs. Jurats y la Comunitat y Religions assistiren de Franch en ditas Exequias per avero demanat axis los Magnífichs Jurats.

Qui canta lo ofici y com se feu lo offertori

Im. lo Rnt. Vicari Perpetuo canta lo offici solemne en lo qual assistiren totas las Religions, y a tots donaren una candela groga grossa per lo offertori y lo celebrant feu lo offertori als pres. y Religiosos que estaven al cor y pujaren al Prebyteri, y lo diaca feu lo offertori al Batlle y jurats y dames pres. y Religiosos que estaven al Presbyteri que estos ningun se mogue de sos puestos, y lo Subdiaca baxá al Vaguer que estave al banch Capcubert y alli li feu lo besama y despres se posa a la escalera per continuar alli lo dames offertori.

De qui fou la cera y bayetas.

Ilm. los Magchs. jurats enviaren lo Sindich al Rnt. Vicari Perpetuo demanantli la gracia de la Cera y Bayetas del tumol y tambe escrivieren al Procurador del Vr. Ardiaca per trobarse dit Ardiaca en Roma⁶, y ni lo Vr. Ardiaca ni Vicari Perpetuo, los volqueren fer gracia de res, y axis acabada la Missa lo Rnt. Vicari Perpetuo senportá en sa casa tota la Cera y Bayeta, tant lo del Vr. Ardiaca com la sua.⁷

6 Evidentment, fa referència a Josep Molines o Josep de Molines, que exercia el càrrec al Penedès a través d'un procurador.

7 Arxiu Eclesiàstic de Vilafranca del Penedès (AEVP). Arxiu Parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedès (APSMV), Llibre d'Òbits 1696-1710. Desembre de 1700, mort de Carles II, foli 61r i v i 62r.

UN PANORAMA DE DIÀSPORA

El 1702 trobem ja algunes morts especificades com a resultat de circumstàncies no naturals. És el cas de Miquel Trius, mestre de cases, que mor de forma violenta, enterrat a la parroquial sepultura de Sant Miquel⁸; una referència que ens pot portar a preguntar-nos si hi va haver alguna mena d'enfrontaments als carrers o l'entorn de Vilafranca.

Les distincions socials eren ben evidents en els enterraments; així es pot comprovar en la crònica del que va correspondre al doctor en drets Bernat Llorens:

Al catorse de fabrer del Any Mil setcents y dos mori lo Dr. Bernat Llorens com dit dia lo qual estant a la Iglesia dels Pares de St. Francs. de la prrqal. Vila li esdevingue un paroxisme, y los frares de dit Convent lo aportaren en una de las celas y contunuant dit paroxisme vingueren a demanar llicencia per administrarli lo Sagrament de la Extrema Unició y responguí als religiosos me la demanaren que no lo habia concedit antes be me oferia estada promte per administrarli aqueix y qualsevol altre sagrament de li ofres y ab est intermedi continua dit paroxisme y per ordre del D. en Medicina Pau Guell que alli se trobase ordena estava ab necessitat de administrarli lo Sagrament de la Extrema Uncio, lo qual li administraren los religiosos y tingut de axo noticia requeri lo P. Guardiá protestantli la declarasio dels Sagrats canons y me respongue de dita pregunta que era veritat li avian administrat dit sagrament pero que era estat per la extrema necessitat pero que si Nostre Senyor donave major dispositio al dit Dr. Llorens me concedia permis de administrarli qualsevol sagrament fos capas de rebrer. Consta de dita resposta al peu de la requesta la qual y en poder de dit Marti Moll y tambe al arxiu.⁹

Amb el mateix caire d'esdeveniments violents o poc habituals, el 1702 es produeix, el 17 de març, un robatori a l'església de Sant Miquel d'Olèrdola:

Com als 17 de mars del corrent any se publica entredit per tot lo deganat per causa de haver robada la Iglesia de St. Miquel Derdola y haverssen oportat d'aquella los Vasos Sagrats, y lo mes sensible lo Globo del Sagrari ab las Sagradas formas Consagrades y per causa de est exorable delictes se posa dia entredit Deu Nostre Senyor vulla concierto los Cors dels delinquents perque aquell Señor no aja de ser sufragat per aquellas mans sacrilegas i en temps de entredit per los qui tenen Butlla se poden fer enterros, novenas y capdany no cantant sino solament dins la Iglesia ab veu baixa i tancadas las portas sens tocar campanas i alguns volen oferir lo fer la Novena y Capdany fins dia passat lo entredit perque los apareix que no tocant campanas y no cantar ab solemnitat dels frustia (?) lo sufragia lo que sels pot permetrer. Lo dia temps nos tocà ninguna Campana sino per las tres oracions, y per lo sermo ques predica a la tarde despres Completas per esser en temps de quaresma. Y se velaxá (?)dit entredit als nou de Abril die de Dominica de Rams.¹⁰

Massanell aporta dades concretes dels morts a Vilafranca i destria any per any les indicacions de procedència dels finats si es fan constar. Així, el 1706 trobem que 7 persones pertanyen a la

8 AEVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1696-1710, f. 76r.

9 AEVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1696-1710, f. 76v i 76 bisr.

10 AEVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1696-1710, f. 77r.

parròquia de Vilafranca, 18 són fills de poblacions molt diverses i d'altres 8 no s'indica el seu indret de procedència, a més de 10 militars. Es tracta de gent molt diversa, que dibuixa una situació general de desori al Principat: Berga, l'Albí, Sant Cugat de Lluçanès, la Portella, Cornudella, Salardú, Guissona, l'Estat de Milà, Girona, Moja, Tellú (Urgell), Marnera, Maçanet, Mas Sunyer (Avinyonet) i Calaf, amb professions que van de pagesos a estudiants passant per traginers i estudiants.¹¹ Entre 1707 i 1708 moren sis homes portuguesos, dos dels quals eren traginers. El 1710 presenta 5 vilafranquins, 35 de fora vila, 5 sense indicació i 2 militars. Els indrets de procedència són Rocallaura, Prats de Rei, Bellpuig d'Urgell, França en un cas, Lleida, Benifallet, Santa Fe (Vic), la Granadella, Urgell, Sant Martí Sarroca, Sarra, Anglesola, Flix, l'Espluga de Francolí, Castellfollit, Rocallaura, Sant Martí de Maldà, Lilla, Valdeperes, Valldaro (Urgell), Bellpuig, Talavera, Mora, Ciutadella, Anglesola, Sort, Xàtiva, Torrelles de Foix, Castelló de Farfanya i Irlanda en un cas. Entre els oficis trobem pagesos, estudiants i un rajoler.

Observem i intentem fer alguna deducció sobre aquestes dades. Potser cal destacar que sembla que no consta cap resident de les grans poblacions i capitals de la Catalunya d'aquella època; tampoc hi trobem cap barceloní. Fins a cert punt, potser, sembla més aviat una diàspora rural que s'adreçava a les principals poblacions del Principat o a indrets costaners. Així, observem que tampoc no hi ha gent de marina. Una mostra d'aquestes referències pot ser un tal Joan Bogorra, de Bellpuig d'Urgell, no diu de què va morir, traspasat a l'hospital el 1710;¹² una persona de Benifallet que mor a l'hospital, i la seva dona, uns dies després,¹³ en el que sembla una diàspora familiar, tenint en compte que els militars solien desplaçar-se amb la seva família; també una persona de la Granadella, bisbat de Lleida, una dona de l'Espluga de Francolí¹⁴ i una altra de Castellfollit. La darrera anotació d'aquest volum de registre d'òbits és la d'un irlandès.¹⁵

El Llibre d'Òbits 1711-1724, ja l'inicia el vicari perpetu i rector de Santa Maria, Pau Fontanals, que ho era des del 1706 quan va succeir Josep Moxí, un càrrec que Fontanals mantindrà fins al 1727.¹⁶ La labor pràctica de realitzar els registres era, però, arrendada a una altra persona. Així ho veiem al juny de 1722 quan Joan Nin Llorens cobra de l'esmentat vicari perpetu una quantitat en lliures pels drets de portar els llibres¹⁷.

NOTES AUSTRIACISTES

Juncà i Ribas han estudiat igualment alguns aspectes de la guerra a l'entorn vilafranquí¹⁸ i, especialment, els fets entre 1712 i 1714 a Vilafranca. La seva aportació més interessant en aquesta etapa és, però, la completa nota biogràfica sobre l'ardiac Josep Molines, membre del tribunal de la Sagrada Rota Romana que accedí a la canongia i a l'ardiaconat del Penedès en un procés

11 Massanell, Antoni. *La població...*, p. 22.

12 AEVP-APSMV. *Llibre d'Òbits*, 1696-1710, f. 220v.

13 AEVP-APSMV. *Llibre d'Òbits*, 1696-1710, f. 221r i 221v.

14 AEVP-APSMV. *Llibre d'Òbits*, 1696-1710, f. 226v.

15 AEVP-APSMV. *Llibre d'Òbits*, 1696-1710, f. 238v.

16 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix, el romà fet vilafranquí*. Ajuntament. Vilafranca 2009, p. 43.

17 EV-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*. f. 152r.

18 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...* p. 106 i següents.

d'acumulació de càrrecs prou habitual en aquells temps en “un aclesiàstic de poder i anomenada”¹⁹ que, a més, era qui nomenava el vicari perpetu de Santa Maria.

Molines va moure des de Roma les seves influències diplomàtiques a favor de la causa borbònica i, com veurem, es va significar com a botifler, en oposició al seu bisbe de Barcelona, el cardenal Benet de Sala,²⁰ i amb aquest darrer l'abans esmentat vicari perpetu i rector de Santa Maria, Pau Fontanals, i la Comunitat de Preveres de la vila, que mostraren la seva opció austriacista al juliol de 1711 en les celebracions de funeral per la mort a Viena de l'emperador Josep I:

Als vint y tres de dit mes y any se celebraren las exequias del Señor Emperador unich germa de N^o Monarcha Carlos Tercer Rey de las Espanyas y que Deu guarde. Lo qual mori als diset de abril del pnt. any despues de aver ab molta devocio rebut los Sagramens de la Iglesia en la Cort y Ciutat de Viena.

*La vila feu las exequias funerarias al dit señor emperador del mateix modo que a acostumat fer per los Reys de Espanya nos pogue ajustar ab lo vicari y Sr. Ardiaca de la sera y bayetas del tumol y aixis acabada la funcio lo vicari sen aporta la sera y bayetas nis tingue dol en la Casa de la Vila*²¹.

Com es pot deduir del document, ni la decisió devia ser unànime, ni es va anar de pressa a portar a terme la funció religiosa funerària, i, a més, a l'Ajuntament no li va semblar adient participar en el dol. Hi va poder incidir Molines des de la capital romana? És una opció que no podem descartar, en especial si tenim en compte que el seu administrador o apoderat venia a la vila cada mig any o cada nou mesos a passar comptes.²² Per altra banda, cal tenir en compte que Molines era o havia estat, en l'àmbit vilafranquí i penedesenc, una autoritat religiosa i potser encara era especialment respectat i valorat. Ell havia estat qui havia fet possible, uns anys abans, que la totalitat del cos del màrtir sant Fèlix fos concedit a la parròquia de Santa Maria i la vila de Vilafranca.

En els mesos següents continuem trobant les morts més diverses a la capital penedesenca, des d'un portuguès²³ a un soldat de regiment alemany.²⁴ El 17 de maig de 1713 es fa referència a Joan Miquel Echer, soldat del regiment del general Pasenola Serrat, de Vilafranca del Penedès, “enterrat en lo vas de l'Hospital de la parroquial, lo qual fou trobat mort de mort violenta dins los límits de dita parròquia.”²⁵ Un cas semblant consta poques pàgines després:

*Als 12 de juny de dit any [1713] enterro de Josep Aragonès lo qual fou mort de mort violenta en la present vila y fonch posat en lo ospital se li feu la sepultura acostuma a fer lo ospital y fonch enterrat en lo vas de dit Ospital...*²⁶

19 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...* p.127.

20 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...*, p.117.

21 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.5r i v.

22 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...*, p.127.

23 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.30r.

24 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.31r.

25 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.34r, nota al marge.

26 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.36r.

ELS FETS DEL 1714

Hem d'anar al gener de 1714 per trobar una possible referència als fets de l'aixecament contra les quizenades felipistes a Sant Martí Sarroca i, posteriorment, a Sant Quintí de Mediona. És el 13 de gener que se celebra missa per l'ànima de Jacinto Lluys, pagès, "*lo qual fou mort de mort violenta en lo terme de Foix i enterrat en dita iglesia amb asistencia de vint y sinc preveres*".²⁷

A l'abril d'aquell mateix 1714 es fa el funeral i enterrament de Mn. Anton Moreno, de Talavera la Real (Badajoz, Extremadura), de mort natural. Era el capellà del regiment de Jaén i com a prevere l'enterren en el vas de la Comunitat de Preveres de Santa Maria.²⁸ El 8 de maig s'enterra un soldat del qual no es fa constar el nom, del regiment de D. Lluys de Sa. Mor a l'hospital sense que se n'especifiqui res més.²⁹ Quatre dies després, el 12 de maig, consten les exèquies d'un pagès de la vila que mor a l'hospital i és enterrat al vas d'aquest a la parroquial,³⁰ una situació gens habitual perquè entre els residents a la vila el comú era morir a casa. Deixem constància encara d'un traspàs no habitual quan, a les darreries del mes de maig d'aquell any, el dia 25, Josep Parera, pagès, mor de mort violenta i és enterrat a Santa Maria en el vas de la confraria de la Minerva.³¹

Ens preguntem si aquest mes de maig podem considerar decantats definitivament la Comunitat de Preveres i l'Ajuntament de la capital penedesenca cap a la causa borbònica en celebrar funeral per la mort de Maria Lluïsa Gabriela, esposa de Felip de Borbó, el futur Felip V:

*Lo die 14 de febrer del any 1714, a las 8 del mati passá a gosar de Major vida la anima de Sa Sernma. Reyna y Sra. N^a D. Maria Lluisa Gabriela Princesa de Saboya y en esta parral. Iglesia se li celebraren las funciones de las funerarias lo die 16 de maig de 1714 en la forma segunt: lo die 14 y 15 de maig de dit any tocaren todas las campanas de set horas del mati fins a las 8 y de las 10 del mati fins a las 11. A la tarde de las 5 a las 6. Sense averse tingut lo dol en la Casa de la Vila com se ausá acostumat en altres funsions reals per no avero volgut lo Sr. Comandant. Lo die setse los Jurats acompanyats dels Rebds. de las Religions y Procuradors generals y 8 Beneficiats a las vuyt del mati, llargas(?) que eran serca las 9 partiren de la Casa de la Vila y vingueren en sa Parral. entrant per la Porta Major y luego la Rnt. Comun itat cantá la absolta y se digué la missa Cantada ab tota solemnitat, y despues fou lo sermo, lo qual presidi lo R. Guardia del Conv. dels Caputxinms de Xativa anomenat P.F. Benito feren lo tumol sobre la sepultura de vilan de alsada de unas quatre Canas tot guarnit de vayeta ab moltes llums i atxes. Los Srs. Jurats me feren dir sim volia ajustar per la mia part del rafus(?) y bayetas y me donaren...*³²

TRASPASSOS I CASORIS

Mostra dels militars de tota mena que es movien per Vilafranca són diverses notes d'enterraments. Així el 10 de juny d'aquell mateix 1714 traspassa de mort natural Tomàs Alcanys,

27 EVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1711-1724, f.41r.

28 EVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1711-1724, f.42v.

29 EVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1711-1724, f.43v.

30 EVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1711-1724, f.43v.

31 EVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1711-1724, f.43v.

32 EVP-APSMV. Llibre d'Òbits 1711-1724, f. 44r, el revers es va mantenir en blanc, potser per respecte a la difunta.

tinent de cavalls del regiment³³ de Pozo Blanco, a la província de Còrdoba. Havia participat a la batalla d'Almansa el 25 d'abril de 1707 i és enterrat al convent de Sant Francesc de la present vila “*per haver-ho disposat*”.³⁴ També el 15 de juny de 1714 Cristofol Camptor, cap d'esquadra del regiment de Puy, és traspasat de mort natural, però en aquest cas sembla que no comptava amb res, perquè és enterrat en la parroquial “*amore dei*”³⁵. En total, Massanell registra onze destacaments militars diferents entre 1706 i 1716,³⁶ però, pel que hem pogut recollir, hi havia d'haver altres militars, dels quals trobem constància i que, d'una o altra manera, no pertanyien a aquests aquarterats a la vila.

Com es pot observar, a més dels vasos d'enterrament de la parroquial, un d'ells pertanyent a l'Hospital, alguns casos especials són enterrats a Sant Francesc i alguna senyora al convent de les Carmelites. Allí s'hi sebolleix, el 9 d'agost de 1714, la vídua Maria Fontanals, traspasada de mort natural³⁷.

Ja hem esmentat que sovint els militars es movien amb la seva família, de forma que no ens estranya la mort de Maria Miquela Gualpinjo, muller de Josep Gualpinjo, mariscal d'allotjament del regiment de cavalleria de D. Lluís de Sa, de mort natural.³⁸ El 25 de setembre de 1714 un tal Portillo, soldat del regiment de Limburg o Lemburch, mor a l'hospital, no s'indica que sigui de mort natural.³⁹

El 25 de setembre de 1714, Francisco de Sachs, ajudant major del regiment de cavalleria de Puy, de mort natural. El 28 de setembre mor un altre soldat del regiment del Puy o Dupuy⁴⁰.

El 7 d'octubre de 1714 un soldat del regiment de cavalleria de Flandes mor a l'hospital⁴¹ i el 15 de novembre 1714, un soldat del regiment de Cambruch o Penbruch, no diu el nom ni si va ser de mort natural, així com un altre de les guàrdies valones.⁴² Encara el 15 de novembre de 1714 mor un soldat vilafranquí del regiment de Flandes⁴³.

Una altra referència significativa a la situació del país és que en el registre de casoris celebrats a Vilafranca el 1714,⁴⁴ en trobem sols un el primer de gener, i, a diferència de la mitjana habitual de dos o tres mensuals, no en trobem cap més fins al 3 de juliol. Des d'aquest moment, un altre casori al juliol, un a l'agost, un parell al setembre, tres a l'octubre, dos al novembre i tres al desembre. Catorze casaments en un any; pel que sembla, la vida diària no permetia gaires alegries d'aquesta mena.

33 Pel que fa a la denominació dels diversos regiments presents a la vila, vid. Massanell, Antoni. *La població...* p. 66.

34 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.45v.

35 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.46r.

36 Massanell, Antoni. *La població...*, p. 66.

37 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.50v.

38 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.54r.

39 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.55r.

40 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.55v.

41 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.56v.

42 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.58r.

43 EVP-APSMV. *Llibre d'Òbits 1711-1724*, f.58v.

44 EVP-APSMV. *Llibre de Casoris 1714*.

FELIPISTES I AUSTRICISTES

La caiguda de Barcelona el 1714 no va apaivagar del tot els ànims genèrics de la població. En són bons exemples els aixecaments de carrasclets i miquelets mitja dècada després, tot i que no en trobem referències en els llibres de registre parroquials de Vilafranca. Com es pot entendre, el sentiment general de la població no podia ser en gaire amic del nou règim corregimental aplicat per dret de conquesta, de manera que l'aixecament de miquelets i carrasclets el 1720 va rebre un suport prou ampli.

Hi ha, però, un altre detall que ens parla, en una lectura per omissió, d'un ambient anticorregimental o antifelipista. Aquest és el cas de Josep Molines, el lloat prevere que havia fet les gestions per tal d'aconseguir l'any 1700 que les relíquies del màrtir romà sant Fèlix arribessin a Vilafranca.

Tal com han estudiat Juncà i Ribas⁴⁵ en un treball extraordinari i extensament documentat, el 1709 s'havia actuat davant la Santa Seu per tal que el papa Climent XI reconegués com a rei d'Espanya l'arxiduc Carles. Molines, en una etapa, la darrera de la seva vida —digna d'una novel·la d'intrigues de palau—, va actuar en sentit contrari, a favor de la causa felipista. Tot i això, el 5 d'abril de 1709 el pretendent Felip de Borbó va trencar la relació amb la Santa Seu i Molines va ser acusat de manifassar, de forma que, tot i ser auditor del tribunal de la Rota i penitencier de Roma, va ser excomunicat i es va trobar impossibilitat per intervenir en les esmentades institucions.

L'home, però, va seguir treballant en aquests temes, i, en la línia felipista, a partir de 1712 va cercar un acord entre la Santa Seu i Felip V, una posició que es revaloritzà després de la caiguda de Barcelona i que es va complementar amb gestions relacionades amb la repressió envers els austriacistes. Al setembre de 1715 va aconseguir que el papa li llevés el càstig i veiés restituït el seu deganat a la Sagrada Rota, però la seva salut se n'havia ressentit.

El final és el 1719 quan és nomenat Gran Inquisidor d'Espanya i ha de tornar al seu país a prendre possessió del càrrec, tot i que ha de passar per Milà, terra de l'emperador austríac. Es fan algunes gestions per fer aquest pas, però triguen, i Molines decideix emprendre el camí de retorn a casa. En arribar a Milà, és detingut per no tenir els papers en regla i empresonat al castell de Milà sota la responsabilitat del cardenal de la ciutat. Just és llavors quan Felip V emprèn la invasió de Sicília i Sardenya per recuperar les terres que, després de la Guerra de Successió, havien quedat en poder de l'imperi austríac. Molines acabarà morint al Col·legi Helvètic de Milà el 4 de gener de 1719, i és enterrat allí mateix.

Molt espesses havien d'estar les coses quan ara hem descobert que no sembla possible trobar una celebració funeral per la seva ànima a Vilafranca. La Comunitat de Preveres, perduda entre les boires de la Nova Planta que començava a actuar sobre totes les institucions del país, potser havia decidit condemnar a l'oblit el qui havia estat el seu canonge i ardiaca del Penedès, aquell que gairebé vint anys abans havia fet possible l'arribada de les relíquies del que més de mig segle després seria nomenat patró de Vilafranca. En qualsevol cas, no consta cap missa funeral en el Llibre d'Òbits, on es portava constància no sols de les persones enterrades, sinó també de les misses d'aniversari i altres, perquè també s'utilitzava el llibre com a registre d'entrades econòmiques.

El fet que no li facin funeral o no consti com es pot interpretar? El van voler castigar pel seu caire botifler? Era un reconeixement tàcit contra la seva labor en els anys del conflicte? Pel que sembla, les represàlies polítiques encara no havien actuat sobre la Comunitat de Preveres quan

45 Recollim totes les dades del seu estudi. Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...*, p. 117 a 139.

el 13 d'octubre de 1714 es va cantar un tedèum d'acció de gràcies per l'acabament de la guerra a Catalunya.⁴⁶

Juncà i Ribas⁴⁷ ens expliquen que al desembre de 1717 la Comunitat de Preveres de Santa Maria es reuní a petició de Ramon Molines, nebot de Josep Molines, que des de l'any abans ocupava la plaça de canonge i ardiaca del Penedès que anteriorment havia estat del seu oncle. Decidiren els preveres de la capital penedesenca, en aquesta reunió, que a Josep Molines se li faria funeral de beneficiat.

Potser l'acord no es va portar a terme? Com a mínim no en coneixem constància documental. Si Josep Molines mor a Milà el 4 de gener del 1719, el 4 de març encara no li han fet misses perquè el nebot, Ramon Molines, recorda a la vilafranquina Comunitat de Preveres el compromís que havien adquirit el 1717 i encarrega 100 misses de 6 sous cada una, amb l'afegit que totes les que fos possible se li fessin a l'altar de sant Fèlix, la gran aportació de Josep Molines a la parròquia vilafranquina. Pocs dies després, els beneficiats contesten a Ramon Molines tot assegurant-li que s'han fet les celebracions funeràries,⁴⁸ però ni d'aquestes, ni dels 600 sous, en tenim la més mínima constància al Llibre d'Òbits. Es va fer constar en una altra banda? No se'n va voler deixar constància? Estem davant d'una torna en relació a l'ordre d'exili que al mes d'abril d'aquell 1719 va afectar set capellans beneficiats de Vilafranca?⁴⁹ Poc amic de la causa borbònica havia de ser Mn. Pau Fontanals quan, el 1717, creiem que és ell qui fa constar per escrit un sentiment de poca simpatia per la causa borbònica que possiblement s'anava generalitzant:

*“Los que se segueixen foren confirmats per lo Ilm. Señor Don Diego de Astorga y Céspedes Bisbe de Barcelona y ara Arquebisbe de Toledo Dignissim Cardenal y primer Ministre del Rey y Señor Don Felip Quint, qui regnant imposá lo gran e insuportable yugo del Catastro.”*⁵⁰

Diego de Astorga y Céspedes, fill de Gibraltar, va ser bisbe de Barcelona entre 1716 i 1720; per tant, la nota ha de correspondre a aquestes dates, i si consta en el Llibre de Baptismes, en enquadernat final, és possiblement perquè fa referència als infants que allí s'havien registrat en el moment del bateig. Tot i que, com hem comentat més amunt, el registre parroquial era un servei arrendat, creiem que les notes inicials i de cloenda de cada llibre mostren una altra lletra, i aquesta hauria de correspondre, com la nota que reproduïm, a Mn. Pau Fontanals. Així també ho apunten Juncà i Ribas.

Van ser temps convulsos per al país, i en especial per a poblacions de les dimensions i característiques de Vilafranca, temps convulsos que veiem també en institucions com les religioses, des dels llibres de les quals en podem resseguir alguns aspectes i detalls.

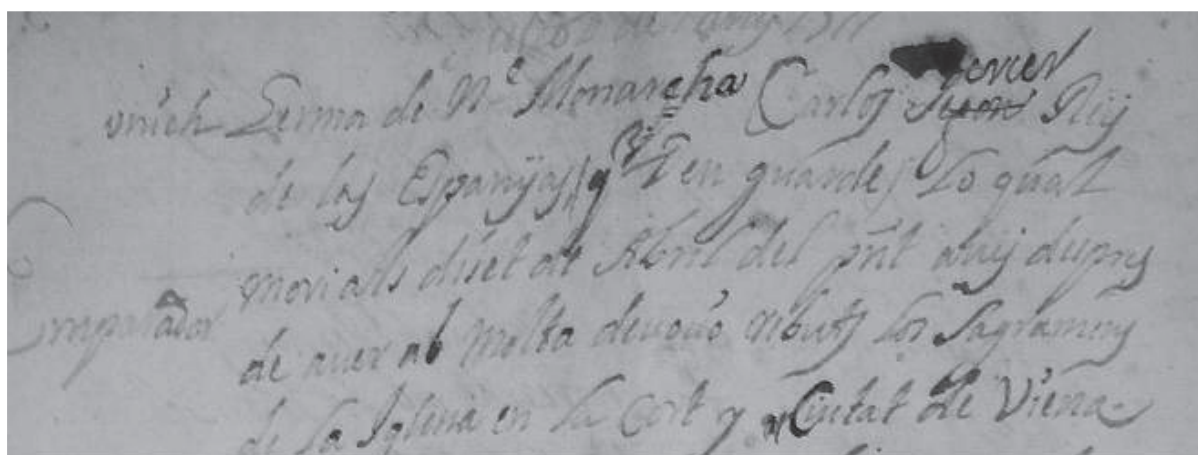
46 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...*, p. 157.

47 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...*, p. 156.

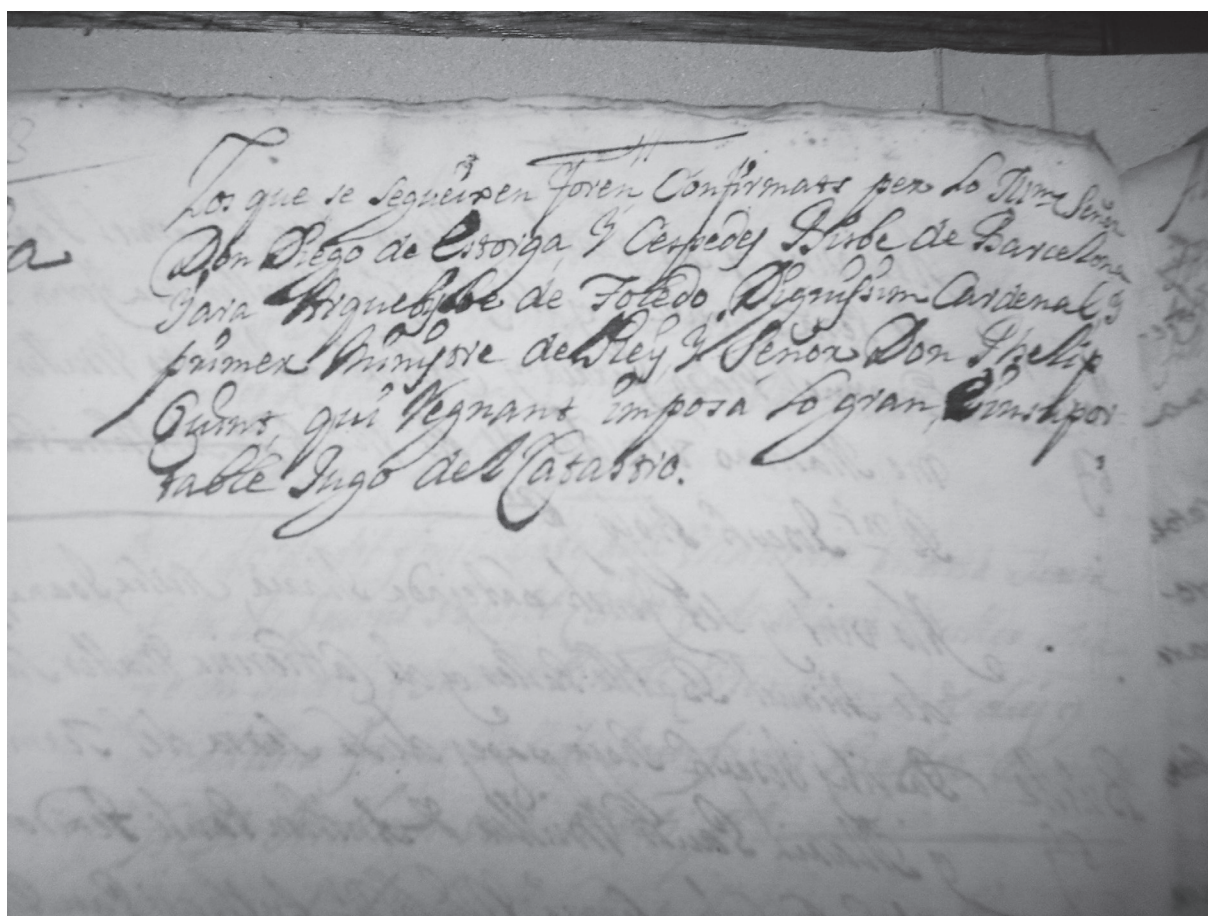
48 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...*, p. 160.

49 Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...*, p. 160.

50 EVP-APSMV. *Llibre de Baptismes 1696-1710*, p. 162v. És un afegit enquadernat amb els baptismes d'aquests anys. En donen la referència Juncà, Josep M. i Ribas, Antoni. *Sant Fèlix...*, p. 159.

Inscripció al Llibre d'Òbits de Santa Maria de Vilafrañca deixant constància de la celebració funeral per la mort de Josep I d'Àustria, "germà de nostre monarca Carles II, rei de les Espanyes".

Nota al Llibre de Baptismes de Santa Maria de Vilafrañca, confirmació dels infants el 1717, amb referència al rei "Felip Quint qui regnant imposa lo gran e insuportable yugo del Catastro".

EL GENER DE 1714 AL PENEDÈS: LA CREMA I EL SAQUEIG DE SANT QUINTÍ DE MEDIONA I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES

Les viles cremades del 1714 són una vintena de poblacions catalanes que durant la Guerra de Successió van patir el terror militar per part de les tropes borbòniques.

Els primers mesos de 1714 van ser un dels períodes més desgraciats per a les poblacions contràries a Felip V, pel fet que, de les 25 viles que van ser castigades durant el període que va des de l'agost de 1713 al setembre de 1714, 15 van ser cremades entre el 10 de gener i el 15 de febrer de 1714. Les comarques afectades van ser Osona i el Bages, amb quatre poblacions cadascuna; el Vallès Occidental, amb dues poblacions, i l'Alt Penedès, l'Anoia, el Maresme i el Baix Camp amb una. Al Penedès la població que va rebre el correctiu borbònic va ser Sant Quintí de Mediona.

El vilafranquí Pere Mas i Perera escriu que *“el paper de Vilafranca en aquesta guerra és gairebé nul, per tal com les tropes espanyoles l'ocuparen ben aviat. Amb tot, el Penedès, mostrarà la seva animadversió envers Felip V. Hom té esment, per documents existents, de partides de voluntaris i miquelets [...] que, impossibilitats de poder presentar batalla a la guarnició de Vilafranca, sovint portaven els soldats que apressaven pels camins a Sant Martí Sarroca, i sent Sant Quintí el baluard dels revoltats”*¹.

ALGUNS FETS DESTACABLES: DE JUNY DE 1713 A 3 DE GENER DE 1714

Carles d'Àustria va esdevenir emperador arran de la mort del seu germà Josep I, i es va desentendre dels catalans. Al Tractat d'Utrecht, signat l'11 d'abril de 1713, es reconeixia com a rei d'Espanya Felip de Borbó. Després d'aquest tractat, al Penedès hi trobem una dualitat entre viles borbòniques i viles austriacistes, sent les viles que formen part de la Serralada Prelitoral les més

¹ Mas i Perera, P. *Vilafranca del Penedès*. Barcino, 1932, Pàg. 66-67.

aparentment proaustriacistes. A Vilafranca, el 5 d'abril de 1713 s'hi trobava el batlle borbònic Ramon Mas, mentre que la població de Sant Pere de Riudebitlles no va voler intervenir en la revolta del Penedès perquè *“la Universitat y Singulars persones de dita vila de Sant Pere de Riudebitlles sempre han guardant de conservar-se sota domini del Rei Nostre Senyor Felip V que Déu Guardi.”*² Altrament, a Mediona, el 13 de juny de 1713, el nou batlle, Josep Ferrer de Puigcaní, va ser escollit per la *“Sacra Cesària i reial Majestat del nostre rei i senyor Carles III d'Àustria, que Déu Guardi.”*³

A Barcelona, el 6 de juliol de 1713 es va reunir la Junta de Braços per tal de decidir si es resistia a la invasió de les tropes de Felip V o bé es capitulava. Durant aquesta reunió Manuel de Ferrer i Sitges, membre del braç militar, va llegir un manifest que instava al no sotmetiment i a la guerra com l'única forma de preservar els drets dels catalans. Aquest manifest va ser signat per 40 militars, entre els quals hi havia algunes destacades famílies amb propietats al Penedès i l'Anoia.⁴ El 7 de juliol representants de Felip V convidaren Barcelona a rendir-se, però la seva Junta de Braços va acordar resistir i va declarar la guerra a Felip V. L'endemà, es va publicar una crida per reclutar efectius per a l'Exèrcit de Catalunya, i l'11 de juliol Antoni de Villarroel i Peláez ja va actuar com a cap de l'Exèrcit Català.

Tarragona, sense gaire èxit, va intentar resistir a la capitulació, però finalment, el 14 de juliol de 1713, el general dels exèrcits borbònics Juan Francisco de Bette, Marquès de Lede, la va ocupar, i va passar a ser-ne el governador militar. Amb tot, el 16 de juliol, des de Barcelona s'envià el General Rafael Nebot amb un exèrcit, amb l'objectiu de recobrar-la; ara bé, aquest va ser derrotat a Torredembarra. A partir d'aquest moment Tarragona va quedar definitivament a mans borbòniques.⁵

El 25 de juliol s'inicia el setge de Barcelona per part de les tropes borbòniques i sota el comandament de Restaino Cantelmo Stuart, duc de Pòpoli. Aquest setge va durar 14 mesos, fins a l'11 de setembre de 1714.

Entre el 9 d'agost i el 5 d'octubre del 1713 s'emprèn, per part de les autoritats catalanes, l'intent més seriós d'aquesta guerra, el d'afavorir l'aixecament del país i situar l'exèrcit de duc de Pòpoli entre dos focs. Per aquest motiu, el 9 d'agost va sortir del port de Barcelona cap a Arenys de Mar una expedició amb Antoni Berenguer Novell com a comandant general de les tropes, Rafel Nebot com a general militar del regiment de Sant Jordi, el regiment de cavalleria de la Santa Fe del coronel Sebastià Dalmau, amb destacaments de més de 600 cavalls, i també fusellers de muntanya. L'objectiu era reorganitzar les forces a l'interior del país i reclutar voluntaris⁶.

A principis del mes d'octubre aquesta comesa va fracassar, i, quan hagueren de retornar a Barcelona, el comandant general i els seus oficials van abandonar els soldats a la seva sort. En conseqüència, la tropa va haver d'anar a trobar els coronels Armengol Amill i Emanuel Rau per

2 ACAP. Judicial. Procés. XIII/14/13, 1715

3 Llorac S. i Costa Montserrat. *Conèixer Mediona*. Ajuntament, 1993, pàg. 203.

4 Primerament, hi havia Guerau de Peguera i Berardo, primer marquès de Foix i senyor de Torrelles, i el seu fill Antoni de Peguera i Aimeric, que va formar part del comissionat del pacte dels vigatans. També hi havia la família Espuny i Morera, unida per vincles matrimonials amb la família Berardo i amb propietats a Pacs i Santa Margarida, propietats confiscades el 1715 pels borbònics. Aquesta família també estava emparentada amb Antoni Berardo i Morera, capità de la coronela de Barcelona i fill del marquès de Montnegre, Francesc de Berardo i Espuny. Sense oblidar-nos de la família Desvalls, de Viladellops, a Olèrdola, que estava emparentada amb Antoni Desvalls i Vergos, marquès de Poal. Finalment, la família Ribera i d'Espuny-Claramunt, a la qual Carles III els va concedir el comtat de Claramunt.

5 *Un viatge als escenaris de la Guerra de Successió i al temps del barroc*. Generalitat de Catalunya, 2010. Castellví, Francisco. *Narraciones históricas*. Torres i Ribé, Josep M. Felip V contra Catalunya. Barcelona: Rafael Dalmau, 2005. Serra i Sellarés, Francesc. Catalunya. 1714.

6 *Gaceta de Barcelona*. Publicació del setge de Barcelona des del 10 d'agost de 1713 a 23 d'agost de 1714. 11d'agost de 1713, dia 9 d'agost.

posar-se sota les seves ordres. Dies després, junt amb el coronel Amill, atacaren el cordó borbònic que assetjava la ciutat per la zona del Guinardó i uns 380 homes entre fusellers, voluntaris i soldats aconseguiren retornar a Barcelona.⁷ Però, tot i fracassar aquest intent, es va consolidar la resistència a l'interior del país i es va reforçar la plaça de Cardona.

El 2 de novembre, Francesc Macià Ambert, conegut com a Bac de Roda, fou condemnat i executat a la plaça Major o del Mercadal de Vic. Bac de Roda fou un dels signataris del Pacte dels Vigatans⁸ i un gran activista en l'aixecament a favor de Carles d'Àustria. També va ser cap dels miquelets, entre els anys 1703 i 1713.

Al desembre de l'any 1713, per sufragar les despeses de la guerra, el ministre filipista, Jean Orry va crear l'impost de les *quinzenades*. Les quinzenades era una quantitat que es pagava en tres parts, el 15 de desembre, el 15 de gener i el 15 de febrer. Aquest impost era conegut com el "quarter d'hivern" i servia per pagar la subsistència de les tropes borbòniques. Pel que fa a les vegueries, a la del Penedès li tocava pagar un total de 52.500 pesos⁹, que equivalien 73.500 lliures.¹⁰

Amb l'objectiu d'anar a cercar provisions per a la gent del setge de Barcelona, l'1 de gener de 1714 van sortir del port de Barcelona, en direcció a Tarragona, dues fragates i altres embarcacions armades amb el coronel Dalmau, el seu comandament i els seus soldats, acompanyats del coronel Amill amb els seus oficials i els seus fusellers de muntanya¹¹. Les fragates van desembarcar a Cambrils, a la nit, i, un cop van trepitjar terra, els soldats del Regiment de la Fe es van encarregar de cobrir el pas fins a Tarragona; mentrestant, els fusellers van anar pels voltants de Vilaseca i van agafar provisions per a la gent del setge. Van arribar a Barcelona la matinada del 3 de gener.¹²

LA REVOLTA DE GENER DE 1714, AL PENEDÈS

A finals de 1713, els impostos desorbitats per sufragar la guerra provocaren un gran malestar en la ciutadania, que des del seu inici patia in comptables saquejos i espolis. En Francesc Gelat, en un diari de la guerra, diu: "Veitx la cosa tan mal parada com mai, la gent viu molt afligida y los estragos de la província los veitx tant considerables com mai; jo no sé com eixirem de tants estragos, Nostre Senyor se vulla apiadar de nosaltres."¹³

A la contribució coneguda com el "*servicio al rey por medio del reparto general y no fogaje*", als pagaments per a allotjaments, cavalcadures, farratges, etc., calia sumar-hi el nou impost de les quinzenades. No és d'estranyar, doncs, que la població que vivia al límit de les seves possibilitats estigués enfurismada. Per tant, va ser dins d'aquest context que un destacament borbònic de 150 granaders¹⁴ va ser abatut el 4 de gener de 1714 a Sant Martí Sarroca. Així és com ho descriu un dels diaris del setge a Barcelona: "*Llegaron 2 desertores y confirmaron la noticia de que todo el*

7 *Gaceta de Barcelona*. Publicació a 13 d'octubre de 1713, 6 d'octubre.

8 El Pacte dels Vigatans fou l'acord establert el 17 de maig de 1705 entre diverses personalitats de la petita noblesa vigatana, coneguts popularment com "els vigatans", pel qual s'atorgaven poders i es comissionava a Domènec Perera i Antoni de Peguera i Aimeric, fill de Guerau de Peguera, marquès de Foix i senyor de Torrelles, per negociar un tractat d'aliança amb Anglaterra.

9 *Fin de la nación catalana*. S. Sanpere i Miquel, pag. 302.

10 Alcoberro, Agustí. *El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització*, pag. 242.

11 *Gaceta de Barcelona*. Publicació el 16 de gener de 1713, 1 de gener.

12 *Gaceta de Barcelona*. Publicació el 16 de gener de 1713, 3 de gener.

13 Torres, Xavier. *Els llibres de família de pagès*, Girona, 2000. Francesc Gelat, "*Memòria y record de mi...*" (1687-1722).

14 *Fin de la nación catalana*. S. Sanpere i Miquel, pag. 305

campo del Panadès y parte de la Sagarra avian tomado las armas contra el enemigo, irritados de la insoportable tirana Capitulación con que oprime à todos los pueblos que tienen baxo su dominio.”¹⁵

De l'hostilitat del Penedès, els borbònics en culpaven l'antic veguer de Vilafranca: “[...] *aux environs de Villafranca de Panadès, excitée par le Viguier, le Bailli & le Grand Juré de ce lieu*”,¹⁶ que no era altre que Antoni Gil de Frederich Son Roses.¹⁷ Fonts borbòniques també destaquen que va ser el veguer el que havia armat la població: “*Llegaron 7 desertores sobre su confirmación se tuvo por otro conducto la de la noticia de el Campo de el Panadés, en donde una companyia de Granaderos de la guarnición de Villafranca que passava en seguimiento del Veguer de dicha villa, fue entermanet destruida, quedando prisioneros los soldados que no fueron muertos porque dicho veguer prevenido con anticipación y puso en armas a todo su veguerio y apostados los paysanos en dos puestos, pudieron castigar à los enemigos y à su imitación la mayor parte del país manifiesta la resolución de tomar las armas.*”¹⁸

Un fet que crida l'atenció és la coincidència en el temps entre el desembarcament a Cambrils i la revolta de Sant Martí, i també que fos el regiment del veguer el que desembarqués a prop de Salou. Per tant, caldria plantejar-se la possibilitat que ell, aprofitant aquesta expedició, s'hagués desplaçat fins al Penedès amb els seus homes i amb altres oficials (“[...] *les trois officies, auteurs de la Sédition, furent envoyez a Tortose, sous bonne & fûre garde*[...].”) ¹⁹

Aquesta revolta antifiscal iniciada el 4 de gener no va quedar reduïda només a algunes localitats localitzades, sinó que, durant els dies i les setmanes següents, es va estendre per les zones properes, com Sant Quintí de Mediona, la Pobla de Claramunt, Castellví de Rosanes o Corbera, i fins a poblacions de la Catalunya central, com Caldes de Montbui, Sallent, Balsareny, Oristà, Torelló, Prats de Lluçanès, Sentmenat, etc. Per tant, aquesta ràpida difusió és un indicatiu inqüestionable de la situació extrema en què vivia bona part de la població, fins al punt que no va tenir inconvenient a protestar contra les taxes recaptatòries imposades, malgrat la previsible resposta repressiva de les autoritats borbòniques. D'altra banda, el desconeixement que sembla que es tenia a Barcelona d'aquest aixecament del Penedès, ja que no se'n parla fins al dia 10, evidencia la descoordinació politicomilitar existent.

Als aixecaments anteriors, també caldria sumar-hi les revoltes del Garraf, més concretament a Olivella i Ribes. A Ribes, entre els dies 7 i 12 de gener, falten de casa seva, segons el batlle d'aquesta població, que sota les ordres del comandament de Vilanova havia hagut de fer un reconeixement casa per casa, 25 homes, dels quals 4 eren casats i la resta diu que eren “*mancebos*” o fadrins.²⁰ Segons la contribució, Ribes tenia censades 135 famílies²¹, i 25 homes equivalia al 18% de famílies que tenien algun membre alistat a la revolta. Cal dir, també, que durant aquest mes de gener es troben denúncies de persones de Ribes, Olivella i Begues per segrestos i robatoris i gent esvalotada.

15 *Gazeta de Barcelona*. Publicació del 16 de gener, 10 de gener

16 *Histoire de la Dernière Revolte des Catalans et du Siège de Barcelonne*. A Lyon. Chez Thomas Amaury. M.DCC.XV, pàg. 62.

17 “L'Antoni Gil de Frederic i Son Roses, veguer de Vilafranca els anys 1712 i 1713. Ennoblit per l'arxiduc Carles d'Àustria el 28-3-1706 a Barcelona. Capità de les milícies urbanes i coronel de Tortosa i del regiment de cavalleria de la Fe. Veguer de Tortosa, de Vilafranca del Penedès i de Barcelona” (*Estudios genealógicos, heráldicos y nobiliarios en honor de Vicente de Cadenas y Vicent*. Tomo II. Madrid, Hidalguía. 1978).

18 *Gazeta de Barcelona*. Publicació del 24 de gener, 13 de gener.

19 *Histoire de la Dernière Revolte des Catalans et du Siege de Barcelone*., pàg. 62.

20 ACAP. Judicial. Procés XVIII., gener 1714

21 BNC. Fons del baró de Castellet. Cadastre de Josep Aparici. XVIII. Caixa 5.

El 21 de juliol de 1714, dos metges de l'hospital de Vilafranca, Joan Roca i Agustí Guasch, es queixen perquè voldrien millor tracte dels borbònics, ja que *“han visitado desde siete meses a esta parte a todos los militares que han venido curarse”*; diuen que han atès no tan sols els de la guarnició de Vilafranca, sinó també els dels diferents destacaments que han passat pel Penedès, i s'han vist obligats a deixar els seus ferits a l'hospital, i *“particularment els del Brigadier Diego Gonzalez despues de atacar a los sediciosos en Sitges y San Martin Sarroca y no obstant no haver tenido hasta ora ningun salario ni recompensa por esta asistencia y haver hecho al servicio del Rey en alojamientos y otras cosas, siendo los mas haviiles y acreditados en su especialidad.”*²² Per tant, la revolta del mes de gener al Penedès no es va finalitzar amb la crema de Sant Quintí, sinó que les lluites de guerrilles van continuar vives. El massís del Garraf i la Serra d'Anconsa van ser el seus principals baluards.

LA CREMA I EL SAQUEIG DE SANT QUINTÍ DE MEDIONA DEL 10 DE GENER DE 1714

El coneixement de què disposava la població autòctona de les zones muntanyoses era un atribut al seu favor. Després de l'enfrontament de Sant Martí, diversa gent revoltada va anar a refugiar-se a les muntanyes: *“al Penedès, segons corren les notícies al camp enemic, gairebé tots els paisans han abandonat les seves cases, davant del mal tracte que els borbònics dispensen a tothom, diuen que prefereixen barallar-se lliures a la muntanya que morir a casa seva com esclaus.”*²³ Per intentar controlar els sediciosos, el 8 de gener havia sortit d'Igualada, en direcció a Vilafranca, el botifler Isidre Teixidor Pou, conegut com a Pou de Jafre,²⁴ coronel de fusellers i un dels principals caps de la lluita contra la guerrilla antiborbònica.

La zona muntanyosa de la Llacuna, de Pontons, de Font-rubí, de Mediona i de Piera forma part de les serres d'Ancosa. Segons Ramon Tort, de Sant Quintí, era a la muntanya de Bolet, del terme de Mediona, on estaven refugiats els sediciosos: *“El día 8 lunes por la tarde, hubo algún aviso de que en los montes vecinos al monte llamado lo Bolet, habían algunos sediciosos y fue hacia una casa que llaman de Clivalleras hora y media distante de San Quintín y desde lejos vio gente armada.”*²⁵ Sant Quintí es troba just on la plana entra en contacte amb aquesta serralada, i també en el punt mig d'una cruïlla de camins entre els quals hi havia el camí que anava a la Segarra, passant per Mediona, i el camí ral que anava d'Igualada a Piera i a Vilafranca; era, per tant, un lloc de trobada i de fugida. Per aquest motiu, quan un veí de la vila diu que *“el día 9 por la mañana se fue al lugar [Sant Quintí] y vio a la puerta de entrada, fuego encendido y gente armada que no conocía”*,²⁶ delata que els miquelets i voluntaris, un dia abans de l'entrada dels borbònics, ja eren a Sant Quintí. Aquests sediciosos van anar fins a la població veïna de Sant Pere de Riudebitlles a reclutar voluntaris, però els habitants i els seus representants polítics es van negar a donar-los suport²⁷.

22 ACAP. Protocols notariais. Martí Ferrer, Josep . XVII/377. 1713-1714

23 *Gazeta de Barcelona*. Publicació del 16 de gener, 11 de gener.

24 ACAP. Judicial. Procés S.XVIII/14, 1714.

25 ACAP. Judicial. Procés S.XVIII/14, 1714.

26 ACAP. Judicial. Procés S.XVIII/14, 1714

27 ACAP. Judicial . Procés. XIII/14, 13, 1715.

Per combatre la rebel·lió del Penedès el duc de Pòpoli va enviar el brigadier Diego González, amb 300 infants i 300 dragons; i el marquès de Lede, des de Tarragona, sota el comandament del seu germà, Felipe Manuel de Lede, hi va aportar 400 soldats d'infanteria, recolzats amb una unitat de cavalleria.²⁸

El dia 8 de gener es trobava a la guarnició de Vilafranca el regiment de cavalleria de "Ordenes Viejo", del comandament de Felipe de Lede, i alguns d'aquest regiment aquest mateix dia es troben patrullant pels voltants de Santa Maria de Bellver, població a pocs quilòmetres de Sant Quintí.²⁹

Finalment, el dia 10 de gener els soldats borbònics van enfilear cap a Sant Quintí, i uns quatre km abans d'arribar-hi es van topar amb un grup de sediciosos que els van fer front. Sembla que aquests es trobaven amagats pels voltants d'una casa que podria ser can Figueres dels Barrancs, situada al terme de Sant Quintí. En aquest indret, com el seu nom indica, hi ha diferents barrancs. És a dir, que és un punt estratègic, ja que la casa queda dalt d'un turó i el camí que ve de Vilafranca passa pel mig d'un barranc de sota la casa. Un detall a tenir en compte és que, en aquest paratge, s'hi troba documentada una mort per violència el dia 10.

Carrer del Salt

Un cop el pas va quedar lliure, els soldats borbònics van continuar fins a Sant Quintí, on, segons el duc de Pòpoli, *"se atacó la villa por tres partes, consiguiendo apoderarse de ella, pasando a cuchillo a todos los que disputaron su entrada, de suerte que sólo se libraron los que lograron la fuga, y luego me avisa que han mandado poner fuego a la villa, que era de 140 casas, sin las masías circunvecinas."*³⁰ Les tres parts de què parla podrien ser els tres portals d'entrada a la vila closa: el de la Boada, portal per on passava el camí que anava de Sant Quintí a Piera i a Igualada; el de Cap de Vila, portal per on passava l'antic camí ral que anava fins a Mediona i unia el litoral amb la Catalunya interior, i el portal de Baix, que era el camí que anava des de Sant Quintí a Vilafranca i a Sant Martí. I amb l'objectiu d'apacar la rebel·lió, van perseguir-los *"entre fondos y barrancos hasta lo mas profundo de la montanya"*.³¹ Per tant, l'enfrontament no va quedar només circumscrit dins de la vila de Sant Quintí, sinó a tot el terme. La procedència dels voluntaris implicats era diversa, ja que només cal donar un cop ull als testimonis d'una mort violenta³²,

on trobem junts un veí de Sant Quintí, un de Sant Martí i un altre de Piera.

28 *Histoire de la Dernière Revolte des Catalans et du Siège de Barcelone*, pag.62.

29 ACAP. Judicial. Procés S.XVIII/14/. 1714.

30 AHN. Estado, legajo 450, Cartas de Populi de 11 de enero. Castellví, *Narraciones históricas*, pag. 213 a 215.

31 AHN. Estado, legajo 450, Cartas de Populi de 11 de enero.

32 ADB. Llibres Sagramentals. 24-Òbits (1692-1768) any, 1714.

La fama merescuda del brigadier Diego González d'incendiari va iniciar-se després de la crema de Sant Quintí, de la Pobla de Claramunt i de Castellví de Rosanes. Aquesta política repressiva li va servir per ser apreciat pels seus superiors, perquè l'objectiu del duc de Pòpuli era el d'instaurar arreu del país una violència indiscriminada que li n'assegurés la submissió. Les seves paraules explicant els fets de Sant Quintí parlen per si soles: “[...] *cuya resolución es inexcusable aprobarla, pues la reincidente perfidia de estos naturales se ha hecho indigna de toda piedad y conmiseración, y precisa usar del hierro y el fuego para cauterizar a miembros tan dañado.*”³³

A principis del mes gener del 1714, el marquès de Poal fou l'encarregat d'organitzar l'exèrcit d'interior on hi havia també el coronel Armengol Amill, amb els miquelets, i el coronel Sebastià Dalmau i el seu regiment de la Santa Fe. Junts van participar en diferents accions militars en nombroses poblacions catalanes. Tot i així, en la revolta del Penedès sembla que ell no hi va intervenir, però sí en el bloqueig d'Igualada i el de la Pobla de Claramunt del 15 de gener.

La carta que el duc de Pòpoli envia, el 17 de gener, parla d'aquest bloqueig i explica que la insurrecció del Penedès s'havia calmat “*en gran parte con el castigo de Sant Quintín y la venida a Villafranca del Caballero de Lede*”,³⁴ i que la facció que va fugir de Sant Quintí, junt amb altres, havia intentat bloquejar Igualada, si bé el dia 15 es van fortificar al castell de la Pobla de Claramunt, on el brigadier Diego González els va fer front, “*logrando hecharlos del puesto con no pequeña mortaldad de ellos y sin desgracia de los nuestros que sea digna de memoria*”.

LES CONSEQÜÈNCIES ECONÒMIQUES DELS FETS DEL 10 DE GENER A SANT QUINTÍ DE MEDIONA

A part de la crema de Sant Quintí, també es va practicar el saqueig de 150 quarteres de gra guardat al Capítol del Priorat per pagar el cens d'aquell any a la Seu de la Catedral de Barcelona.³⁵ Les declaracions testimonials en el judici a Raimon Oliver, col·lector d'aquest cens, expliquen el fet que l'església no es va cremar gràcies al rector de Santa Maria de Bellver, Francisco Vendrell: “*Teniendo la noticia que las tropas del Rey andaban por el lugar de Sant Quintín para saquear y quemar el dicho lugar y com el testigo tuvo la noticia que en dicho lugar no se hallava ningun sacerdote se fue a dicho lugar con la intención de procurar que se preservase la quema y el saqueo de la Iglesia de dicho lugar.*”³⁶ L'església no va ser cremada; ara bé, els llibres de les confraries diuen que va ser saquejada, “*y per quan los castellans saquejaren la Iglesia no se ha trobat de les caritats sinó tant solament 3 lliures i 11 sous*”.³⁷ Cal suposar que les 140 cases que diuen que van cremar també devien ser saquejades. Al seu testament, la Margarita Almirall demana al seu fill hereu que pagui al seu germà el cost de les obres “*de la crema de 1714*” i especifica que per bigues, calç, guix, manobre i mans de mestre d'obres, ell va pagar 50 lliures.³⁸

Així mateix, la casa petita de la família Espuny de Santa Margarita, confiscada pels borbònics l'any 1716, necessitava una reforma perquè “*se esta ensorrant y si no s'arregla aviat*”.

33 AHNM. Estado, legajo 450, Cartas de Populi de 11 de enero.

34 AHNM. Ref. 1136. Estado 450-J Exp. D. Populi 17-1-1714.

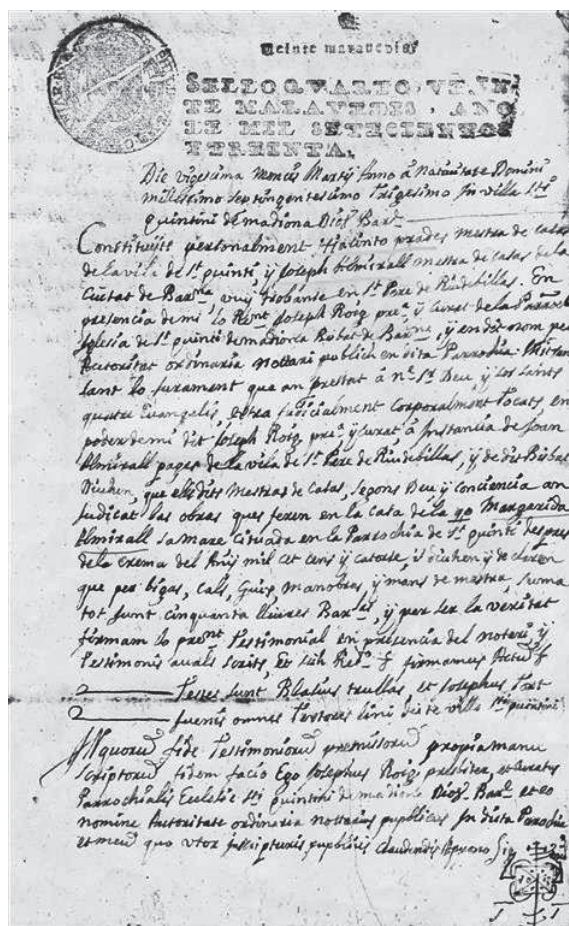
35 ACAP. Judicial. Processos S.XVIII/14/27.1716.

36 ACAP. Judicial. Processos S.XVIII/14/27.1716.

37 APSQM Llibre de confraries y administradors son en la Parròquia Iglesia de Sant Quintí. 1682. Llibre 41, pag. 68.

38 APSQM. Poch Gili, Josep M.

caurà”. El cost de les obres —fer la teulada, col·locar les bigues del trespol del primer pis i les portes de l’entrada— va ser de 28 lliures i 12 sous.³⁹ Aquest cost és molt inferior al que es va pagar per arreglar els desperfectes ocasionats per l’incendi de la casa dels Almirall.

Testament dels Almirall.

Amb l’objectiu de conèixer el teixit econòmic que existia a Sant Quintí poc abans del 1714, s’ha fet un estudi dels oficis entre el 1707 i 1710⁴⁰ i s’ha constatat que el teixit artesanal d’aquella època era important, pel fet que un terç de la població tenia un ofici, del qual alguns en vivien i d’altres el compartien amb les feines de la pagesia. La indústria del ferro anava per davant del teixit, amb quatre ferrers i una farga. La construcció donava vida a dos mestres d’obres i a sis fusters, i també existia una serradora. Hi havia un mestre de minyons, un metge, un cirurgià, un apotecari, dos funeraris, un cotxer, set teixidors de lli, dos teixidors de llana, tres paraires, un fabricant de llana, dos sastres, dos moliners, un fargaire, un serrador, dos boters, un terrisser, tres agullers, tres corders i un espadenyer, entre altres. En conseqüència, tot fa pensar que part d’aquest material productiu es va destruir amb la crema de les cases i podria haver ocasionat un decreixement econòmic, agreujat amb la davallada demogràfica posterior al 1714.

39 ACAP. Protocols Notarials. Martí Ferrer, Josep. XVII-377-2, 1713-1714.

40 ADB. APSQM. Manuals Notarials, 59, 1704-1715.

LES CONSEQÜÈNCIES DEMOGRÀFIQUES DELS FETS DEL 10 DE GENER A SANT QUINTÍ DE MEDIONA

Quantificar la pèrdua de vides durant l'enfrontament del dia 10 de gener es fa molt difícil per la poca informació que se'n té i pel fet que l'única font que s'ha trobat ha estat la del llibre d'òbits de la parròquia, on hi ha l'anotació de quatre morts per "*mort violenta i repentina*". Aquestes defuncions són: Antoni Tort de Dalt, pagès; Francesc Mata, de Sant Martí Sarroca, pagès; Joan Almirall, fuster, i Pau Miquel, espardenyer.⁴¹ No obstant això, aquesta xifra no és orientativa de les morts que hi va haver, atès que només reflecteix els cossos que van rebre cerimònies litúrgiques. Cal tenir present que els cossos no identificats consten com a desapareguts i, per tant, no surten al llibre d'òbits.

Altrament, s'ha fet un estudi demogràfic a partir dels anys immediatament posteriors al 1714, per escatir en xifres la repercussió que els fets del 10 de gener van tenir en la població quintinenca.

Aquest estudi demogràfic s'ha fet a través dels censos de població —fogatges, contribucions i altres— i també dels llibres de la parròquia a partir dels baptismes i òbits des de 1669 a 1728, incidint en els anys que van des de 1708 a 1720.

D'una banda, al fogatge de 1708 s'hi troben documentats en tot el terme 147 focs.⁴² Aquesta xifra equivaldria aproximadament a uns 661 habitants.⁴³ Per altra banda, segons el document anomenat *Memorial de les cases que componen lo lloch de St. Quintí amb los habitants de elles y del que els toca pagar per lo quarter de hivern el present any 1714*,⁴⁴ fet pocs dies abans de l'entrada de les tropes borbòniques,⁴⁵ el nombre dels caps de casa, masos inclosos, era de 128 cases i d'uns 576 veïns. Encara caldria tenir en compte que hi faltaven les cases dels senyors laics i eclesiàstics, cosa que no passava en al fogatge de 1708 (vegeu taula 1).

Tanmateix al document titulat *Corregimiento de Barcelona del 16 de gener de 1716, en la Nueva Planta*,⁴⁶ en l'apartat del corregiment del Penedès, hi diu que Sant Quintí tenia 87 cases juntes, és a dir, en aquest document només hi sortien les cases de la vila closa. Cal suposar, doncs, que els masos del terme no hi constaven. En aquest document també hi posa que el nombre d'habitants era de 181. Altrament, un document del 1719 anomenat *Noticia del Principado de Cathaluña dividido en corregimientos, con expresión de las ciudades, vilas y quadras*⁴⁷ diu que a Sant Quintí hi vivien 318 persones. Tot fa pensar que aquí sí que devia haver-hi els masos del terme.

41 ADB. APSQM. Llibres Sagramentals. 24-Òbits (1692-1768), any 1714.

42 BNC. Fons històric de l'Hospital de la Santa Creu. Núm. 16250. F. 47-49 (1-3), Joseph Aparici, 1708.

43 Es considera que un foc equival a una unitat familiar de 4,5 membres, i de la qual només constava el nom del cap de casa.

44 BNC. Fons del Baró de Castellet. Cadastre de Josep Aparici. Caixa 6. 316, 1714.

45 Encara que posi 1714, la llista dels propietaris de cases es va fer el 1713, ja que hi surten caps de casa que van morir el 10 de gener de 1714.

46 AHC.B. MS. B-45.

47 AHC.B. MS. A-18.

	1708 FOCS	1714 CASES	1716 CASES
Sant Martí Sarroca	144	131	80
Sant Quintí de Mediona	147	128	87 (cases vila closa)
Sant Pere de Riudebitlles	60	46	40
Mediona	64 (sense quadres)	91 (amb quadres)	50 (sense quadres)
Terrassola	29	24	23
Font-rubí	46	---	43
El Pla i Lavit	45	42	38

Taula 1

Comparant les xifres de població, s'ha arribat a la conclusió que, a partir de 1714, Sant Quintí va perdre part de la seva població a causa dels fets del 10 de gener, amb la mort d'una part dels seus habitants o de la seva emigració.

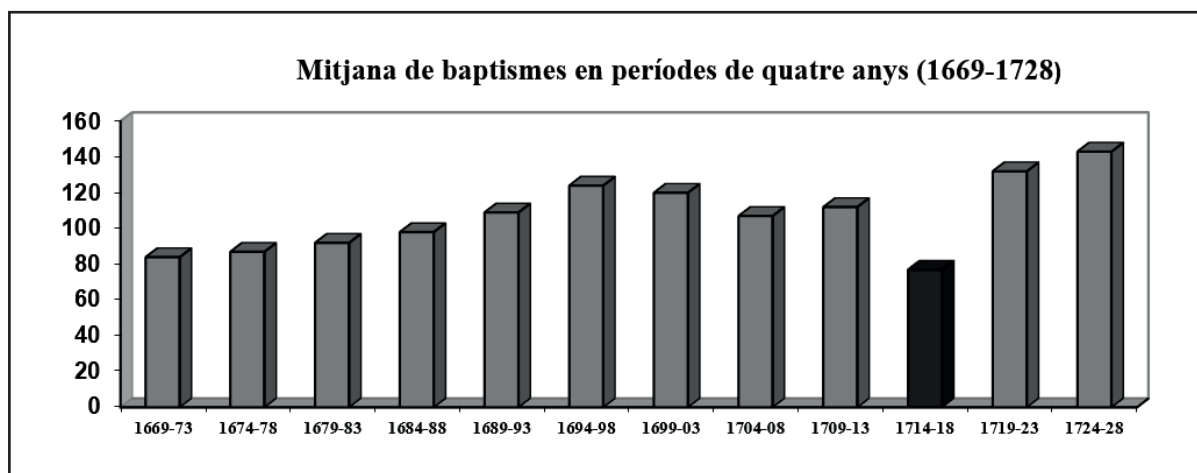
El decreixement demogràfic és visible als anys immediatament posteriors al 1714, pel fet que aquella població eminentment pròspera de la primera dècada del segle XVIII passa a ser la població on el nombre de membres per casa és la més baixa de la comarca i la meitat de la mitjana del Penedès (vegeu taula 2).

1716	CASES	HABITANTS	HABITANTS PER CASA
St. Pere de Subirats	27	179	6,62
Mediona (sense les quadres)	60	361	6,01
Sant Martí Sarroca	80	448	5,60
Torrelles de Foix	100	476	4,76
Terrassola	24	102	4,25
Sant Sadurní d'Anoia	103	430	4,17
Sant Pere de Riudebitlles	40	164	4,10
El Pla i Lavit	45	177	3,93
Font-rubí	46	163	3,54
Vilafranca	550	1.894	3,44
Sant Quintí de Mediona	87	181	2,08
	1.162	4.575	3,93

Taula 2. Font: AHC.B. MS. B-45

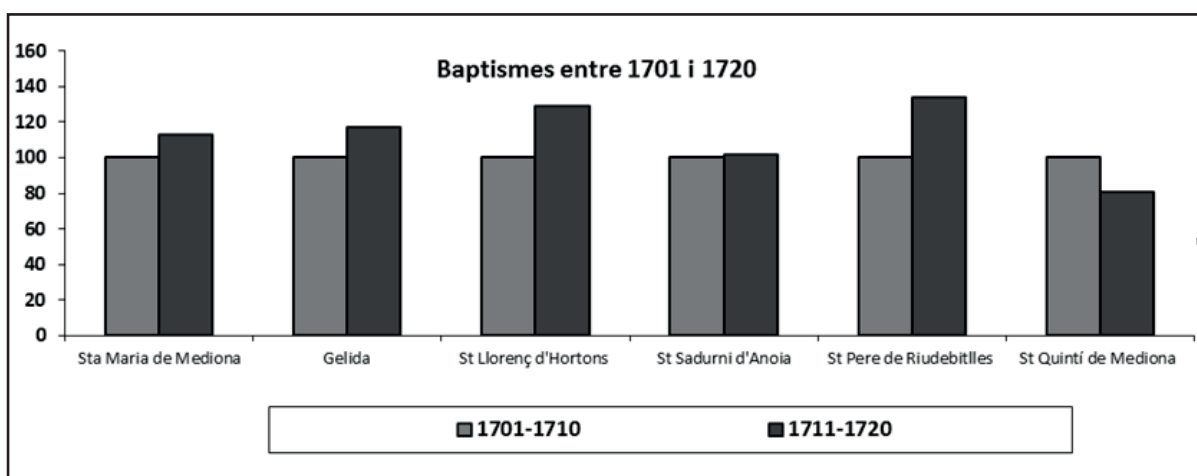
Aquest decreixement també és visible en l'estudi demogràfic que s'ha fet a partir dels naixements que hi va haver abans, durant i després de 1714 i que s'ha elaborat a partir del buidatge dels llibres de la parròquia entre els anys 1669 i 1728⁴⁸. Per la qual cosa, s'ha pogut comprovar el descens de naixements entre 1714 i 1718, coincidint també en el mateix període de temps del decreixement d'habitants dels censos anteriors.

48 ADB. APSQM. Llibres Sagramentals. 2-Baptismes i òbits (1664-1757). 3-Baptismes (1692-1745).

Gràfic 1

Aquest gràfic mostra els naixements a Sant Quintí entre el 1669 i el 1728. Per una banda, es pot veure una tendència clarament ascendent des de 1669 fins al 1698. Tot seguit, hi ha una petita disminució a l'inici de la Guerra de Successió, que es recupera i puja lleugerament durant el període de 1709 a 1713. Ara bé, a partir de 1714 els naixements cauen en picat, i augmenten en un 65% durant els anys que van des de 1719 a 1723 i anys posteriors.

Gràfic 2. Font: Simon Tarrés, "Anton. La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització". Manuscrits, n. 10, gener, 1992, pàgs. 217-258.

Aquest altre gràfic compara els naixements que hi va haver a Sant Quintí des de 1701 a 1720 amb els que hi va haver en els altres municipis propers. I es manifesta que, durant el decenni que va de 1711 a 1720, tots els municipis, tret de Sant Quintí, augmenten el nombre dels seus naixements.

A més dels naixements s'han examinat les defuncions dels anys immediatament posteriors al 1714⁴⁹, i s'ha constatat que aproximament el 60% d'aquestes morts són d'infants: albats, fadrins i donzelles. Tanmateix, moltes d'elles es van originar en pocs dies de diferència entre la mare i la

49 ADB. APSQM. Llibres Sagramentals. 24-Òbits (1692-1768), anys 1714 a 1718.

filla donzella o entre el fill fadrí i el pare o entre tots tres. S'han localitzat també nens nascuts dits “*de la ventura*” o de “*pares incògnits*” i morts a pocs mesos de néixer. D'altra banda, s'han trobat fills casats i emmalaltits, que tornaven a casa dels seus pares, com Francesca Busquets, muller de Francesc Busquets, habitant dins de la vila de Sant Quintí, que va morir a can Busquets del Mas de la Plana, casa dels seus pares, on havia anat a buscar recer. Una de les causes d'aquest elevat nombre de morts de criatures i de persones en edat fecunda es podria atribuir al desgavell econòmic dels efectes col·laterals dels fets ocorreguts el 10 de gener, com l'empobriment de la població, el qual devia conduir a la desnutrició, la malaltia i la mort.

I a partir de 1719 i 1720, període que coincideix en el moment que Sant Quintí i la Llacuna, durant uns mesos, van ser la seu dels miquelets i carrasclets que havien baixat de França per lluitar contra Felip V, comencen a aparèixer per primer cop a la vila llinatges forans i fins aleshores desconeguts com Genovès, Costes, Alsina, Bellafont, Povil, Palet, Cabell, Pagès, Faixo, Nebot, Baltasar, Avellà, Riba, Simón, Trebolí, Casals, Mola, Súria, Roca, etc.,⁵⁰ que es van unir als que portaven segles a Sant Quintí com Tort, Busquets, Creixell, Oliver, Martí, Mallofré, Bargalló, Gili, Poch, Querol, Vallbona, Ferrer, etc. En aquesta època comencen a augmentar en gran nombre els naixements i es passa de 25 naixements entre 1717 i 1718 a 49 naixements entre 1719 i 1720 (vegeu Gràfic 1).

ARXIUS

ACAP. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès

BNC. Biblioteca Nacional de Catalunya

ADB. Arxiu Diocesà de Barcelona

AHCB. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

APSQM. Arxiu Particular de Sant Quintí de Mediona

AHNM. Archivo Histórico Nacional de Madrid

50 ADB. APSQM. Llibres Sagramentals. 3-Baptismes (1692-1745). Confirmacions, any 1722.

APROXIMACIÓ ALS FETS DE LA GUERRA DE SUCCESSIÓ A VILANOVA I LA GELTRÚ

PREÀMBUL

Aquest treball pretén ser una aproximació divulgativa als fets de la Guerra de Successió a Vilanova i la Geltrú a partir del relat que n'havien fet altres historiadors i de les recerques més actuals que situen aquells esdeveniments en el context de la guerra arreu del país. Si bé Vilanova de Cubelles –tal com es deia en aquella època, i fins al 1768– mai ha esdevingut un referent dins la cronologia general del conflicte, cal considerar que algun dels episodis succeïts fou prou rellevant per atorgar-li la categoria que es mereix. La commemoració del Tricentenari 1714-2014 arreu de Catalunya i, molt particularment, les activitats dutes a terme a Vilanova i la Geltrú amb el mateix propòsit han facilitat algunes recerques d'arxiu que ben aviat donaran noves dades i notícies més detallades del que fou la guerra a la ciutat. No entrarem aquí en els precedents i entorn de la Guerra de Successió –un conflicte que anava molt més enllà de les nostres fronteres–, ni en el detall del desenvolupament de les operacions que tenien lloc en un context més ampli. Per tant, fixem una aproximació als fets viscuts a Vilanova i la Geltrú aportant aquelles fonts bibliogràfiques que puguin ajudar a ampliar els coneixements sobre la ciutat del set-cents.

VILANOVA EN EL CONTEXT DEL CONFLICTE. LES FONTS

Durant molt de temps, les úniques fonts bibliogràfiques que ens acostaven a aquells fets eren la *Descripción e Historia de la Villa de Villanueva y Geltrú*, de Josep Antoni Garí i Siumell, editada el 1860, i la *Historia de Villanueva y Geltrú*, de Josep Coroleu i Inglada, de l'any 1878. Tot i les mancances i les imprecisions pròpies de les circumstàncies del seu temps, els dos historiadors –només amb divuit anys de diferència– ens han llegat un coneixement prou precís del que foren els esdeveniments de la Guerra de Successió a Vilanova de Cubelles. Uns fets que, molt posteriorment, foren revisats i ampliat per un altre historiador de referència local, Albert Virella. Massa sovint, la historiografia general i els condicionants polítics han volgut reduir aquells fets a la caiguda de Barcelona, i, com a país, hem obviat els fets ocorreguts a Vic, Arbúcies, Talamanca, Castellciutat o Sant Quintí de Mediona, entre altres i, per què no, també a Vilanova. I, sobretot, hem tendit a oblidar les posteriors conseqüències d'una extrema repressió, que donen especial sentit al nostre exercici de memòria i voluntat de commemoració.

A diferència del que farà un historiador liberal com Josep Coroleu, Josep A. Garí —frare de l'orde de la Mercè— utilitzava un to més dramàtic i solemne i ens parlava *"de la guerra que tanto afligió á Cataluña, cuyas páginas están escritas con letras de sangre, y el desenlace de la horrenda lucha dió á Villanueva dias tan aciagos y horrorosos, que no habia visto, ni ha visto despues de iguales. [...] Triste recuerdo en los corazones de nuestros abuelos, que nos lo han transmitido bajo el nombre de año del saco ó bien del saqueo."*

Més endavant ens indicava que *"los catalanes por su valor, constancia y obstinación fueron el pasmo y admiración de la Europa entera"*. Tal vegada, l'afirmació més contundent de Garí és quan afirmava: *"Villanueva era mirada como poco adicta á la causa de Felipe V."* Potser per això, o malgrat això, també justificava els seus avantpassats dient: *"Mas nuestros abuelos no se dejaron arrastrar del entusiasmo hasta la obstinación"* i, en determinat moment, resolgueren de prestar obediència a Felip V, atès que, després del molts tributs imposats a la vila, aquesta es trobava *"fatigada y abrumada de tantos sacrificios"*.

Així, doncs, Garí ens ajuda a situar-nos en el clima que va viure la ciutat arran d'aquells fets, lluny de la visió més neutra que proposava Josep Coroleu. Al marge de les dues obres esmentades, cal enumerar altres fonts que han contribuït a aportar dades al voltant d'aquell conflicte a escala local. Primerament, la novel·la amb apunts històrics *Los misterios de Villanueva*, editada el 1851 i atribuïda a Josep Pers i Ricart, Teodor Creus i Corominas i Ceferí Tresserra i Ventosa, que exposava: *"Cuando en 1714 fueron necesarios los esfuerzos de dos reinos para conquistar las ruinas de una ciudad, algunas de las tropas que sitiaban Barcelona fueron á merodear por la vecindad, saqueando é incendiando bárbaramente Villanueva, y adquirió con esto un nuevo título para ser considerada como membre é carrer de Barcelona"*.

De ben segur, però, l'obra més completa i exhaustiva sobre els fets de la Guerra de Successió a Vilanova i la Geltrú és la que l'historiador Albert Virella i Bloda publicava el 1995 sota el títol *El canvi de dinastia i la fragata de Vilanova*, amb un pròleg a cura d'Albert Manent.

Com en tants altres capítols de la nostra història local, Albert Virella puntualitzava i posava ordre a les consideracions fetes per estudiosos anteriors i aportava noves dades i informacions que avui resulten valuoses. D'altra banda, els nous corrents historiogràfics de l'època moderna fan que Virella sigui generós en l'apunt de les referències bibliogràfiques i les fonts documentals utilitzades. El text s'acompanyava també de molts gravats de l'època.

El fil conductor del text de Virella era la trajectòria de la fragata vilanovina construïda el 1687 per a la defensa de les costes enfront dels pirates i corsaris, especialment turcs i algerians. El relat desemboca en el paper de la fragata durant la Guerra de Successió, primer en favor de la causa austriacista i, posteriorment, en tasques de forçat col·laboracionisme amb els filipistes.

El text de Virella permet tenir una visió més global de la vida de Vilanova d'aquell primer set-cents, més enllà dels aspectes vinculats a la guerra, i, a diferència dels altres autors, anant més enllà dels fets ocorreguts al maig de 1714. Fa esment, per exemple, del reconegut austriacista Pau Feu, de la fassina, o del fet que, el 26 de maig de 1714, l'austriacista Antoni Desvall i de Vergós, marquès de Poal, comandant general de l'exèrcit de l'interior de Catalunya amb base a Cardona, es trobava a la zona —segons relat del mateix militar— intentant defensar Vilanova i Sitges. Aquesta important circumstància passa per alt a Garí i a Coroleu. Com a font bàsica d'informació, Virella fa ús dels llibres d'òbits de la parròquia de Sant Antoni i, en determinat moment, es pregunta: *"Què passà a Vilanova el 25 de maig?"* Sempre descregut dels relats de Garí, i encara més del de Coroleu, Virella indicava: *"Acudint a la documentació inèdita, als llibres parroquials d'òbits hi hem trobat les dades que segueixen [...]".* Aquests òbits semblen indicar que, el dia 25 de maig, hi hagué un envoltament

de la vila per les tropes, s'entén castellanès, que s'enfrontaren amb les tropes voluntàries." I conclou, sempre prudent: "L'òbit del dia 8, referit a quan la crema de la vila 'por los castellans, ço és, en temps passat', pot referir-se a qualsevol dia entre el 25 de maig (en què la vila era circuïda) i el 5 de juny (en què la vila era ocupada)."

En el capítol 26, titulat "La guerra torna a casa nostra", Virella reprèn el fil: "Els historiadors de Vilanova coincideixen tots que el dia 25 de maig fou el dia de la cremada de la vila. Garí escriví: 'Dia horroroso!' [...] Coroleu, menys efectista, a part de donar una data equivocada (25 d'abril), presenta algun retall d'unes memòries d'un vilanoví coetani, Josep Urgellés —l'home que embetumà el desaparegut àngel del campanar—, en les quals ens diu que el general Chaves s'apoderà de 3.000 lliures que tenia aplegades el comú per a l'obra del temple de Sant Antoni."

Sobre la mort dels ostatges Pau Pollès i Joan Papiol, l'autor admet que "mai s'ha sabut si era de malaltia o del tractament que van rebre a les presons de la Pabordia de Sarrià".

Entre les darreres aportacions a la Guerra de Successió a Vilanova, cal fer esment del treball de Vicenç Carbonell publicat a la revista de l'Agrupació Excursionista Talaia al maig de 2014, sota el títol "Incendi, pillatge i destrucció de Vilanova i la Geltrú el 25 de maig de 1714". El text detalla el contingut d'un document localitzat a l'Arxiu Comarcal del Garraf, de Vilanova i la Geltrú, datat el 1716, amb el títol *Memorial de Casas se troban en la pnt. Vila de Vilanova y algunas separadas de dita Vila, quants aposientos, afrontacions, lloguer sens auria, estimació d'elles*

Com bé s'intueix, es tracta d'una mena d'informe d'auditoria per avaluar els danys ocasionats després de la destrucció parcial de la vila el 25 de maig de 1714. Un cens exhaustiu, fet carrer a carrer, que dona informacions molt interessants sobre els titulars i l'estat dels habitatges.

VILANOVA DE CUBELLES AL SET-CENTS

La Vilanova de Cubelles de l'època era una estructura social de pagesos i mariners on els primers monopolitzaven la jerarquia municipal. L'inici del segle XVIII vindria condicionat —com apuntava Miquel Àngel Martínez— per la guerra i la crisi agrària. El segle acabaria amb creixement i prosperitat derivats de l'activitat comercial. En aquells anys la ciutat tenia poc més de dos mil habitants, xifra que s'escurçaria després de 1714. Dominaven els conreus de cereals, olivera i, sobretot, de vinya, que dia a dia guanyava superfície. A remolc del comerç marítim de vins i aiguardents també es feien notar les activitats de boters i fassines. Les comunicacions per terra eren francament dolentes i això va facilitar que la ciutat apostés per la via marítima. Avançada la guerra, la ciutat acollia molts refugiats fugits d'altres indrets ocupats. A això, calia afegir-hi les molèsties dels destacaments aliats allotjats a la ciutat i que exigien provisions per als soldats i els cavalls.

Fem ara una repàs d'alguns dels títols publicats que ens acosten a la Vilanova del segle XVIII. Més enllà dels treballs genèrics de Garí o Coroleu, disposem de diversos textos específics. De Vicenç Carbonell i Virella citem *La marineria vilanovina en el segle XVIII*, editat el 1974 pel Museu de Vilafranca, i *El món agrari vilanoví fins al segle XVIII*, editat el 1988 per l'Institut d'Estudis Penedesencs. Cal citar també el treball de Miquel Àngel Martínez *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (estudi demogràfic)*, publicat el 1987 per l'IEP, o els de Xavier Ortiz, "Aproximació a l'estructura comercial vilanovina a la segona meitat del segle XVIII" o "Anàlisi dels principals grups socioeconòmics de Vilanova a la segona meitat del segle XVIII", publicat el primer a la *Miscel·lània Penedesenca* de l'IEP el 1990 i el segon a la revista *Primera edició*, del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer, el 1988. També mereix esment l'estudi *La venalitat dels càrrecs municipals a Catalunya (1739-1741). Un exemple concret: Vilanova i la Geltrú*, de Josep Mª Torras i Ribé, editat el 1977 pel Museu de Vilafranca. Altres treballs més generalistes son *Los misterios de Villanueva*, text ja esmentat del 1851 i reeditat en

reproducció facsímil per l'IEP el 1991, i la *Resposta de Francesc Papiol al Qüestionari Zamora de 1790* —editat el 1990—, tot i que no apunta cap dada referent a la relativament recent Guerra de Successió. Finalment, el ja esmentat treball d'Albert Virella *El canvi de dinastia i la fragata de Vilanova*, publicat el 1995 i que, com el seu títol indica, es tracta de la monografia més detallada al voltant dels fets de la Guerra de Successió a la nostra ciutat seguint com a fil conductor la trajectòria de la fragata local.

EPISODIS DE GUERRA

El 1705 l'Arxiduc Carles d'Àustria jurava les Constitucions de Catalunya. Aquell estiu, destacaments de l'esquadra angloholandesa arribaven a una Vilanova que aviat prestaria obediència als Àustria sense resistència. A l'abril de l'any següent, però, l'exèrcit borbònic assetjaria Barcelona per terra i per mar.

Vilanova no tingué, certament, un paper destacat ni protagonista en els fets que s'acoten entre el Pacte de l'Haia de 1701 i la caiguda de Barcelona al setembre de 1714. Però, en qualsevol cas, la parcial destrucció de la vila, la mort de dos ciutadans insignes i diversos episodis de suport i col·laboració —forçosa en alguns casos— permeten situar Vilanova en un lloc visible d'aquell capítol de la nostra història col·lectiva. Fins ara, aquesta manca de referents propis podia fer-se extensiva a bona part de viles i ciutats de Catalunya, injustament oblidades sota l'implacable efecte de la resistència èpica de Barcelona i el desenllaç de l'onze de setembre de 1714. La justificació de la poca incidència de la nostra ciutat en el conflicte dinàstic pot exemplificar-se amb la manca d'espais o elements físics que puguin simbolitzar o ajudar a interpretar els fets. Dit ràpidament, Vilanova queda lluny de les rutes i guies que, en clau de país, permeten fer una lectura dels fets de l'època. En un exercici reduccionista, la meua aposta particular se centraria en dos espais concrets: el campanar de Sant Antoni, acabat el 1706, punt de guaita i defensa principal de la ciutat, i la caserna militar —conseqüència d'aquell i altres conflictes—, construïda entre 1751 i 1771 a partir de les aportacions voluntàries de la gent, tipa d'haver d'allotjar tropes una i altra vegada.

Vilanova mantingué des del primer moment un posicionament clarament favorable a l'arxiduc Carles d'Àustria i contrari als borbons. Malgrat tot, la seva participació directa o indirecta en la guerra es veié sempre condicionada pel seu transcurs i per les alternances en el control de territori. Això suposava alternar accions de resistència contra Felip V amb accions de col·laboracionisme forçós a favor de la causa borbònica. Un comportament que il·lustra perfectament Albert Virella amb el paper de la fragata local, ara fent accions a favor dels uns, ara a favor dels altres.

Si ens centrem en els episodis que determinen la relació de la nostra ciutat amb la Guerra de Successió, gosariem centrar-ho en tres aspectes. El primer, ben primerenc —el 9 d'abril de 1706—, quan la fragata vilanovina, conjuntament amb les de Sitges i Mataró i altres vaixells, aprovisionà per mar la ciutat de Barcelona assetjada pels borbònics tot sortejant el bloqueig de l'esquadra francesa. L'arribada de vaixells aliats provocaria la marxa precipitada dels francesos i la fugida a França de Felip V. Un segon aspecte a considerar és que, mentre les tropes de Felip V anaven ocupant Catalunya entre 1707 i 1710, molts voluntaris vilanovins —seguint les crides del veguer de Vilafranca— participaren en la resistència de les ciutats assetjades, especialment en el cas de Lleida. L'1 de setembre de 1705 el Consell de Vilanova jurava obediència a l'arxiduc Carles d'Àustria i el 25 de juliol de 1713 —coincidint amb l'inici del setge de Barcelona—, el batlle Joan Papiol decidia prestar obediència a Felip V. Els encarregats de la gestió davant les autoritats borbòniques eren Joan Fuster i Magí Torrents. Joan Fuster, *capità Fuster*, exercí el comandament de tropes voluntàries —miquelets i sometents— en favor de la causa austriacista. L'historiador J. A. Garí ens parla d'un guerriller respectat per tothom i el qualificava de

"terror de los defensores de Felipe V". A partir d'aquell moment, la ciutat hauria d'afrontar doloroses contribucions especials i facilitar provisions a l'invasor. També s'obligava la ciutat a transportar blat, palla i altres materials per a les tropes assetjants de Barcelona. La situació s'havia girat i, com recordava Virella, ara els vilanovins es veien obligats a cedir homes per obrir trinxeres i camins als afores de la capital catalana, per preparar-ne l'assalt final. També la fragata es posaria al servei dels borbònics. De gust o per força, els vilanovins estaven abocats a col·laborar amb l'enemic. Al Penedès interior es reproduïen continuats actes d'insubordinació contra els ocupants, que acabarien amb l'atac a Sant Martí Sarroca i la total destrucció de Sant Quintí de Mediona, on s'havien refugiat els grups resistents. Després d'aquells fets, a Vilanova hi havia molta por. Les autoritats organitzaren guàrdies permanents al campanar de Sant Antoni, acabat de construir el 1706. Seguint les anotacions de Virella, a l'abril es decidia de tancar-se dins les muralles. Aviat aparegueren les tropes filipistes i tot plegat acabaria amb la violenta ocupació de Vilanova el 25 de maig de 1714.

Aquest era el tercer episodi substancial a què ens referíem, i mereix un capítol a part.

UN 25 DE MAIG DE 1714

Finalment, data assenyalada és el 25 de maig de 1714 —el nostre particular 11 de setembre—, quan la ciutat fou ocupada i parcialment incendiada pels borbònics. Feia temps que s'esperava una reacció violenta després de les constants insubordinacions, emboscades i sabotatges de què era objecte l'exèrcit invasor.

Així ho expressava l'historiador Gari: *"Día 25 [...]. Día horroroso! Villanueva fué invadida: el incendio, el pillaje y la destrucción perpetuaron la memoria de aquel infausto día, el más triste y lúgubre de los anales de nuestra patria."* Per la seva part, Coroleu, indicava: *"El enemigo entró Villanueva á saco."* Ni les contribucions, ni la crema voluntària de mobles i palla per fer creure que ja havien estat assaltats: res va evitar l'atac violent. L'operació fou dirigida per José Antonio de Chaves y Osorio, militar castellà que ja havia participat en l'incendi i destrucció de Xàtiva. Virella esmenta que aquelles dates són registrades als llibres de la parròquia com *"lo temps de la crema de la vila por los castellans"*. Però, tornem a Gari: *"Aterrados sus moradores se escondieron para no ser víctimas del furor de los invasores que recorrian la villa robando, saqueando y pegando fuego por todas partes."* Molts ciutadans van córrer a refugiar-se al convent dels Caputxins. Els assaltants robaren tot el que van poder, també els diners de les donacions reservats per a la construcció del nou temple de Sant Antoni —*"dádivas de personas de bon sangro"*— i les pedres i la calç guardades per a aquell menester. També es requisaren armes i ganivets domèstics, prohibits sota pena de mort. Els ocupants obligaren els vilanovins a enviar vi i altres queviures a Tarragona i exigiren grans sumes de diners i provisions. Com a penyora —tal com diu Virella—, al juny de 1714 s'endugueren *"els dos ostatges més significatius de la vila"*, tenint-los captius a Sarrià. Allà moriren Pau Pollés el 27 de juny i Joan Papiol l'1 de juliol, segons esmenta Gari, *"consumidos de pena y aflicción"*. Pau Pollés havia estat batlle de Vilanova i Joan Papiol i Raventós era apotecari i havia estat síndic en representació de Vilanova a les Corts Catalanes de 1701. Papiol i la seva muller acolliren els frares caputxins a la seva arribada a Vilanova, convertint-se en els seu fundadors i protectors.

Al juliol de 1714 el temut duc de Berwick agafava el comandament de les tropes assetjants de Barcelona. Per aquelles dates s'obligava totes les barques de Vilanova a dur queviures a la zona del riu Llobregat on estaven acampades les tropes borbòniques. Com han fet notar Albareda i Esculies, els assetjats ja només podien rebre aprovisionaments per mar des de Mallorca, Itàlia o el nord d'Àfrica.

Aquell col·laboracionisme forçós acabaria l'onze de setembre de 1714 quan les tropes filipistes entraven a la capital catalana.

Acabava Garí: *"Así terminó aquella gran tragedia [...] en cuyas horrorosas escenas quiso la mala suerte que nuestra pacífica población fuese víctima y que nuestros abuelos no pudieran recordar sin estremecerse]*". En un altre moment, l'historiador ens diu que el 21 de octubre de 1714 foren elegits Joan Fuster, Bartomeu Soler, Joan Serra i Francesc Fuster, *"para que juntos con un señor Jurado y Notario recorrieran la villa para reconocer las casas que habia buenas y las quemadas"*.

El detall de les cases destruïdes totalment o parcialment per aquells fets quedava recollit al document *Memorial de Casas se troban en la pnt. Vila de Vilanova y algunas separades de dita Vila quants aposientos, afrontacions, lloguers sens auria, estimació d'elles*, datat el 1716 i que ha estat localitzat per Vicenç Carbonell a l'Arxiu Comarcal del Garraf i donat a conèixer per ell mateix a la revista de l'A. E. Talaia de maig de 2014.

LES CONSEQÜÈNCIES

El castell de Cardona capitulava una setmana després de la caiguda de Barcelona. Acabada la guerra, començava la repressió. El Real Decreto de Nueva Planta, de 16 de gener de 1716, de Felip V, va modificar les tradicionals institucions municipals catalanes i afectava profundament l'ordenació territorial, els arbitris i molts altres aspectes. Indicava Garí: *"Tantas disposiciones tiránicas se dictaron para abatir a los catalanes que la pluma se resiste a escribirlas."* Ben aviat es feren notar els canvis imposats i —com recorda Josep Maria Torras— la Real Junta va ordenar suspendre a Vilanova de Cubelles el procés d'insaculació o sorteig dels càrrecs municipals. La imposició del model castellà de representació municipal eliminava el sistema d'insaculació, el Consell passava a dir-se *Ayuntamiento* i els jurats i consellers es convertien en *regidores*. L'opció de venda —venalitat— de càrrecs municipals a partir de 1739 consolidava un model de corrupció institucional. En l'ordre territorial, el 1716 les vegueries quedaven substituïdes pels *corregimientos*. Inicialment Vilanova es mantindria dins el corregiment de Vilafranca del Penedès, però, posteriorment, i junt amb altres viles costaneres com Cubelles, Cunit o Calafell, passaria a formar part del corregiment de Tarragona. El perquè d'aquest canvi? Segons Virella, per fer dependre les ciutats costaneres d'un port important com era Tarragona. En opinió de Jesús Burgueño, la modificació era per compensar amb viles de domini reial costaneres el predomini de jurisdiccions senyoriales que hi havia a la part de Vilafranca. Finalment, fem esment d'una darrera conseqüència important. El 1718 cessava la comunitat del batlle amb Cubelles i d'aquesta manera s'autoritzen dos batlles, un per a Vilanova i un per a Cubelles. Era la separació definitiva de Cubelles, que va fer que el 1768 la ciutat substituís el nom de Vilanova de Cubelles per l'actual de Vilanova i la Geltrú. Després de 1714, començaria la reconstrucció de la vila. El segle XVIII es tancaria amb més de set mil habitants, senyal inequívoc de prosperitat econòmica. Per evitar les servituds d'hostatjar tropes durant les campanyes militars, els vilanovins proposaren contribucions especials per a la construcció d'una caserna militar que seria una realitat el 1771. A partir d'aquell moment, els vilanovins s'abocaren al comerç marítim i altres activitats que permetrien el desenvolupament de diversos sectors econòmics i que, al segle XIX, contribuirien a vertebrar una important indústria cotonera. Així doncs, la recuperació econòmica aviat seria una realitat. La normalitat política encara hauria d'esperar.

GUILLEM ROVIROSA, LO FRARE, I LA SEVA PRESÈNCIA AL SETGE DE BARCELONA, 1706

Aquest any es commemora el tricentenari del final de la Guerra de Successió que va tenir lloc l'11 de setembre de 1714 o, millor dit, de la derrota soferta per Catalunya partidària del rei Carles.

Com qualsevol altre fet bèl·lic, va representar la pèrdua d'un gran nombre de vides, un nombre encara més elevat de ferits i mutilats, la ruïna econòmica individual dels habitants i la del seu país, Catalunya, juntament amb l'abolició dels seus drets i dels privilegis adquirits al llarg del temps.

D'aquell període ens ha quedat un gran llegat històric per escrit i restes palpables d'aquells fets que s'haguessin pogut estalviar. I si no, a Barcelona, només cal contemplar les restes conservades que el destí va voler que romanguessin preservades sota el majestuós edifici de ferro del mercat del Born que Josep Fontseré i Mestre va construir per abastar d'aliments aquesta ciutat, talment com si fos una esplèndida, enorme i luxosa gàbia d'ocells de ferro forjat. En el moment de la seva construcció, del 1874 al 1876, sense proposar-s'ho, es van acabar de cobrir les restes testimonials que denunciaven com un poble havia estat anihilat de la mateixa manera que van fer els romans quan van arrasar Cartago durant la Tercera Guerra Púnica: la van destruir i la seva terra fou solcada per l'aixada i considerada maleïda... I és que és ben cert que la història no és més que la repetició dels fets.

Ens vestim diferent, seguint els corrents de la moda de cada època, fem ús de les tecnologies que es van inventant sense parar, però, en el fons, qui utilitza els nous invents és sempre el mateix: l'ésser humà. Només feia falta que passessin 300 anys perquè allò que va començar com unes obres al mercat del Born destinades a donar-hi un nou ús com a equipament cultural de la ciutat acabés per descobrir tota la història que amagaven les seves entranyes. De tot allò que podíem llegir en els llibres, ara se'ns n'oferia una petita part, però prou gran, per donar a conèixer al món com va quedar l'antic barri de la Ribera, aquell que acumulava el nombre màxim de població en les seves cases i carrers, i de quina manera, per a major escarni, l'estiu del 1717, quan la població ja havia començat a reparar els estralls que les bombes havien provocat a les seves cases, van obligar els

1706-ABRIL - GUILLEM ROVIROSA -
- SOMATENIT DE CUBELLET -

Recreació de Guillem Roviro. Dibuix de Francesc Riart i Jou

seus propis habitants a enderrocar i mutilar 1.269 cases i reaprofitar el material extret per a la construcció de la ciutadella. Ara s'ha fet aparèixer aquest testimoni mut, però implacable, perquè tothom que tingui interès ho pugui contemplar i retre homenatge a aquella gent.

Recordo que, quan vaig estar a París, davant la tomba de Napoleó Bonaparte, al palau Nacional dels Invàlids, ens va comentar el guia que el motiu pel qual estava a un nivell inferior al que els visitants tenien accés era que ell mateix ho va disposar d'aquesta manera perquè tothom que la contemplés es veiés obligat a abaixar el cap davant seu. Desconec què pot haver-hi de realitat i què de ficció en aquestes paraules, ja que va morir a l'exili, a l'illa de Santa Elena, el 5 de maig de 1821 i no va ser fins al 1840 que les seves restes van ser traslladades on ara reposa. El cas és que es va proclamar emperador i, com a tal, tots aquells que s'hi acostessin no solament haurien d'abaixar els ulls a manera de respecte, sinó que també haurien de fer una lleu inclinació amb el cap davant les seves restes.

Doncs nosaltres, així ho fem també ara. El primer dia que vaig anar a veure les restes arqueològiques, a finals de setembre de 2013, vaig quedar doblement impressionada, no solament per com aquella munió de carrers i cases havia estat escapçada, com si els haguessin tallat amb una serra mecànica a una alçada que, en alguns casos, s'acostava a un metre, sinó perquè totes aquelles persones que estàvem al voltant de la barana del pis superior forçosament també havíem d'inclinar-nos davant d'aquelles restes que ara contemplàvem. Vaig pensar que, involuntàriament, estàvem homenatjant i presentant els nostres respectes a tots aquells que van patir i morir en una guerra en defensa dels interessos d'un rei i dels seus propis, per salvaguardar els seus drets, la seva identitat com a poble, i preservar el futur dels seus fills i dels seus descendents. Jo sóc una d'aquelles descendents. Tot i que ell, Guillem Rovirosa, havia nascut a la quadra de Rocacrespa, a Cubelles, un bon dia, o potser millor dit, un mal dia, li va tocar per sorteig ser una de les set primeres persones que van formar part del sometent que, des de Cubelles, va dirigir-se cap a Barcelona per defensar-la, on va ser ferit de gravetat, probablement a la línia de comunicació que transcorria des del portal de Santa Madona fins al castell de Montjuïc, on va morir al cap de 18 dies.

Per aquella època la quadra de Rocacrespa ja era propietat dels meus avantpassats Rovirosa. En aquells anys, l'hereu era el meu avi vuitè, Jaume Rovirosa Castellet, que, fos o no casualitat, va morir al mes de març de 1706 a Constantí, a la província de Tarragona, d'un tret d'escopeta. Els temps ja eren convulsos per tot Catalunya, però sembla que mai no es va poder saber d'on va venir aquell tret furtiu que va acabar amb la seva vida. A la seva mort el va succeir Jaume, batejat el 28 de setembre de 1677, que era el primer fill que va tenir amb la seva quarta muller Maria Carbonell, de Ribes.

En Guillem, però, precisament pertanyia a la casa més antiga de les sis que conformaven la quadra, coneguda com la casa de «lo frare», on vivia amb els seus pares, Jaume Rovirosa, dit *lo frare*, i Francisca, la seva primera muller.

De totes maneres, penso que seria millor recular uns quants anys per entendre més bé les circumstàncies que van desencadenar aquella guerra que seria coneguda com la Guerra de Successió o de les Dues Corones.

Carles II, el darrer Habsburg, mort sense descendència l'1 de novembre de 1700, va deixar com a successor, en el seu últim testament, Felip, duc d'Anjou, fill del delfí Lluís de França i de la princesa Marianna de Baviera i, per tant, nét del rei Lluís XIV de França, conegut amb el sobrenom del Rei Sol. Aquell mateix any va ser coronat com a Felip V de Castella i l'any següent, el 1701, IV d'Aragó. Aquest fet va desfermar les disputes pel tron d'Espanya per part de la casa d'Àustria, ja que es considerava legítimament amb dret per reclamar la corona espanyola. L'arxiduc Carles, nascut a Viena l'1 d'octubre de 1685, segon fill de Leopold I d'Àustria i d'Elionor del Palatinat-Neuburg, va

buscar suport per a la seva causa entre les cases reials europees i el va trobar en les d'Anglaterra, Holanda i Portugal, enfront de l'aliança que havien format Espanya i França i que, finalment, va desembocar en la Guerra de Successió espanyola.

Ja des de bon començament va quedar clara la inflexible postura de Felip de no tenir intenció d'acceptar les constitucions catalanes, imposant un regnat centralista i absolutista a l'estil francès, actitud que va topar amb l'esperit i els interessos comercials catalans, més inclinats per un govern més liberal, actitud que es va veure que encaixava més amb la política austriacista.

El 22 d'octubre de 1705 l'arxiduc Carles arriba a Barcelona, s'instal·la al palau reial nou, a l'actual Pla del Palau, i el 7 de novembre jura les constitucions catalanes i és proclamat rei amb el nom de Carles III d'Habsburg. Felip de Borbó rebé el suport majoritari de Castella, mentre que els territoris que formaven part de la Corona d'Aragó es decantaren per la casa d'Àustria. En el moment de l'inici del primer setge a la ciutat de Barcelona, l'any 1706, tots dos monarques eren molt joves, Carles tenia 21 anys i Felip 23.

Els països europeus que es van posicionar al costat de Carles eren Anglaterra, Portugal, Àustria, Holanda, Prússia, Hannover, Savoia i els territoris de la Corona d'Aragó. Els de Felip, França, la resta d'Espanya i alguns principats alemanys.

El rei Lluís XIV de França va destinar un exèrcit en suport del seu nét Felip, per a la invasió de Catalunya, sota les ordres del duc de Noailles, consistent en 20 batallons i 12 esquadrons, que, sumats als que ja estaven preparats dins del territori espanyol, feien un total de 42 batallons i 34 esquadrons.¹

Al mateix temps, el rei Lluís va ordenar que es prepararessin 30 navilis de guerra amb avituallaments i material suficient per a la subsistència de 30.000 homes durant dos mesos. Des del port de Toló va salpar una esquadra per vorejar les costes de Barcelona, Tarragona i Mallorca. El 12 de febrer van ancorar 16 vaixells enfront de Barcelona. El 28 de març, dia que es va reunir el Comú de Cubelles, salpaven de Toló 20 navilis de guerra, 8 fragates, 5 balandres i 150 embarcacions que es van reunir a l'arxipèlag d'Ieres, a la regió francesa de la Provença-Alps-Costa Blava. El dia 31 es van fer visibles a l'alçada de Mallorca. La força naval consistia en 8 navilis equipats amb entre 70 i 90 canons; 12 navilis d'entre 60 i 70 canons i 14 d'entre 50 i 60, amb una dotació d'11.928 homes.

Mentrestant, el 10 de març, el rei Carles va adreçar un escrit a tots els generals urgint l'acceleració dels treballs de reparació de les fortificacions i atorgant-los poders per introduir les milícies del país i, si calia, afegir-hi el sometent format per homes majors de 14 anys.

El dia 20 de març el rei Carles dirigeix una carta a la població de Barcelona exhortant-los a prendre les armes i quedar-se dins de la ciutat per defensar-la. Tot plegat representava que caldria proveir les arque dels ingressos necessaris per fer front a aquestes enormes despeses. Amb aquest objectiu van arribar a Tarragona tres navilis de guerra anglesos provinents de Gènova i Liorna carregats amb 90.000 doblons. Alguns ciutadans van fer aportacions voluntàries lliurant objectes de plata a la casa de la moneda.

El rei va enviar fora de Barcelona el seu ambaixador, Mitford Crowe, diplomàtic anglès encarregat d'afavorir la causa del rei Carles entre els catalans, amb la missió de proveir-se d'aliments i munició i d'animar els pobles del partit de Vilafranca del Penedès, Tarragona i Tortosa.

Amb la caiguda de Catalunya, el rei Felip V va ordenar la destrucció de tot rastre documental del període en el qual es va estendre la guerra, però, tot i així, de tant en tant, i potser fins i tot de la manera més insospitada, hi ha la sort que aparegui algun llibre o document que porti llum a alguns d'aquells fets. Tal podria ser el cas d'algunes actes municipals del Comú de Cubelles on van deixar constància de les decisions que es van haver de prendre en aquells dies.

1 Dades històriques del setge de Barcelona extretes del llibre *Narraciones históricas*, volum II, de Francesc de Castellví i Obando.

Concretament, en l'acta del 28 de març de 1706 consta *«la carta o ordre rebuda del veguer de Vilafranca per fer gent pel sometent per al servei de sa Majestat que Déu guarde y ses concordat que vuy a 28 de mars del any 1706 y les persones han de ser set homens»*.

En el paràgraf següent s'indica: *«Ses proposat pels Senyors Jurats y Savi Consell que se done per quiscuna persona voldra anar al dit sometent se li done cada dia vuit sous de socorro y si dits homens no troben ab voluntat se hagin de traurer donantli lo dit socorro demunt dit y a prevalgut que si, vuÿ als 28 de mars de 1706.»*

»Ses proposat los Senyors Jurats y Savi Consell que si acas los dits homens se han de traurer a rodolins que si abien dos persones de una casa no haja de anar sinó la una persona anirà en dita extracció, vuÿ als 28 de mars del any 1706.»²

El sistema utilitzat per a l'extracció dels noms mitjançant rodolins queda prou ben explicat en l'acta de data 1 de febrer de l'any 1710: *«Dit dia se ha fet l'extracció de Jurats per lo qual se ha pres un minyó de la edat de quatre anys y ha posat la ma dins de una bossa y ha tret un rodoli y dins de ell se ha trobat escrit lo nom de Joseph Lleo pel bras Major y així mateix se ha tret altre rodoli y dins de ell se ha trobat escrit lo nom de Joseph Borrell de bras Segon»*, i així successivament.

Com ja he dit abans, Guillem era fill de Jaume, *lo frare*, i de Francisca, però tenia altres germans. Isidre va ser batejat el 17 de juliol de 1681; Caterina, el 6 d'agost de 1682; Guillem, el 3 d'agost de 1685, i Mariàngela, el 13 de novembre de 1687, tot i que la mare esmenta en el seu testament un altre fill, de nom Emmanuel.

La mare va ser enterrada, seguint els seus desigs, al fossar de l'església de Santa Maria de Cubelles el 29 d'agost de 1688, just quan feia vint-i-sis dies que Guillem havia complert 3 anys. De totes maneres, però, sis dies abans, el 23 d'agost, Francisca fa testament i deixa disposat que *«sem sien celebrades en lo altar de nostra Senyora del Roser de la parrochia de Santa Maria de Cubellas trenta missas de caritat»*. Elegeix com a marmessors Jaume Rovirosa (Castellet), l'hereu, i Josep Sornes, tots pagesos de Rocacrespa. Deixa 50 lliures, moneda barcelonesa, al seu fill Guillem, i hereu universal el seu fill Emmanuel, i, en cas que morís, deixa hereu Guillem.

Jaume torna a maridar i ho fa amb Margarida, vídua de Julià Vilar. D'aquest matrimoni van néixer dos fills, Jaume, batejat el 18 de febrer de 1691, i Margarida, que ho seria el 16 de juliol de 1693. Malauradament, la segona esposa va morir al cap d'un temps però abans, ja malalta, va redactar el seu testament, l'1 de juny de 1700.

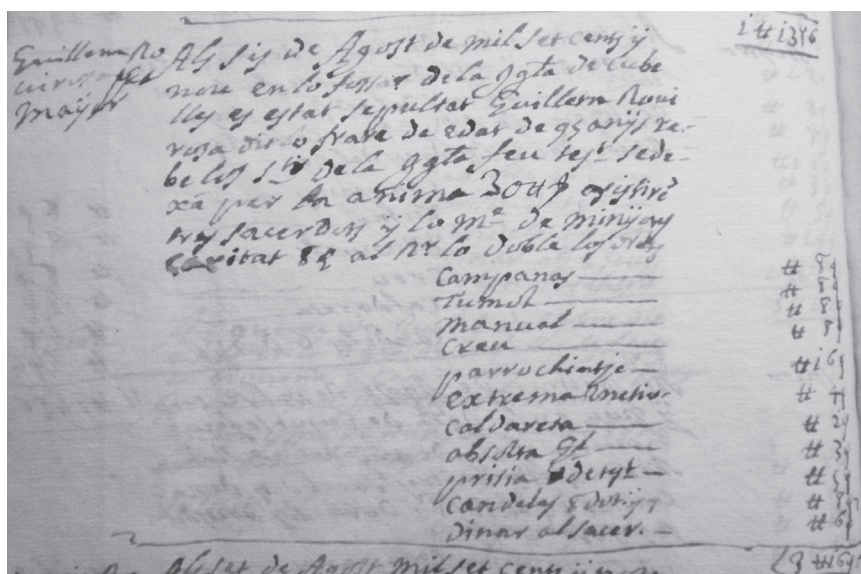
A l'igual que ho va fer Francisca, demana ser enterrada en el fossar de l'església de Santa Maria de Cubelles, i deixa 80 lliures per a «cantars, aniversaris i altres pios sufragis» i nomena marmessors Jaume i Ramon Rovirosa, de Rocacrespa. Deixa 50 lliures, moneda barcelonesa, a la seva filla Gertrudis i el seu primer marit Julià Vilar; a Marianna, filla seva i de Jaume Rovirosa, 75 lliures del seu dot i 25 lliures de les joies, i fa hereves de la resta dels seus béns Gertrudis Vilar i Marianna Rovirosa, de grau en grau. Cal esmentar que a la filla tinguda amb Jaume Rovirosa li van posar per nom Margarida, Marianna i Isabel. Probablement, a la criatura, per evitar confusions, enlloc de dir-li Margarida, com la mare, s'hi devien adreçar amb el nom de Marianna, tal com es dedueix pel testament.

En el seu testament, Margarida no oblida una serventa, Magdalena Cucarella, a qui deixa 25 lliures, moneda barcelonesa, pagadores del seu dot, indicant que ho fa pel seu bon servei. El final del testament especifica que s'ha firmat aquesta darrera voluntat *«en ma casa de ma propria habitació en la vila de Cubelles»*.

La manca de precisió, habitual de l'època a l'hora de redactar els documents parroquials sacramentals, dificulta poder ser del tot exactes per enllaçar les generacions, més encara si tenim en

2 Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles

compte l'abundor dels noms de Jaume i Guillem en els barons i dels de Maria i Anna en les dones. També cal tenir present que la quadra de Rocacrespa ja era propietat dels Rovirosa des de 1679, i que les cases que la conformaven estaven habitades per diferents membres de la família que havien anat creant les seves pròpies branques –tret del personal de servei i d'algun pagès i pastor que, a més de treballar-hi, també hi vivia–, i que s'anava repetint el nom de pila dels fills, que naixien de pares els noms dels quals, en alguns casos, també coincidien entre si. Malgrat totes aquestes reflexions, la nombrosa documentació creuada relacionada amb la casa coneguda com la de «lo frare», crec que em permet estendre'm una generació més sense temor a equivocar-me.

Òbit Guillem Rovirosa,
«lo frare», 6 d'agost 1709,
95 anys.

Tal com he dit abans, els pares de Guillem eren Jaume i Francisca, muller en primeres núpcies, i el pare de Jaume, per tant, avi de Guillem, era Guillem Rovirosa «lo frare». Va fer testament el 28 de maig de 1708, i tot just a l'inici del document especifica que té 95 anys i que gaudeix d'un perfecte estat de salut, un cas francament poc habitual, i que demostra la gran resistència de la seva naturalesa. Va ser enterrat al cap de quinze mesos, el 6 d'agost de 1709, al fossar de l'església. Habitualment, solament a l'hereu i la seva muller o mullers, se'ls donava sepultura a l'interior de l'església de Santa Maria, davant o al lateral de l'altar del Roser.

En el seu testament, Guillem avi nomena marmessors el seu fill Jaume, tingut en segones núpcies, i Manel, el seu nét i fill del seu fill Jaume i de Francisca, primera muller. És notable la coincidència d'aquests dos noms amb els dels pares del Guillem, que fou destinat al sometent per a la defensa de Barcelona, i també la coincidència amb el d'Emmanuel, nom poc habitual dins de la família, esmentat en el testament de la seva mare Francisca, tal com hem llegit més enrere. Per tant, l'avi també va sobreviure el seu nét Guillem, raó per la qual ja no se l'anomena en el testament.

Es desconeix el dia exacte que Guillem Rovirosa i la resta dels sis homes sortejats van sortir de Cubelles. Probablement devien anar cap a Vilafranca del Penedès per reunir-se amb la resta de les persones que havien de formar part del sometent per dirigir-se tots junts cap a Barcelona. S'estaven vivint els dies previs al primer atac de la ciutat. A partir d'aquell moment, el moviment de tropes va ser constant i en estat de màxima alerta, a l'espera de qualsevol atac imminent.

El 2 d'abril de 1706, a les 11 del matí es comença a veure a Sant Andreu l'exèrcit provenint de França que el rei Lluís XIV havia enviat en ajut del seu nét, mentre que el provenint de la part d'Espanya arriba prop de Sarrià.

El comte de Cifuentes, comandant austriacista a les fronteres de Tortosa, va rebre l'ordre de dirigir-se a Barcelona i enviar-hi la resta de fusellers del coronel de fusellers de muntanya Bac de Roda, i els del coronel de fusellers de muntanya Moliner i Rau, juntament amb els de les fronteres de València i d'Aragó, que van creuar la matinada del 3 d'abril.

En aquell moment les forces destinades al castell de Montjuïc estaven formades per quatre companyies de la Coronela, 200 soldats de la Guàrdia Reial i 200 fusellers, que eren part de les milícies de Vilafranca i Mataró, on potser podria haver-hi Guillem. Es van destinar com a reforços a Montjuïc 300 soldats de les Reials Guàrdies Catalanes, els fusellers al comandament d'Antoni Desvalls i 400 de Bac de Roda, seguint les milícies. S'hi va afegir el general comte d'Uhlefeld amb 600 soldats. Es va procedir a la lectura d'un pregó a la ciutat demanant a la població que hi acudís, amb armes o a portar menjar. Altres els van dirigir a les drassanes, per al transport d'estris i aigua al castell. A la crida hi va acudir tota condició de persones, dones i nens en gran nombre, fins i tot a costa de deixar-s'hi la seva pròpia vida. Les mateixes dones s'encarregaven de transportar els ferits, i es va demanar a la població que portessin les benes i draps que poguessin per curar-los al lloc mateix on caiguessin ferits.

Aquell mateix dia, i amb la intenció d'enfortir els ànims amb la seva presència, el mateix rei Carles, entre les 3 i les 4 de la tarda, va pujar a reconèixer Montjuïc seguit de molts dels seus generals i del seu estat major. Va començar la inspecció per Santa Madrona, seguint per la línia de comunicació i tota la muralla de la ciutat. Es va donar el fet que, poc abans que el rei arribés al baluard dels Tallers, va rebentar un canó, que matà quatre homes de la Coronela i en ferí tres més.

L'exèrcit del rei Felip arriba a les portes de Barcelona el dia 3 d'abril, i dos dies més tard comencen a desembarcar els materials necessaris per a la lluita i la subsistència d'un exèrcit de 30.000 soldats. La cavalleria superava els 4.000 cavalls, la majoria d'ells francesos i estrangers.

Per part de les tropes austriacistes, a la matinada del dia 5 van entrar al port les fragates de Mataró, Vilanova, Sitges i Vinaròs, donant escorta als nombrosos vaixells que havien embarcat la major part dels 1.300 homes que formaven part de la guarnició de Girona des del Masnou i Mataró. Estaven formats pels regiments dels alemanys de Gabriel Kaulbars, dels italians de Castiglioni, dels anglesos de lord Charlemont i dels holandesos de Saint-Amant.

La resta de les tropes va embarcar a Arenys, entrant la nit del dia 6 sota el comandament de lord Donegal, el brigadier Saint-Amant i el general comte de Cifuentes.

La nit del 5 al 6 d'abril el rei va tenir consell per decidir la protecció del castell. El dia 6 es va posicionar al castell de Montjuïc lord Donegal, amb 300 anglesos del regiment de Charlemont i 300 alemanys del regiment de Kaulbars; a les obres exteriors del castell, el coronel de fusellers, Josep Mas de Roda. De la gent de lord Cuningham, una guàrdia en la bateria sobre la línia de comunicació; en aquesta línia, el brigadier Saint-Amant, amb 300 holandesos; 200 de les Reials Guàrdies amb el tinent coronel Antoni Meca, amb les milícies o sometents de Manresa, Vilafranca i Mataró. Darrere la línia de comunicació, el regiment de Dragons Reials a la punta de la contraescarpa de Sant Antoni, els fusellers de Bac de Roda a la punta de la contraescarpa del Portal de l'Àngel i els fusellers de Rau a la punta de la contraescarpa del Portal Nou.

Els fusellers, sota el comandament d'Antoni Desvalls, van ser destinats al fortí de Santa Eulàlia que cobria el moll. Els regiments de cavalleria de Clariana i Morras juntament amb Dragons anglesos, van rebre ordres de patricular de nit per fora la contraescarpa fins a trobar-se amb els Dragons Reials. A la ciutat, damunt la breixa, 50 soldats de les Reials Guàrdies Catalanes, 100 al fort de Sant Antoni, 100 al baluard de Tallers i 50 al fort de Santa Eulàlia. La resta d'aquest regiment, amb el seu coronel Antoni Peguera, va quedar de guàrdia a la Rambla. El regiment

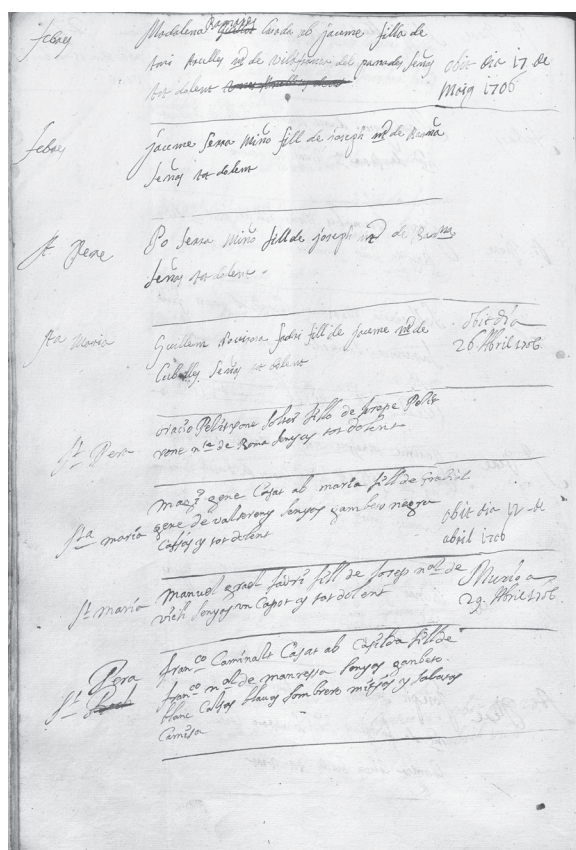
de la Guàrdia Reial d'Anglaterra, de guàrdia per a la protecció del rei a palau. El regiment de la ciutat de Barcelona, amb el coronel Jaume Cordelles, en el baluard de Jonqueres. Dels integrants de la Coronela, 12 companyies a les portes i llocs on es cregués convenient i 12 companyies com a guàrdia a la Rambla. La infanteria estava formada per nou batallons, dos d'anglesos, dos d'holandesos, dos de les Guàrdies Reials, un d'italians i un d'alemanys.

El 7 d'abril, dia previ a l'atac, entre les 4 i les 5 de la tarda, Antoni Desvalls, seguit pels fusellers de Bac de Roda, Mas de Roda i Rau, va atacar l'exèrcit borbònic que, procedent del portal de Santa Madrona, es dirigia cap al castell de Montjuïc. Els soldats de la Coronela i els de les Reials Guàrdies Catalanes els van fer fora de tota la muntanya, i aconseguiren recobrar Santa Madrona, on va continuar la lluita tota la tarda fins a arribar als peus de la muntanya, tot i que els francesos van aconseguir mantenir-se forts a Santa Madrona.³

El dia 8 d'abril comença l'atac. S'estima que els assetjats van perdre 60 homes. La nit del 8 al 9, M. de Fotbossart va entrar a la trinxera amb sis batallons més que els dies anteriors i el rei Felip va enviar tota la cavalleria espanyola, més 300 cavalls de la seva guàrdia, per atacar la cavalleria de la plaça que s'havia format a la part de la Creu Coberta, començant a disparar bombes contra Montjuïc amb una nova bateria de sis morters.

Just aquest dia, el primer de la batalla, cau malferit Guillem Rovirosa. Va ser traslladat a l'hospital de la Santa Creu (actual seu de la Biblioteca de Catalunya), concretament, a la quadra de Santa Maria. Aquell dia es van produir nombroses baixes entre ferits i morts. Apareix el seu ingrés en el llibre de païsans de l'hospital⁴, i, juntament amb ell, hi ha registrades onze persones més, ja fossin per malaltia o ferits en batalla. En el llibre de registres de soldats d'aquell mateix dia apareixen els ingressos de 40 ferits més originaris de diverses poblacions de Catalunya i d'Itàlia, principalment de Nàpols i Calàbria.

Mentre Guillem estava ingressat a l'hospital, fora d'aquelles parets la guerra continuava sense treva, i l'endemà, a les tres de la tarda, el rei Carles surt a inspeccionar els danys que els atacs del dia anterior havien provocat a tota la muralla. Entre les 4 i les 5 de la tarda, al mateix temps que les tropes i milícies de les muntanyes baixen a atacar el quarter del rei Felip

Llibre de registres d'ingressos hospitalaris: Guillem Rovirosa, entrada 8 d'abril 1706, defunció 26 d'abril (el quart de la llista).

3 Feliu de la Peña. *Anales de Cataluña*, tom III, volum II.

4 Arxiu històric de l'Hospital de la Santa Creu, 1705-1707, núm. 5139, topogràfic BC AH 135. A partir d'aquest treball de recerca apareix al peu de la pàgina del full, en l'apartat de "Comentaris", la ressenya següent: «En el full 271v apareix Guillem Rovirosa, de Cubelles, ferit el 8-4-1706, en el primer setge de la ciutat. Morí el 26-4 i fou enterrat a Cubelles l'1 de juliol. Membre dels Rovirosa de la quadra de Rocacrespa. Fill de Jaume, dit lo frare, i de Francisca. Formà part del grup de 7 persones enviades en el sometent, segons acta municipal de 28 març, seguint instruccions del veguer de Vilafranca del Penedès, per ordre reial. Més informació: *La Nissaga dels Rovirosa*, 1461-2011»

instal·lat a Sarrià, la cavalleria de Gràcia s'uneix amb la de Sarrià. Durant aquella nit entren al port quatre fragates proveïdes d'avituallaments.

Entre els dies 9 i 13 d'abril, a la ciutat s'afanyen a emprendre nous treballs en el tros de muralla bombardejat que va del portal de Sant Antoni al mar.

El dia 14 una de les bombes llançada des de la ciutat va tocar de ple una bateria que provocava greus danys. Justament aquell dia els jurats del consistori de Cubelles es van tornar a reunir per tractar d'un nou reclutament que se'ls demanava: *«Ses proposat per lo servei de sa Majestat que Deu guarde que ames dels homens tenen al sometent se fas en vint homens mes per dit servey y ha prevalgut que si, vuÿ als 14 de abril 1706.»*⁵

A les 11 del matí del dia 15 d'abril, els exèrcits aliats aconseguixen fer volar un magatzem de pólvora que les forces de Felip tenen a la part de Santa Madrona, i l'explosió els causa greus danys. La resposta va ser contundent, i a les onze de la nit l'exèrcit de Felip comença a llançar bombes a l'interior del castell amb el foc de tretze morters, que va ser, a la vegada, el senyal d'avançar. En aquells moments, a l'interior d'aquella malmesa fortificació hi havia 100 soldats de les Reials Guàrdies Catalanes, el capità Francesc Puig i Sorribas i el capità tinent Felip Armengol, valencià, amb 80 soldats més, que aconseguiren rebutjar l'atac per dos cops i guanyar temps que arribés lord Donegal amb 800 soldats anglesos i holandesos. La lluita es va allargar fins a les 0:30 h de l'endemà. El recompte de baixes en el bàndol català va ser de prop de 200, entre morts i ferits, més sis oficials, i en el bàndol contrari, de 450.

L'intent d'atac per mar a la ciutat es va produir a les 10 del matí del dia 16, i a les 4 de la tarda el rei Carles abandona el palau reial per instal·lar-se, acompanyat d'una bona part de la noblesa, al convent de Sant Pere de les Puel·les.

El foc continua implacable contra les bretxes els dies 18 i 19. El dia 18 aconseguixen entrar quatre fragates carregades amb aliments i municions. El dia 19, a la tarda va començar un bombardeig des del mar, que va continuar fins al dia 24, i es llancen vuit bombes a la ciutat, que no representen gaires comparades amb les 140 que serien llançades a les nou del vespre. Un dels punts que va ser més castigat de la ciutat en aquells moments fou Santa Madrona, ja que, des del dia 11, els assaltants no paraven de disparar bales incendiàries amb una bateria de sis canons. No obstant això, va ser els dies 19 i 20 quan el castell de Montjuïc va ser més castigat, ja que es va comptabilitzar que les bombes llançades el dia 19 van ser 330, i el dia 20, 360 més, que van fer blanc en sis barrils de pólvora i van provocar la mort de 9 soldats i en van ferir 30.

El dia 24 d'abril va ser definitiu per a la caiguda del castell, després de rebre l'impacte continuat de 15 canons i 8 morters que el van deixar en ruïnes. Durant l'assalt, els assetjants van llançar contra el castell un total de 630 bombes, i, per part dels catalans, es va haver de lamentar la mort de 20 persones i 40 ferits de diversa consideració. A més, cal afegir que una bomba va calar foc al fustam on els defensors conservaven les municions. Els estralls van ser tals, que aquella mateixa nit van abandonar el castell.

A primera hora del matí del 26 d'abril, les banderes de Felip onejaven dalt del castell de Montjuïc, i aquell mateix dia a Guillem se li va escapar vida. A ell la lluita per a la defensa de la ciutat li va durar un dia, però la lluita per salvar la seva pròpia vida n'hi va durar 18. Mentre estic escrivint aquest episodi, em pregunto en quin estat el van recollir. L'última paraula escrita en el registre d'ingrés és: *«Tot dolent.»* En un principi em vaig figurar que es referia al seu estat físic, que estava malferit, però després vaig saber que el que, en realitat, estava descrivint era l'estat de

5 Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles.

la seva roba, que estava tota esquinçada i malmesa, que volia dir el que em temia, que el van ferir de gravetat.

No puc evitar d'imaginar-me el que devia patir tots aquells dies rodejat d'altres malalts i ferits com ell, però en el fons en la més gran solitud, lluny dels seus i de tot allò que estava acostumat a veure. Enrere va haver de deixar el pare, que va sobreviure al fill 19 anys, i alguns germans. Tenia només 20 anys, tan sols dos mesos més que el rei Carles, i en l'ingrés consta que era fadrí, tot i que potser alguna noia de Cubelles o d'algun altre poble dels voltants podria estar sospirant per ell i trobar-lo a faltar. Em pregunto si ell, i com ell molts d'altres, va haver de patir gaire, suposo que sí. Ni la medicina ni la cirurgia estaven gaire avançades, si tenim en compte que ni tan sols es disposava d'anestèsia en cas que els haguessin d'intervenir o d'amputar algun membre. Caldria esperar uns quants anys més perquè Horace Wells la descobrís el 1844.

M'imagino que, un cop mort, Guillem devia ser portat al dipòsit de cadàvers, que estava situat dins del recinte de l'hospital, que era conegut amb el nom de «corralet», a l'espera de donar-li sepultura potser dins del fossar del mateix hospital; però, malgrat el meu afany per intentar saber on va estar enterrat durant els 35 dies que van passar des de la seva mort el 26 d'abril fins que va rebre sepultura definitiva a Cubelles el dia 1 de juliol, això no ha estat possible. A l'arxiu de l'hospital solament es poden trobar els llibres d'entrades de malalts amb les respectives anotacions, al marge dret, del dia que es produí l'òbit. En els arxius de les parròquies del Pi i de Sant Just i Pastor, on afortunadament ha estat possible conservar molta documentació, no s'ha localitzat, però sembla que no és d'estranyar, ja que es va produir en temps de guerra i, a mesura que anaven passant els anys, era més probable que els morts fossin enterrats allà on caiguessin en batalla. Però en el cas de Guillem es devia tractar d'un fet poc usual, ja que, al cap d'uns 32 o 33 dies d'haver expirat, va ser exhumat per traslladar-lo des de Barcelona fins a Cubelles, tardessin el temps que fos menester per fer el camí de tornada a casa. La lluita particular de Guillem Rovirosa havia acabat, ja reposava, però la lluita per salvar la ciutat i la vida de tota la gent de Catalunya continuava.

Els canons de Felip van començar a disparar de nou, impeding que es poguessin reparar els desperfectes ocasionats en el llenç de muralla que anava des del baluard de Sant Antoni fins a les Drassanes.

L'endemà de la seva mort i al dia següent, els homes de Felip van començar a fer foc amb 48 canons i 25 morters, amb l'objectiu d'obrir una bretxa i desmuntar l'artilleria del baluard de Sant Antoni, fet que va provocar la mort de moltes persones que s'afanyaven a enllestir els treballs de reparació dels desperfectes. Un cop van tenir perfeccionades tres noves bateries, va continuar un bombardeig incessant amb 80 canons contra el baluard durant el dia 1 de maig.

A les 7 del matí del dia 8, es comença a veure des de Barcelona una flota de vaixells aliats consistent en 53 navilis de guerra i altres de transport.

Entre els dies 9 i 11 de maig, les tropes borbòniques van començar a aixecar els campaments, abandonant el convent de Gràcia i el mas Guinardó, donant a entendre que es retiraven cap a Espanya pel congost de Martorell, i, tot seguit, tal com havien previst, un elevat nombre de milícies i fusellers s'hi van dirigir per barrar-los el pas. L'endemà, però, els catalans se'n van adonar, del parany, ja que la rereguarda de les tropes de Felip s'havia quedat prop del mas Guinardó. Tot seguit, les milícies que estaven a les muntanyes dels voltants van baixar a la plana, on se'ls van unir un nombre considerable de fusellers i voluntaris sortits de la ciutat, disposats a combatre a camp obert amb l'ajut de les seves armes i de dos canons.

Curiosament, però, entre les 8 i les 9 del matí, es va produir un fet astronòmic d'una magnitud comparable a la que, des de temps remots, s'ha interpretat com un disseny sobrenatural o diví. En qüestió de segons, el dia es va convertir en negra nit a causa d'un eclipsi solar, definit

pel militar i historiador Francesc de Castellví com tan tenebrós, horrorós i extraordinari com no s'havia produït a Espanya des de l'any 670, en temps dels visigots, abans de la invasió africana de la península ibèrica. Durant més de tres quarts d'hora es van poder contemplar les estrelles al cel. Enmig del desconcert de la gent, de l'astorament, i el temor dels cavalls que muntaven els genets i la falta de visibilitat, el combat es va aturar. En aquella negra nit sobtada, la ciutat es trobava en plena foscor. Els focs que il·luminaven durant la nit els carrers de la ciutat estaven apagats i la desorientació que devien sentir els seus habitants devia ser considerable. Molts barcelonins ho van interpretar com un ajut a la seva causa i una protecció de les seves persones, ja que l'eclipsi va ser providencial per evitar la gran mortaldat que, segurament, s'hagués produït en un combat a camp obert. Ben aviat es va estendre la notícia que l'eclipsi es podria considerar un presagi, una premonició de com la lluna, un astre de menor mida com ho és Catalunya, havia pogut enfosquir el sol, l'astre rei de l'univers, com potser la seva lluita i sacrificis apagarien la llum del Rei Sol, Lluís XIV.

Un cop va retornar la llum del dia, des de la ciutat s'observà com les tropes franceses empenien la retirada cap al Rosselló. Tot seguit es van obrir algunes portes de la muralla i un gran nombre de gent va abocar-se a l'exterior per mirar de recollir tot allò que els pogués ser d'utilitat d'entre les nombroses restes que les tropes borbòniques havien abandonat en la seva fugida. L'exèrcit no solament havia deixat enrere aliments i material bèl·lic, sinó també més de dos mil soldats, entre malalts i ferits, que van ser traslladats a l'hospital de la Santa Creu o bé als diferents hospitals improvisats, ja fossin de campanya o en els convents, que, a mesura que la guerra avançava, s'anaven habilitant per a aquest propòsit.

A causa de la quantitat d'objectes de tota mena que es van abandonar, es va fer un inventari de tot el material aprofitable.

De material bèl·lic, s'inventarien 106 canons, la majoria de bronze; 27 morters de bronze; 12 caixes de morters de ferro; més de 5.000 barrils de pólvora; 500 barrils de bales de fusell de plom; plom per fondre; més de 2.000 bombes; 10.000 granades reials més un gran nombre de granades de mà; 8.000 pics, pales i aixades; 40.000 bales d'artilleria.

D'aliments, 16.000 sacs de farina i gran quantitat de blat, civada i ordi (el rei va ordenar repartir 2.000 quarteres de la farina que es van trobar en el magatzem de Pedralbes entre els més pobres).

En objectes diversos, 10.000 parells de sabates; forns de ferro, i una farmaciola ben assortida que tenien instal·lada en el convent de Gràcia, juntament amb altres objectes.⁶

Pel que fa als efectius humans, el càlcul final que es va fer de baixes entre l'exèrcit de Felip va arribar als sis mil efectius, entre morts, ferits, desertors i els que van passar-se al costat del rei Carles.⁷

El dia 15 de maig va tenir lloc a la catedral de Barcelona una solemne processó amb l'assistència del rei Carles, el bisbe de Solsona amb els abats, el capítol de la catedral, tot el clergat, generals i consellers de la ciutat, diputats, Reials Guàrdies Catalanes i una representació dels gremis portant ciris encesos. Amb tal motiu es va decretar, per primer cop des que havien començat els atacs, el toc de campanes de totes les esglésies de totes les ciutats i pobles del Principat. Catalunya celebrava que havia guanyat la batalla, però no va guanyar la guerra.

El dia 23 de juny el rei Carles va sortir de Barcelona en direcció al santuari de Montserrat,

6 Feliu de la Peña, *Anales de Cataluña*, tom III, volum II.

7 Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, fulls Bonsons. Topogràfic F. Bon. 5723. *Breve resumen de lo sucedido en Barcelona desde el día 6 hasta el 12 de mayo de 1706, que empezó a moverse el enemigo para desistir del asedio...*

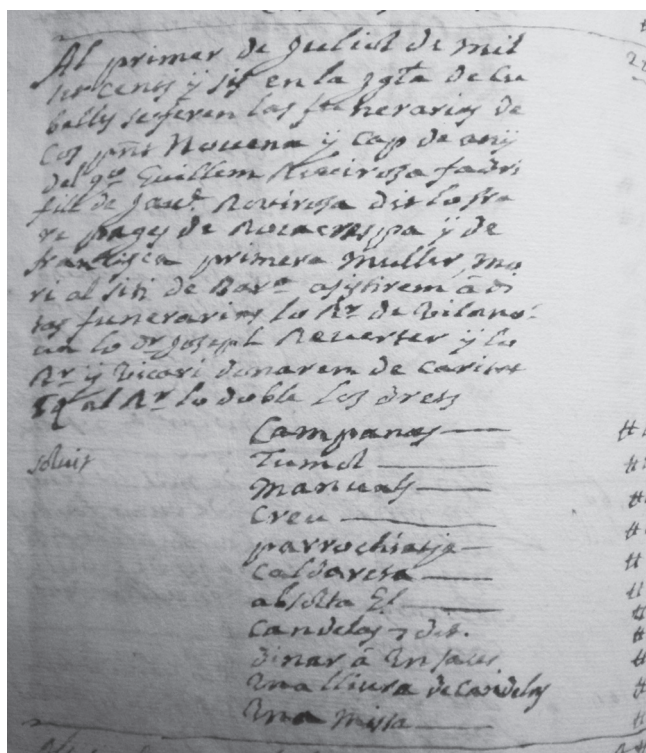
on arribà entre les quatre i les cinc de la tarda de l'endemà. Hi va ser rebut per l'abat. El dia següent va fer ofrena a la «Moreneta» de la seva espasa amb puny d'or, adornada amb diamants, que va deixar damunt de l'altar, i assistí, posteriorment, a la missa oficiada per l'abat. Un cop finalitzada la cerimònia, el rei es va retirar a una estança des d'on, a tots els súbdits dels pobles dels voltants que havien acudit al monestir encuriosits per veure el seu rei, «els va oferir consol en permetre'ls que, en passar per davant seu, besessin la seva reial mà». Acte seguit, es va asseure a la taula beneïda per l'abat «i va menjar davant de tots els congregats, per al comú consol d'aquells que no se saciaven de mirar-lo».⁸

Va fer-hi estada durant dos dies, per després prosseguir el seu viatge cap a Tarragona, on va arribar el dia 28 i va ser rebut per les autoritats a les platges llargues. D'aquí estava previst que el rei es dirigís cap a Madrid, però s'havia de decidir quin camí hauria de prendre, si ho faria passant per València o bé per Saragossa. Finalment, en el Consell del 30 de juny, es va resoldre que es dirigiria cap a Saragossa. El 3 de juliol va deixar enrere Tarragona i es va dirigir cap a la vila de Reus, per prosseguir camí per la vila de Valls, camí de Fontscaldes i el coll de Lilla, passà sense aturar-se per Montblanc, i arribà el dia 5 al monestir de Poblet.

El rei Carles va continuar el camí que el duria cap a Saragossa. Aquell dia, 30 de juny, el viatge de Guillem Rovirosa, dit *lo frare*, va acabar ben a prop d'on era el rei pel qual havia anat a lluitar. El seu rei va poder arribar a Saragossa; Guillem va poder tornar al seu poble, Cubelles, amb els seus, que l'estimaven i que el volien i el necessitaven tenir prop d'ells. Va ser enterrat al fossar de l'església de Santa Maria, on anteriorment ho havien estat la seva mare Francesca i la seva madrastra Margarida, que el devia pràcticament criar, i on el seu pare ho seria el 17 de gener de 1725.

L'òbit va tenir lloc l'1 de juliol d'aquell any de 1706. Se li feren les honres funeràries de cos present, novena i cap d'any. Assistiren a dites honres funeràries el reverend de Vilanova, Dr. Josep Reverter, i el vicari. Hi hagué set candeles.⁹

I justament aquell mateix dia del mes de juliol, quan comencen a deixar-se sentir les primeres calors de l'estiu, l'Excel·lentíssim senyor alférez mayor de Castilla, conde de Cifuentes, va redactar una carta dirigida als «Señores Labradores y Artesanos y demás Gremios de la Imperial Ciudad de Zaragoza», en la qual dedicava unes paraules recriminatòries envers l'actitud reticent de

Acta de defunció de Guillem Rovirosa, 1 de juliol 1706

8 Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, fulls Bonsons. Topogràfic F. Bon 5740. *Ejemplares acciones de devoción y culto en que se ejercitó su magestad el rei Carlos Tercero los días que se detuvo en el admirable santuario de la Virgen Santísima de Montserrat.*

9 Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles.

catalans i valencians en relació a l'enviament d'efectius humans per a la creació d'un exèrcit. La carta en qüestió deia el següent:

«Señores mios, el suceso de dia 26 de este mes [juny de 1706] de haver proclamado nuestro Rey en esta Ciudad y el de quedar ocupado el fuerte por la influencia de Vuestras Mercedes y demas amigos, he celebrado con especial jubilo, como por los que logra su Magestad a quien al mismo tiempo que tuve estas noticias las puse en la Real inteligencia del Rey, nuestro Señor, y yo lleno de vanidad pasé a ponderar a su Magestad la acción tant generosa que habian tenido los Aragoneses, pues hallandose sin tropas han ejecutado con fina voluntat y glorioso animo lo que no hicieron los Catalanes ni los Valencianos, pues si este principado se movió fue a fuerza de una Armada y la preferencia de su Rey, y si lo ejecutó Valencia fue preciso pasase un cuerpo numeroso de tropas que les pudiese cubrir, y cosiderando su Magestad lo que mi intención y fina voluntat pudo insinuar de las operaciones de esa Ciudad y la gran resolucion con que se han arrojado a perder sus vidas por su amor, no obstante tener dispuesto su Magestad su viaje a Valencia, lo deja por ahora y toma la marcha en derectura a esa Ciudad y Reino a fin de pagarles promptamente el grande amor que les procesa, donde creo que estará muy poco tiempo para volver a Valencia, desde cuyo paraje es muy importante pase a Madrid a su Real Silla. Asegurense V. Mercedes les profeso muy buena voluntat y me tendran siempre com la misma para quanto se les ofreciere cuya vida guarde Dios a V. Mercedes muchos años como deseo. Tarragona primero de Julio de 1706.

*B. L. M. de Vuestras Mercede su Sevidor
El Conde de Cifuentes Alferez Mayor de Castilla»¹⁰*

La carta va ser escrita a la també antiga ciutat imperial de Tarraco. Mentrestant, a uns pocs quilòmetres de distància, les campanes de l'església de Santa Maria de la vila de Cubelles tocaven a difunts pel cos de Guillem, que estava sent enterrat per haver donat la seva vida pel seu país i pel seu rei. El pas de Guillem pel món havia arribat a la seva fi, però la guerra, no. El joc de la política i la diplomàcia continuava; l'afany pel poder, també. Passada l'eufòria inicial, va continuar la lluita.

Afortunadament, la carta del comte de Cifuentes va tenir una raonada resposta, sortida de l'àgil ploma del cirurgià valencià de nom Adobicascos, que la va dirigir al senyor comte corresponent a «los favores que dicho Excelentísimo Senyor hizo a los catalanes y valencianos». La carta és força extensa, potser massa per reproduir-la sencera, però carregada d'una directa, aguda i fina ironia, que recorda les sàtires de Quevedo que, malgrat el pas dels segles, s'han convertit en intemporals. De totes maneres, potser valdria la pena extreure'n alguns paràgrafs i poder jutjar directament.

«Reconozcome indispensablemente obligado a manifestar la llaga con la transcrita clàusula para la aplicación más segura del remedio, pues siendo aquella originada de la falta de cerebro, cuya residencia me la confiensa Vuestra Excelencia de vanidad, es preciso aplicarle un parche a la memòria para que se acuerde que cuando

¹⁰ Arxiu Biblioteca de Catalunya. Fulls Bonsoms. Topogràfic F. Bon. 5741. Carta que escribió el Excelentísimo conde de Cifuentes...a los señores labradores de la imperial Ciudad de Zaragoza.

se aclamó nuestro ama Rey y Señor Carlos III (que Dios guarde y prospere) en Cataluña no havia más Armada de mar, ni tierra, que la prevenida en sueños por V. Exc. fugitivo entre cerros y bosques solitarios, o entre las grutas de los montes de Aragón y ribera de Ebro.

»Que dirà V. Exc. que habiendo logrado Cataluña el esperado regocijo del arribo de su Magestad con la Armada de los altos aliados aun antes de bloquear a Barcelona, acudieron a besar la Real mano, y ofrecer en su Real Servicio vidas y haciendas, más de veynte mil paysanos con la mayor nobleza, y unos y otros fueron sin tropas fueron bastantes a rendir y poner bajo su real y suave dominio la plaza de Lerida con sus dos castillos y los castillos de Cardona y Berga con sus guarniciones, las ciudades de Manresa, Balaguer y Solsona, Seo de Urgel y Castillo Ciudad con todos sus distritos y dependientes y después de bloquejada y abierta brecha, antes de su total rendimiento, se rindieron por los naturales a favor de su Magestad la ciudad de Tortosa y las plazas de Gerona y Tarragona con sus equivalentes guarniciones y todo el resto de Cataluña.

»Obrará también el referido parche para refrescar la memoria de V. Exc. los cortos medios de su arribo a Barcelona desde Tortosa, habiendo llegado a la Real presencia, desdiciendo el porte a la grandeza y mas a la vanidad, y luego que entró en ella no faltaron a V. Exc. coches, cavallos, ricas alajas y medios mas que bastantes para que muy en breve pareciera grande quien poco antes llegó a ser tan pequeño.

»Añádase al compuesto parche otro ingrediente que con suavidad refuerce el acuerdo de V. Exc. en todo lo que pasó en este último sitio, pues sin tropas regladas los naturales fueron escarmiento de la primera fúria Francesa en Montjuique, rechazandola valerosament y en el discurso de aquel bien sabido es (mientras V. Exc. se ocupava en los progressos y victorias que consiguió de los corderos, capones, pollos y gallinas de los pueblos del Vallés y en otras composiciones, que so pena de traydores al Rey mandava como a prudente General la conducta de estos mantenimientos de boca y bolsa para V. Exc. y sustento de la mezcla de ganapanes de su sequito). Casi todos los dias los paisanos catalanes de dentro y fuera de la Ciudad y sin abrigo de milicias las más veces incomodavan al enemigo hasta penetrarle los puestos de sus cordones y tiendas. Y también las mujeres, con intrépido i magnánimo valor, como otras valerosas amazonas, exponiendose a los mayores riesgos de balas y bombas iban a los más peligrosos puestos para acrecentar alientos a los soldados.

»No menos se añade al parche su porción de zumo destilado de pasas de las muchas se recogen en el Reyno de Valencia que siendo tan propia para la memoria le atraeran a ella como la Ciudad de Denia.

»El propuesto remedio, Señor Conde, que en acción de gracias le receta su Amigo, es de mucha eficacia y obra con gran suavidad, Y acordaré a V. Exc. sobre esto ser muy conocida la astúcia de la Francia, valerse de Personajes como V. Exc. para lograr con discordias lo que no pudo con la fuerza y no será milagro que esta coyuntura hubiese algun áspid escodido entre las flores y por lo que pudiese ser si el propuesto remedio no hace operación, se previene a V. Exc. se añadiran otros más violentos ingredientes que, o bien acabaran con el poco que le resta de humor en el cerebro, o bien desvanecieran a poca costa toda aquella gran fama que V. Exc. se ha presumido merecer abrigo y costas de uno y otro de dichos Reyno y Principado como

a desagradecido cronista de sus memorables azañas.

»No quisiera ocasionar molèstia a V. Exc. pero mi oficio me enseña que a llagas envejecidas y canceradas son precisos los polvos de vigo, aunque tan picantes, y el enfermo toma la purga para que le limpie por mas que le cause asco. Ha Señor! Si como en mi oficina hay remedios para la memoria los hubiese para el entendimiento y como fuera mas acertada la cura de los cascos de V. Exc. pero mi amistad estará en continuo desvelo y podrá ser que con el tiempo y mi estudio, consiga lo que tanto deseo en Servicio y provecho de V. Exc. Y en el interin, Dios remedie y aleje de estos Reynos la perniciosa persona de V. Exc. Gandia, y julio 25 de 1706.

*B. L. M. de V. Exc.
Su mayor Amigo y Servidor
Adobiscascos Cirujano»¹¹*

L'1 de gener de 1707, el batlle de Cubelles torna a convocar una reunió amb l'assistència de 34 jurats, entre els quals figuren Jaume Rovirosa i els membres del Savi Consell de la vila, per tractar d'un tema relacionat amb l'enviament de soldats: *«Vuy dia tras dit ses an passat les veus de la proposicio de la que a fetes lo senyor Jurat y se an resolt de fer dos soldados per lo servei de sa Majestat que Deu guarde.»¹²*

El 10 de gener d'aquell any apareix registrat l'òbit d'un altre membre de la família, Josep Rovirosa, conegut amb el sobrenom del *bon vell*, que morí a conseqüència d'una punyalada, sense que es pugui saber si havia estat directament relacionada amb els fets bèl·lics que s'estaven vivint. Va rebre l'absolta i l'extremunció i fou enterrat dins de l'església nova de Cubelles.¹³

La nova església va començar a ser edificada l'any 1700, però les obres es van veure interrompudes a conseqüència de la Guerra de Successió i no pogueren ser continuades fins al 1719. Fou finalment beneïda i oberta al culte el 28 d'octubre de 1725.

El 20 de desembre d'aquell any el capità general de sa majestat el rei Carles, comte d'Uhlefeld, redacta una carta disposant que s'informi els consistoris de la necessitat del reclutament de soldats per a la formació de regiments, el sosteniment dels quals anirà al seu càrrec, de la mateixa manera que ho seran els sous dels capitans, tinents, alferes, sergents i ajudants, que seran pagats d'acord amb la quantitat estipulada amb el diputat militar i l'oïdor de comptes reial. Aquestes pagues els seran abonades des del primer dia de la seva incorporació fins al seu retorn. Durant el temps que estiguin de servei rebran alimentació i la munició necessària. El consistori era l'encarregat de lliurar la llista dels elegits dins dels terminis establerts, recomanant, dins del que fos possible, que les persones allistades fossin lliures de càrregues familiars.¹⁴

Com a conseqüència d'aquesta disposició, el 22 de juliol d'aquell any el consistori es torna a reunir convocat pel Sr. Nofre Gordiola, jurat major de Vilanova, lloctinent i batlle de la Vilanova de Cubelles i la Geltrú i de les seves quadres (Gallifa, Rocacrespa, Cunit i Segur), acompanyat de 39 jurats, entre els quals figuren Isidre i Jaume Rovirosa. El text és el següent:

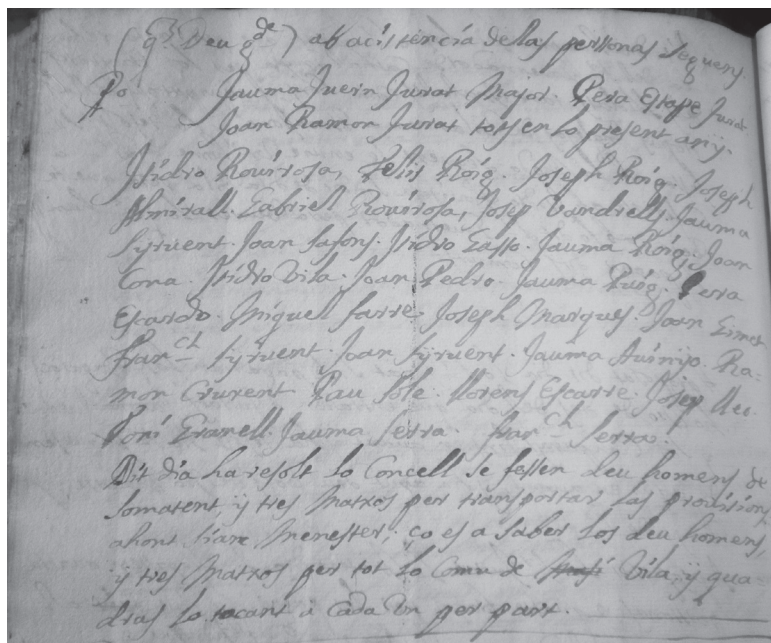
«Ab lo consell tras dit ses proposat que se fes un tall per pagar los soldados que se son concertats ab lo senyor Coronel que abita a Vilafranca y per a fer dit tall se an

11 Text complet de la carta: Arxiu Biblioteca de Catalunya. Fulls Bonsoms, Topogràfic F. Bon. 5741 *Respuesta que hace un cirujano valenciano...*

12 Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles.

13 Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles.

14 Mateu Bruguera, pvre, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona*.

Acta municipal 31 de desembre de 1712, sol·licitant 10 homes i 3 matxos.

manera en el nou emperador del Sacre Imperi Romano-Germànic, els regnes de Bohèmia i Hongria i l'arxiducat d'Àustria, amb el nom de Carles VI. El rei va tornar al seu país d'origen deixant la seva esposa, Elisabet de Brunswick, com a virreina a Barcelona.

Ja amb el rei Carles fora de Catalunya i la seva esposa en representació seva, de nou els senyors jurats i el Savi Consell es reuneixen a la casa de la vila l'1 de maig de 1712. Entre els jurats figuren, de nou, Gabriel i Jaume Rovirosa.

«Dit dia fou proposat lo Senyor Jurat una carta del Illtm Sr. Marques de Rialp secretari de estat de sa majestat junt ab copia de una Real Orde de sa Majestat la Sra. Emperadriu que Deu guarde, per lo afecte de bagatges per la pròxima companya que han de fer los pobles per lo serveys de sa Majestat de data 27 de abril de dit any com consta en lo arxiu de dita vila, y la copia del Real Orde es de data de 25 de abril de 1712, y ha resolt lo Savi Consell se envias llista de sis cavalcadures, y que per ditas cosas se ha fet sindic nou a la persona de Barthomeu Vilella pages de dita vila, dit dia en poder del Discret Ramon Marti, notari public de Vilanova.»¹⁷

Efectivament, Ramon Martí, notari de Vilanova i la Geltrú, havia aixecat acta, el 17 d'abril de 1712, nomenant síndics Bartomeu Vilella, de la vila de Cubelles, i Jaume Rovirosa, de Rocacrespa, i, el dia 21, Francisco Janer, de la quadra de Cunit.¹⁸

A finals d'aquell any, el 20 de novembre, «se son ajuntats y congregats los Srs. Jurats y Savi consell al toc de campana com de costum», comptant, també, amb l'assistència de Gabriel Rovirosa. Aquest cop, però, no es demana que la població contribueixi en l'aportació de més homes per a la defensa del setge, sinó en ajuda al transport de tropes:

«Dit dia han proposat los Srs. Jurats que per carta rebuda del Sr. Governador de Cathalunya per los transports dels soldats tant malalts com bons, y equipatges de las tropes angleses de Vilanova a Badalona y ha resolt se fassa ab lo modo seguent,

¹⁷ Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles.

¹⁸ Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles.

se envie un home a Barcelona a conferir-se ab Isidro Rovirosa, síndic de dita vila per a que se veja ab lo dit Sr. Governador per a veurer lo que han de pagar dits comuns.»¹⁹

De totes maneres, no va poder acabar-se l'any sense que tornessin a demanar a la població de Cubelles més reforços humans i materials. Així ho podem llegir en la nova acta del Comú, que va tornar a reunir-se l'últim dia de l'any 1712, procedint a la lectura d'una carta enviada pel veguer de Vilafranca del Penedès *«per ordre de D. Salvador de Baldrich [i Saragossa, doctor en dret] del Consell de sa Majestat, que Déu guardi per mandato de la Sra. Emperatriu i Reyna nostra senyora (que Deu guardi) ab assistencia de les personas següents: Jauma Ivern Jurat Major, Pera Estape Jurat, Joan Ramon Jurat, tots en lo present any, Isidro Rovirosa, Felis Roig, Joseph Roig, Joseph Almirall, Gabriel Rovirosa, Joseph Vandrells, Jauma Syrvent, Joan Safons, Isidro Gasso, Jauma Roig, Joan Cona, Isidro Vila, Joan Pedro, Jaume Puig, Pera Escardo, Miquel Farre, Joseph Marques, Joan Gines, Francesc Sýrvent, Joan Sýrvent, Jauma Avinyó, Ramon Cruxent, Pau Sole, Llorens Escarre, Josep Lleo, Toni Granell, Jauma Serra, Francesc Serra».*

«Dit dia ha resolt lo Concell se fessen deu homens de somatent y tres matxos per transportar las provisions ahont sian menester, ço es a saber, los deu homens y tres matxos per tot lo Comu de la vila y quadres lo tocant a cada un per part.»²⁰

Començava l'any 1713 i no es veia el final de la guerra. Tant la població com els exèrcits d'ambdós bàndols estaven esgotats. Les economies privades i les arque reials i municipals estaven buides i no es veia una solució a curt termini, però l'11 d'abril de 1713 es firma el Tractat d'Utrecht reconeixent Felip V com a rei a canvi de la seva renúncia als drets successoris a França i a totes les possessions d'Europa, que van quedar en mans dels Àustria, amb la pèrdua dels territoris de Gibraltar i l'illa de Menorca que van passar sota el domini anglès. Consegüentment, la Corona d'Aragó perdia la seva sobirania en passar sota el domini de la Corona de Castella.

Si bé amb la posterior firma del Tractat de Rastatt entre Àustria i França, el 6 de març de 1714, ratificant el Tractat d'Utrecht, es dona per finalitzada la Guerra de Successió espanyola, les desavinences entre Catalunya i la resta d'Espanya persisteixen i la lluita armada va continuar. Tot i que la casa d'Àustria no va reconèixer el tractat i malgrat que el rei Carles fa patent el seu suport als catalans, Catalunya va ser abandonada i lliurada a mans de Felip V que mai no va amagar el seu propòsit d'abolir les Constitucions catalanes i posar fi a l'Estat català.

Cap a finals de mes de juny de 1713 l'exèrcit austríac comença a ser evacuat del territori. Enrere deixaven una terra que havia dipositat les seves il·lusions i esperances en aquell jove rei que havia jurat respectar i fer valer la causa de la seva gent, com enrere quedaven també aquelles paraules que el dia 20 de març de 1706 va dirigir per carta a la població de Catalunya declarant que estava disposat a quedar-se dins de la ciutat de Barcelona, i que començava així:

«Habiendo el año pasado a impulsos del grande amor que he tenido a este mi Principado por lo que lo merecen tan buenos y leales vasallos resuelto venir en persona a librar de la esclavitud y tirania de Francia.»

Més endavant continua:

«No dudo que siendo ésta la mayor demostración de mi amor, experimentará en mis amados vasallos la más fina correspondencia, concurriendo universalment no solo para la defensa de mi real persona y de esta capital (de cuya conservación pende

19 Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles.

20 Arxiu parroquial de Santa Maria de Cubelles.

la de todo el Principado) sinó también a preveniros del daño que os amenacen mis enemigos en la total ruina y esclavitud que publican contra vosotros.»

La carta conclou:

«Esperando en Dios hemos de lograr los felices sucesos correspondientes a la justicia de mi causa y a la manutención y aumentos de tan buenos leales vasallos. Barcelona, 20 de marzo de 1706. Yo el Rey.»

Poc després de la firma del Tractat d'Utrecht l'11 d'abril de 1713, i davant la impotència per l'abandó sofert, el Govern català es va estructurar a partir de la Junta de Braços, convocada el 30 de juny d'aquell any per tractar de la situació, ja amb l'absència del rei. Entre els tres braços existents va haver-hi diferència d'opinions. L'eclesiàstic es va abstenir mentre que el militar (format per la noblesa i l'exèrcit) es decantava per la submissió. En canvi, el braç reial, que representava la població, va optar per una ferma resistència en defensa de les constitucions, usos, costums i immunitats, tal com eren coneguts al principat fins aquell moment. En vista de tot plegat, la matinada del 6 de juliol el braç militar va canviar la seva posició anterior i va fer costat al braç reial optant per la resistència.

Al mes de juliol de 1713 retornen les batalles i les crides per al reclutament de més soldats. Al mes d'agost s'estenen els combats per Caldes d'Estrac, Vilassar i Teià. Intent frustrat d'assaltar Cardona al mes d'octubre. El duc de Pòpoli, militar napolità al servei de Felip V, es va convertir en el botxí que satisfecia els desigs del seu rei: convertir Catalunya en un cementiri. Per citar tan sols un exemple, al mes de gener de 1714, Sant Quinti de Mediona va ser incendiada i uns vuit-cents habitants van ser assassinats, de la mateixa manera que va succeir en nombrosos indrets del Solsonès, del Lluçanès i del Bages, com a escarment exemplar per a tots aquells que no se sotmetessin al rei Felip.

Alhora, es fa menester proveir de nou l'erari públic i, en data 26 d'agost, el governador de Catalunya, Pere de Torrellas i Sentmenat, fa una crida per recaptar nous ingressos, dirigida a la població en general, i amb penalitzacions per als que les incompleixin, principalment aquelles persones que, fugint del setge, s'han absentat de la ciutat i que es troben en terres ocupades per l'enemic o hi ha constància que han canviat d'ideologia i s'han decantat per donar suport al rei Felip. Al mateix temps, recorda a la població que, com a patriotes, tenen el deure de denunciar totes aquelles persones que sàpiguen que en les seves cases guarden diners, joies i objectes de valor que es fan necessaris per al manteniment de la resistència del setge. Un extracte d'aquesta crida diu el següent:

«Perço dit Illustre Senyor Governador, inseguint a conclusio en lo Consell de la Vice-Regia feta lo dia present y avall ascrit, ab thenor y veu de la present publica Crida, diu, notifica y mana a totes y qualsevols Personas, de qualsevol grau, estat, y condició, sian habitants en la present Ciutat, que dins tres dies comptadors del dia de la publicació de la present publica Crida, denunciien y notifiquen a la dita Vice-Regia Cort, tot lo or, plata, joyas y altrás cosas y tota y qualsevols summas de diners en qualsevol especte consistescan, que sian propis de Personas absents de la present Ciutat y habitants en terres subjectes als Enemichs, ço altrament que sian de Personas que sens justa y legitima causa se sian ausentats de la present Ciutat, y que dita denunciació deguen fer, tant los qui tindran ditas joyas, plata, or, diner y altrás

cosas de dits ausents en llur poder, com, y també tots aquells que tindran noticia o sabran ahont tindran ditas cosas los dits ausents, expressant lo lloch o puestos de la present Ciutat ahont se troban ocultades o reconditas, ab pretext de comanda, dipòsit o de qualsevol altra manera existeixan ditas joyas, or, plata, diners o altres cosas de aquells, sots pena en cas de contrasaccio de sinch centas lliures moneda Barcelonesa, pagadoras de bens propis de qui son dels contrafahents, aplicadora a la Real Thesoreria y de altres penes arbitraries y ben vistes a dit Illustre Senyor Governador y Consell Real de la Vice-Regia, ab expressa empero promesa que en lo acta de la entrega de ditas joyas, or, plata, diners y altres cosas sobreditas, se prestara caució per lo valor de aquelles per lo dit Syndich del Governador de Cathalunya.»²¹

El 22 de maig de 1714, una trentena de morters i canons comencen un intens bombardeig contra Barcelona que obliga la població del barri de la Ribera a buscar refugi a les platges, com la de Sant Bertran, al peu de Montjuïc, i a l'antic Arenal. El duc de Pòpoli, emparat en la desproporció de forces al seu favor, va arribar a demanar a l'almirall Jean-Baptiste Ducasse, encarregat del bloqueig marítim de Barcelona, que es bombardegessin aquelles platges des del mar a fi d'obligar la població a buscar refugi de nou a la ciutat, i així poder tenir els habitants ben encerclats per facilitar el seu extermini de manera més eficaç i contundent. Sembla que l'almirall, davant d'una proposició tan cruel i aberrant, li va contestar que, en tota la seva carrera militar, no s'havia trobat en una situació igual i que es negava a tirar endavant aquella brutalitat sense una ordre expressa de Lluís XIV. L'ordre no va arribar mai. En el recompte que es va fer posteriorment, es calcula que van caure al voltant de 12.000 granades.

El 6 de juliol el duc de Pòpoli va ser substituït per James Fitz-James Stuart, duc de Berwick, fill il·legítim del derrocat rei d'Anglaterra, Jaume II, i d'Arabella Churchill, germana del duc de Marlborough, un dels més destacats comandaments militars, però, al contrari que el seu nebot, es va posicionar a favor de la causa austriacista.

El 9 de juliol, 18 vaixells provinents de Mallorca carregats amb queviures i municions són interceptats, tallant per sorpresa l'entrada de subministraments per al manteniment de la població i del material necessari per a la seva defensa.

El 25 de juliol les bateries situades enfront de la muralla, compostes de vuitanta-quatre canons i vint-i-quatre morters, ataquen el llenç de muralla que s'estenia entre els baluards de Santa Clara i el Portal Nou.

L'assalt definitiu ja estava molt a prop. El 4 de setembre es pren la decisió de continuar la resistència de la ciutat, tot i les consideracions d'Antoni de Villarroel, comandant suprem de l'exèrcit català, desaconsellant aquesta postura, del tot inviable, i valorant l'enorme pèrdua de vides humanes que representaria aquest combat acarnissat, motiu pel qual presenta la seva dimissió.

A la matinada del dia 11 de setembre de 1714, a dos quarts de cinc, per ser més exactes, comença l'atac final. Un exèrcit format per 26.000 homes entra per diferents punts de la ciutat, però principalment, pel baluard de Santa Clara i el Portal Nou, i envesteix el tram de la muralla, ja molt castigat, que s'estenia al llarg de 300 metres. A les set del matí, la muralla ja té un esvoranc de 100 metres, el qual es coneixeria amb el nom de "bretxa reial", per on penetra l'exèrcit borbònic. El comandant Villarroel torna a dirigir les tropes catalanes.

Amb les tropes borbòniques ja dins de la ciutat, l'exèrcit català i els ciutadans segueixen oferint resistència, intentant emparar-se darrere les primeres edificacions construïdes a manera de

21 *Gazeta*, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

muralla. Els combats continuen, però ara tots, homes, dones i nens, podien veure les cares dels seus botxins, ni que fos per un instant. Malgrat l'horror i la barbàrie d'una guerra, ja no tenen res a perdre, o potser sí, la seva pròpia vida. Saben que hauran de fer front a l'absència dels seus éssers estimats, a la pèrdua de les seves cases, de les poques o moltes pertinences que poguessin tenir, però resisteixen per la seva dignitat. Les ordres rebudes pels borbònics eren de saquejar, incendiar i matar els habitants, com ja havien fet en altres poblacions per on havien passat; però aquestes ordres no van ser seguides estrictament, perquè les mateixes tropes atacants estaven esgotades d'una lluita tan llarga, a més d'anímicament i moralment desgastades d'haver de contemplar i viure en les seves pròpies carns els estralls de la guerra.

Els combats continuen ja cos a cos fins a les tres de la tarda, quan els catalans, després de diverses deliberacions, decideixen parlamentar i s'arriba a la decisió de capitular. Era la fi de l'Estat català i de tot el que això representava. Darrere la caiguda de Barcelona, el dia 18 capitula Cardona, últim reducte de la resistència catalana.

NOTA: El meu agraïment al senyor Francesc Riart i Jou, arqueòleg i dibuixant, especialitzat en indumentària històrica, per la imatge creada de Guillem Rovirosa a partir de la documentació familiar localitzada.

ELS DESVALLS: UNA FAMÍLIA DE L'ALTA NOBLESA CATALANA, UN ABANS I UN DESPRÉS DE 1714

Antoni Desvalls i de Castellbell, capità de cavalleria, contragué matrimoni l'any 1665 amb Agnès de Vergós, que aportà 6.850 lliures de dot i propietats a les ciutats de Barcelona i Lleida.

Antoni Desvalls i de Vergós, el marquès del Poal (el Pla d'Urgell), nasqué el 21 de febrer de 1666. Antoni i el seu germà Manuel eren fills d'Antoni Desvalls i de Castellbell i d'Agnès de Vergós i de Bellafilla. Primogènit de vuit germans, va heretar el patrimoni familiar. La família Desvalls posseïa la senyoria del Poal i els castells de Gimènells i de la Baells.

L'any 1685, Antoni Desvalls i Vergós, el marquès de Poal, amb dinous anys d'edat, ja era capità de l'exèrcit. En esclatar la Guerra de Successió, Antoni Desvalls es posà al servei de l'arxiduc Carles i aconseguí posar l'Urgell, la Segarra, el Segrià, la Ribagorça i la vall de Benasc sota l'obediència austriacista (1705).

Contribuí a la derrota dels exèrcits borbònics que assetjaven Barcelona al maig de 1706, tallant les comunicacions dels filipistes amb l'Aragó i col·laborant en l'atac contra les posicions borbòniques a l'entorn de Barcelona.

Durant els anys 1707 i 1710 acompanyà Carles III en les seves campanyes militars per Catalunya i per Castella. L'any 1709 ja ostentava el títol de marquès del Poal i un any més tard esdevingué membre del Reial Senat.

La seva principal missió era reunir un gran exèrcit per poder trencar el setge de Barcelona.

En iniciar-se la campanya catalana de 1713-1714, fou nomenat president de la Junta de Guerra i dugué a terme campanyes a l'interior de Catalunya, com a coronel (nomenat el 27/8/1713) de cavalleria de Sant Jaume. Poc després, el tinent mariscal Antoni de Villarreal, cap superior de l'exèrcit de Catalunya, el nomenà comandant en cap de l'exèrcit de l'exterior.

El seu germà, Manuel Desvalls i Vergós, fou governador del castell de Cardona.

Després de la capitulació del castell de Cardona, el marquès del Poal i el seu germà Manuel s'embarcaren a Arenys de Mar amb dos fills del primer, Manuel i Francesc, i altres familiars, en direcció a Gènova.

El germà, Manuel, es traslladà de Gènova a Mallorca, on el marquès de Rubí, que encara mantenia obediència austriacista, el nomenà governador d'Eivissa, càrrec que va exercir fins a la capitulació de l'illa, el 9 de juliol de 1715.

Antoni, el marquès de Poal juntament amb els seus fill i altres familiars, es dirigí a Viena. Fou rebut amb tots els honors per l'emperador Carles VI, que li donà entrada a la cort imperial.

Antoni Desvalls i de Vergós, el marquès de Poal, morí a Viena el 7 de juliol de 1724, als 58 anys d'edat. El seu fill Manuel Desvalls i d'Alegre, que morí l'any 1760, exercí diversos càrrecs a la cort imperial i fou preceptor de l'emperador Josep II. Francesc Desvalls i d'Alegre, fill primogènit, morí a Viena l'any 1732.

Manuel Desvall i de Vergós, germà d'Antoni, que havia nascut l'any 1674, morí a Viena a l'edat de 100 anys.

EL TÍTOL DE MARQUÈS DE POAL I EL SEU PATRIMONI

Segons Armand de Fluvià, els reis de la casa de Borbó van concedir, des de 1700 fins a 1808, vora una trentena de títols nobiliaris.

Després de la Guerra de Successió, es concediren nous títols de marquès. Hi hauríem d'afegir la formalització de més d'una vintena de títols de baró. Aquest procés se situava sobre l'increment general de tot l'establiment nobiliari, que va representar un total de 561 nobles, cavallers i ciutadans.

A la conclusió de les Corts de 1702, Felip V va crear catorze nous títols per a l'alta noblesa catalana. La major part foren concedits a cavallers que havien donat suport a la política reial.

El que serà posteriorment el marquès del Poal (títol concedit per Carles VI d'Àustria el 1725) des de l'inici de 1714, al capdavant d'una important força amb regiments de fusellers de muntanya, infanteria i cavalleria, participà en diferents accions militars i moviments estratègics per nombroses poblacions catalanes. Es té constància de les seves estades en llocs del Penedès, com Olivella, San Sadurní d'Anoia, Sant Martí Sarroca, Torrelles de Foix, Pontons i la Llacuna, entre altres.

Els béns i propietats dels germans Desvalls a Catalunya van ser confiscats per l'administració borbònica. El valor anual que produïen les rendes del patrimoni d'Antoni Desvalls era de 13.275 lliures, 7.040 de les quals eren de beneficis i la resta, de contribucions. Els privilegis nobiliaris de la família Desvalls foren abolits per l'administració borbònica. L'any 1715 Antoni Desvalls figurava com a exiliat de segona classe a l'Imperi, residia a Nàpols i cobrava una pensió anual de 500 florins, que procedien de la cort austríaca.

L'any 1738, tretze anys després de l'amnistia feta per Felip V als exiliats austriacistes, es reconegué altra vegada el títol de marquès del Poal en la persona de Manuel Desvalls i d'Alegre, que continuà en la descendència i es fusionà, després del retorn de l'exili austriacista a mitjan segle XVIII, amb les cases dels marquesats d'Alfarràs i de Llupià. L'any 1995 l'ANC va signar un conveni amb el senyor Lluís Desvalls i Maristany, marquès d'Alfarràs, per restaurar i descriure el fons de pergamins del seu arxiu patrimonial. Entre altra documentació hi ha pergamins del segle XII fins part del segle XVI.

Aquest article vol fer un resum d'alguns dels patrimonis que van tenir abans i després del 1714, tot i que van ser confiscats, com dèiem, però retornats a partir de l'any 1738. Tot el seu patrimoni deriva de la noblesa medieval catalana que hi havia al Penedès durant els segles XIII, XIV i XV. Els béns aconseguits del cobrament de rendes feudals dels Masdovelles, els Boixadors, els Marquet i els Vilafranca són alguns dels que van formar part del patrimoni dels Desvalls durant aquests anys i posteriors, i que anem a comentar.

EL PATRIMONI DELS MASDOVELLES

A la tornada de l'exili, els descendents dels Desvalls obtingueren sobretot tres herències importants, les dels Masdovelles, Llupià i Alfarràs, i esdevingueren d'aquesta manera una de les cases nobiliàries més riques i poderoses de Catalunya.

No comentarem aquí el plet que hi va haver per aconseguir l'herència dels Masdovelles contra els Foixà, ja que Josep Fernández Trabal, en el seu llibre *Els Desvalls i Catalunya, set-cents anys d'història d'una família noble catalana*, ens en fa una explicació molt detallada, a més d'altres aspectes relacionats amb aquest llinatge.¹

El 1641, Leonor de Masdovelles, filla del cavaller Lluís de Masdovelles, senyor del castell de Pujades de Castellví de la Marca, estava casada amb Joan Baptista Desvalls.

Els Masdovelles eren originaris de l'Arboç. Tenien possessions a Vilafranca i al Penedès. S'havien emparentat (en el segle XV i posteriorment) amb els castlans de Vilafranca, amb els cavallers de Bellvei, amb els Gual, Guanecs, Puigmoltó, Foixà, Julià, Aiguaviva, Copons, Salbà, Vernet, Boixadors, Espitlles... Com podem veure, el patrimoni dels Masdovelles era molt ampli. Farem algun apunt d'aquests béns.

EL PATRIMONI DEL TERME DE CASTELLVÍ DE LA MARCA

El castell de Pujades és una casa forta situada al terme de Castellví de la Marca. Les primeres dades són de l'any 1177, que el posseeix el noble Bertran de Pujades.

L'any 1438 Bartomeu de Pujades estava unit en matrimoni amb Maria de Vilafranca, filla del castlà Bernat de Vilafranca. Bernat i la seva muller van viure al castell després de la mort de Bartomeu. Els castlans de Vilafranca van participar de les rendes d'aquest lloc durant el segle XV.

En la documentació dels pergamins que acull l'Arxiu Nacional de Catalunya dels Desvalls, trobem molts exemples del patrimoni d'aquest espai del Penedès que posteriorment els va pertànyer.

Un exemple és un pergami de l'any 1352, que és un establiment atorgat per Bernat de Pujades, cavaller del terme de Castellví de Marca, a favor de Berenguer Alegret, del mas de la Llana (mas desaparegut actualment), del mateix terme.²

Un altre exemple és el document (trasllat-còpia), fet a instància de Joan de Masdovelles, cavaller i senyor de la casa de Pujades, de la venda que fan Bartomeu Miró i els seus familiars a Pere Vendrell del Mas dels Mirones, situat al terme de Viladellops³ (en l'actualitat, Marcelo Desvalls es propietari d'una finca en aquest mateix terme).

La donació que va fer, el 1424, Dalmau de Masdovelles, donzell de l'Arboç, a favor del seu fill Joan Berenguer de Masdovelles. En el dors hi consta que és un trasllat (còpia), amb data de 1514, i que fou fet per Guillem Raimon de Gaver, cavaller de Vilafranca, tutor dels fills del difunt Joan de Masdovelles, senyor de les Pujades.⁴

Testament de l'any 1501, de Càndida, muller de Joan de Masdovelles, senyor de la casa de Pujades.

1 Pagès Editors. Gener 2014.

2 ANC: pergami núm.1700-5/2/1352.

3 ANC: pergami núm.480.22/1/1425.

4 ANC: pergami núm.876-3/3/1424.

Un altre pergami, amb data de l'any 1501, és el testament d'Anna Masdovelles, muller de Galceran d'Aiguaviva, filla de Joan de Masdovelles, senyor de la casa de les Pujades de Castellví.⁵

De la mateixa data (1501), també hi consta el testament de Joan de Masdovelles, senyor del castell de Pujades. És curiós que està escrit pel notari Pere Marcet de la població de Canet de Mar.⁶

També hi ha una venda del 1608 atorgada per Francesc Tries, de Castellví de la Marca, a favor de Lluís de Masdovelles. L'atorgant ven unes propietats situades al terme de l'esmentada parròquia, a prop de la casa de Pujades: l'heretat dels Mollets, les Corts, les Planes i altres terres. Tot estava sota domini de Castellana de Peramola i de Masdovelles, senyora del castell de les Pujades.⁷

Podríem ampliar aquesta llista amb altra documentació relativa als senyors del castell de Pujades, però acabarem l'apartat comentant que, també en l'actualitat, Tristan Desvalls Madrazo, amb domicili a Sant Cugat del Vallès, és propietari de molt del terreny situat a prop del castell de Pujades (que encara està en peu). Escripures de terrenys, masies, horts... són procedents de l'heretat anomenada Castell de les Pujades.

EL PATRIMONI DELS DESVALLS A VILAFRANCA (PLAÇA DE L'OLI).

En èpoques medievals, els Ferran, mercaders de Vilafranca, vivien a la plaça de l'Oli. Gaspar Ferran va ser un dels més actius senyors del patriciat urbà, i va participar en el cobrament de rendes a la vila com a procurador de la Universitat de Vilafranca, de l'església de Santa Maria, de la Pia Almoina de Vilafranca, i en el cobrament del *dret de bolla* als mercaders...⁸

En els anys del segle XVI i XVII, descendents d'aquest Gaspar Ferran s'anomenen *cavallers* en la documentació. La causa va ser el casament duna filla d'un altre Gaspar Ferran, mercader, amb el senyor de la casa de Pujades, Lluís Joan de Masdovelles. Una altra filla del mateix Gaspar es casà amb el mercader (després també cavaller) Guillem Raimon d'Espuny.

Gràcies a aquestes unions matrimonials, el llinatge Desvalls va recollir tot aquell patrimoni que tenien els Ferran a Vilafranca.

En els pergamins que guarda l'ANC, podem trobar-n'hi, per exemple, un de l'any 1550 on un Gaspar Ferran (encara mercader) de Vilafranca és nomenat procurador perquè administri l'arrendament per un temps de tres anys de la bolla de cera i altres drets de la Generalitat de Catalunya sobre Vilafranca i la seva comarca.⁹

Una època dotal atorgada per Miquel Vendrell, mercader de Vilafranca, a favor de la seva muller Caterina, filla dels difunts Gaspar Ferran, mercader, i Jèronima, de Vilafranca, on es diu que paga 450 lliures per unes cases situades a Barcelona i per una terra situada a les Clotes de Vilafranca, és també prou interessant.¹⁰

Al segle XVIII (any 1789), Joan Anton Desvalls, Ardena, Savastida i Llupià, marquès de Llupià i Alfarràs, amb domicili a Barcelona, fill i hereu del noble senyor Francesc Desvalls i

5 ANC: pergami núm.893-1/7/1501.

6 ANC: pergami núm.888-17/5/1501.

7 ANC:pergami núm.308-28/11/1608.

8 Marca que es posava en una mercaderia per indicar-ne l'origen o que havia estat reconeguda o despatxada en la duana.

9 ANC:pergami núm.1745-30/6/1550.

10 ANC: pergami núm.200-19/2/1518.

Alegre, permutà amb uns cantirers de Vilafranca l'espai que ocupaven, al carrer actual del marquès d'Alfarràs, per un altre situat al carreró de Serraülls, molt a prop. Francesc Desvalls i Alegre (el pare) va obtenir uns anys abans, per herència, la casa del mercader-cavaller Gaspar Ferran, l'actual col·legi de Sant Ramon de Vilafranca. L'espai que va permutar corresponia a la part del darrere del dit col·legi. A més, comprà altres cases, solars o terres que ocupaven aquest espai, per poder ampliar molt més el seu palau del marquès d'Alfarràs, antigament casa del mercader Gaspar Farran. Per exemple: paga 1.000 lliures per una casa, un hort amb un cup i pallissa, situat tot a la plaça de l'Oli cantonada carrer de Canyamàs –l'actual carrer de Farran– al pagès Fèlix Lleó.

Encara l'any 1803, el pagès de Vilafranca Josep Bertran reconeix al senyor Joaquim Maria Desvalls de Ribes, d'Olzinelles i marquès d'Alfarràs i de Llupià, veí de Barcelona, que té una casa amb el seu pati, situada a la plaça de l'Oli, que és del domini del dit senyor i li ha de pagar un cens.

EL PATRIMONI DELS BOIXADORS

El llinatge dels Boixadors comença al segle XII, i no es documenta al Penedès fins als segles XIV i XV, on tenen poder, tant en relació amb els castlans de Vilafranca com a tot el Penedès. S'uneixen amb la branca dels Cervelló de la Llacuna o els Avinyó d'Avinyonet, els Barberà... Són originaris de Lleida.

Bernat de Boixadors era, a principis del segle XIV, mercader i ciutadà de Lleida i senyor d'Alfarràs. Un dels seus néts, l'hereu Tomàs de Boixadors, fill de Miquel de Boixadors, era senyor d'Ivars, Alfarràs, Andani i Pinyana a l'any 1518.

Els Gual, cavallers i senyor del mas de la Riba situat als Monjos, eren familiars dels Masdovelles. L'any 1478 un pergami ens aporta el pagament de la venda d'una terra situada a les Clotes, a Vilafranca, que era propietat del noble Joan Boil de Boixadors.¹¹

En el testament fet l'any 1440, el donzell Guillem de Masdovelles anomena com a marmessors el seu nebot, el cavaller Joan de Boixadors, fill del també cavaller Berenguer de Boixadors i de Margarida, tots dos difunts.

Àngela Avinyó, filla dels cavallers Avinyó, fou muller del cavaller Onofre de Boixadors, senyor del mas de Pontons, que li pertanyia per herència del seu pare a principis del segle XVI.

A l'ANC hi ha un pergami d'una venda feta per diferents cavallers, entre ells Benedictí d'Avinyó, cavaller i senyor de la casa de Pontons, d'un censal a favor de Joan de Masdovelles i la seva muller Aldonsa, datada l'any 1505.¹²

Recordem la lluita contra els Foixà per part dels Desvalls i la que van dur a terme per aconseguir el que els pertocava de l'herència dels Masdovelles. Alguns dels béns dels Foixà no devien caure a mans dels Desvalls, ja que l'any 1801 Ignasi de Foixà i de Boixadors, veí de Barcelona, arrenda el mas Arboçar, situat al terme d'Avinyonet del Penedès, dins la parròquia de Sant Pere Molanta i també ven terres situades al terme de Sant Miquel d'Olèrdola, prop del mas Rabassa.¹³

11 ANC: pergami núm. 237- 25/9/1478.

12 ANC: pergami núm. 51- 27/11/1505.

13 AHCv: notari Abreu anys 1802. Pàg 178v.

EL PATRIMONI A SUBIRATS (SANT SADURNÍ D'ANOIA)

És el castell de Vilarnau que va anar a parar a mans dels Desvalls. L'any 1313 els Vilarnau, originaris del terme d'Eramprunyà n'eren els propietaris.

Moltes són les referències que trobem en l'Arxiu Nacional de Catalunya respecte a aquest espai. N'escriurem algunes.

El 1323 una venda de dos masos atorgada per Pere de Vilarnau, cavaller i senyor de la casa de Vilarnau, i per la seva muller Gueralda, a favor de Pere Mestre, veí de Sant Sadurní de Subirats. Tots dos eren masos de Berenguer Baró.¹⁴

Pere Mestre havia de jurar, prestant homenatge i fidelitat al seu senyor i, a més, pagar 1.500 sous, que era el preu de la venda dels dits masos.¹⁵

És en aquests anys del segle XIV quan molts habitants del terme de Sant Sadurní de Subirats reconeixen ser homes solius i afocats d'Arnau de Vilarnau, senyor de la casa i quadra de Vilarnau. Estaven lligats a una senyoria personal i tenien l'obligació de prestar jurament als seus senyors.¹⁶

Del 1416 i signat a València, hem llegit un pergami que és una cessió atorgada per Angelina, vídua d'Arnau de Vilarnau, i pel seu fill Bernat, habitant a València, hereu del seu pare, a favor de Galceran de Vilarnau, habitant al castell de Vilarnau, situat al terme del castell de Subirats. Els atorgants deixen 3.000 sous perquè pugui comprar rendes i destinar-les a l'obra del benefici instituït a la capella de Santa Maria de la casa de Vilarnau.¹⁷

Posteriorment i durant la guerra civil del segle XV (1462-1472), el castell de Vilarnau va passar per qüestions d'herència als Guanecs, senyors de Banyeres del Penedès, emparentats amb els Vilafranca i amb els Clariana de Castellví de la Marca.

El 1462 el donzell Galcerà de Guanecs, senyor de la casa i quadra de Vilarnau, signa una àpoca a favor de la seva muller, filla de Pere Joan de Masdovelles, que van acordar com a dot.¹⁸

L'any 1732 Vicens de Foixà Boixadors i de Masdovelles confirma que Josep Ramon i Magarola, domiciliat a Barcelona i també en el terme de sant Pere de Subirats, posseeix una casa i molí fariner, anomenat *el molí de la foradada de Vilarnau*, i diferents terres, i que li ha de pagar renda. Es declara hereu universal de Mariana de Masdovelles.¹⁹

I ja en els anys de 1831 a 1834 un capbreu guardat a l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès es titula "De les rendes del senyor don Joaquim Maria Desvalls i Ribes de Sarriera d'Olzinelles i marquès d'Alfarràs i de Llupià, veí de Barcelona, del terme de Sant Sadurní d'Anoia, on consta terres i cases, sobretot situades al carrer Major d'aquest poble".²⁰

14 ANC: pergami núm.1706. - 3/5/1323.

15 ANC: pergami núm.1709.-3/5/1323.

16 ANC: pergami núm.1714-267471343.

17 ANC: pergami núm.293-13/5/1416.

18 ANC: pergami núm. 146-17/7/1462.

19 AHCv: Capbreu núm.661.

20 AHCv: Capbreu núm.733.

EL PATRIMONI DELS MARQUET

Els Marquet eren una família barcelonina present a la ciutat des de mitjan segle XI. Sembla que al segle XII eren ja gent benestant, però fou gràcies al mar que els Marquet, que es dedicaren al comerç i a la navegació, van freqüentar les rutes de la Mediterrània oriental des de la incipient expansió comercial i marítima catalana i ocuparen un lloc important a les flotes que asseguraren la defensa de Catalunya i la seva expansió.

Els membres d'una branca de l'àmplia descendència de l'almirall Ramon Marquet, els Marquet de Canyelles, es qualifiquen com a donzells, el graó més baix de la noblesa, els que no eren armats cavallers.

Des de probablement el 1302, Bernat Marquet posseïa la quadra de Canyelles, situada dins del terme d'Olèrdola.

El 1387 i fins mitjan segle XV, trobem Raimon Marquet com a senyor i cavaller, de la quadra de Canyelles. Els habitants d'aquest lloc també es declaren homes propis i afocats i han de prestar jurament d'homenatge i fidelitat al seu senyor.

Raimon Marquet va comprar el 1411 els masos i la jurisdicció civil de la quadra de l'Ortigós (Sant Jaume dels Domenys). El 1420 ven aquests drets a Guillem Gual de la Riba pel preu de 13.000 sous. Al cavaller Joan Marquet, fill de Raimon i de Violant de Guanecs, li fan donació els seus pares de l'heretat en el moment d'unir-se en matrimoni amb Aldonça, filla del cavaller Galcerà d'Avinyó i Aldonça, el mateix any de 1420.

Dels primers castlans de Canyelles, els Desvalls, disposem de documentació, com per exemple la del 1324, on hi ha una protesta efectuada per Ramon de Miret, de Vilafranca procurador del cavaller Bernat de Canyelles, contra Bernat Pujades, tutor del seu fill Berenguer, sobre l'herència de Guerau de Bellana, en relació, entre altres, del feu d'Olèrdola i les propietats de Vilafranca que eren del dit Guerau.²¹

El 1327, Berenguer de Canyelles atorga la venda de la casa de Fumet, situada al terme de Sant Martí Sarroca, a favor d'Aldeta, muller de Bernat de Penyafort, cavaller i senyor de la casa de Bellestar, situada a la parròquia de santa Margarida i els Monjos.²²

Posteriorment els Marquet es van desplaçar cap a Barcelona, on tenien familiars i disposaven també de patrimoni. El llinatge Desvalls guarda pergamins relacionats amb el ciutadà de Barcelona Francesc Marquet, senyor de la casa del carrer de Cros (carrer que encara existeix).²³

Un altre pergami, signat a Saragossa el 1477, registra una ordre reial dirigida a Felip de la Cavalleria, per comparèixer davant l'Audiència reial en la causa de suplicació que Ramon Marquet, ciutadà de Barcelona, tenia contra ell.²⁴

Una altra venda feta pel cavaller Ramon Marquet, domiciliat a Barcelona, i la seva muller Elionor, la fan a favor de la comunitat de preveres de l'església parroquial de Santa Maria del Mar de Barcelona.²⁵

21 ANC: pergami núm.103-6/8/1324.

22 ANC: pergami núm. 58-1/8/1327.

23 ANC: pergami núm.129-22/11/1381.

24 ANC: pergami núm.154-11/7/1477.

25 ANC: pergami núm.269-16/1/1557.

Finalment, destacarem el pergami, que és una àpoca atorgada per l'abadessa i monges del monestir de Santa Maria de Jonqueres de Barcelona, a favor de Dionísia d'Icard i Carcassona, vídua de Lluís d'Icard, batlle general de Catalunya, com a tutora del seu nét Cristòfor Icard, senyor de Torredembarra. La raó és el pagament d'uns censal que pagaven els hereus de Raimon Marquet.²⁶ Els Icard varen ser un altre llinatge que s'emparentà amb els Desvalls i que no comentarem, ja que hi caldria fer un capítol a part i molt més extens.

EL PATRIMONI A CUBELLES

El 1667, Carles de Llupià de Vilanova i d'Icart era dipositari dels títols de castlà major del castell i terme de Cubelles i Vilanova i senyor dels castells i quadres de Cunit, Gallifa, Segur i Rocacrespa. El castell actualment s'anomena *la casa dels marquesos d'Alfarràs*. Damunt la clau de la llinda de la porta hi ha un escut d'armes de pedra datat del 1675, amb els símbols dels marquesos de Llupià.

Del seu arxiu familiar destacarem una concòrdia entre Guillem de Cortei i Pere Gassó, habitants del terme de Vilanova de Cubelles, que davant de la cort del castell, resolen una qüestió censal sobre una terra situada a la quadra d'Adarró.²⁷

També és destacable la donació que, l'any 1417, atorga Joan d'Ocelló a favor de Dalmau de Masdovelles. Li fa donació de la quadra de Rocacrespa i del feu de Cubelles, amb tots els seus drets, que li pervingueren per donació de la reina Violant.²⁸

El 1508 el senyor de la casa de les Pujades, Joan de Masdovelles és nomenat procurador de les filles del cavaller Jeroni Julià, senyor de la casa de Rocacrespa i familiar dels Masdovelles. L'acte notarial es signà dins la casa de Rocacrespa.

EL PATRIMONI DELS CASTLANS VILAFRANCA

El llinatge Vilafranca té el seu origen a mitjan segle XII. El primer Vilafranca que es troba en la documentació és de l'any 1151: Pere Berenguer de Vilafranca, batlle comtal a Vilafranca. Els familiars d'aquests van continuar com a feudataris o castlans (representants del rei a la vila), situats al castell de la vila per Alfons I el Cast.

Els Canyelles molt probablement van formar part de la nissaga dels Vilafranca. S'emparentaren amb altres llinatges penedesencs com són els Montoliu,—originaris del castell de Montoliu, al Gaià—, els Barberà —senyors de Pacs, Subirats, Castellví de la Marca, Mediona, Cubelles, Font-rubí, la Bisbal del Penedès... —, els Pujades —ja anomenats—, els Salbà —senyors de la Bisbal del Penedès—, els Boixadors —ja anomenats— i molts altres. Veiem, per tant, que de tenir béns patrimonials d'un llinatge arriben els Desvalls a tenir els de tots que es relacionen familiarment.

Un nomenament atorgat per l'infant Pere, seguint les ordes del difunt Jaume II, l'any 1343, nomena senescals els agutzils Miguel de Gurrea i Ramon de Vilafranca, que eren cavallers i agutzils reials.²⁹

²⁶ ANC: pergami núm.725-12/7/1603.

²⁷ ANC: pergami núm.97-5/3/1377.

²⁸ ANC: pergami núm. 6-4/6/1417.

²⁹ ANC: pergami núm.121-7/5/1343.

En la documentació dels Desvalls hi ha èpoques com l'atorgada per Pere Lluís de Vilafranca l'any 1423, fill dels difunts Bernat de Vilafranca i Saurina, a favor de la seva futura muller, Eufràsia, filla del difunt Pere Germà, llicenciat en medicina i ciutadà de Barcelon, i Constança.³⁰ O com l'atorgada per Guillem Pons de Fonollet, canonge i exactor reial de les rendes clericals de les províncies de Tarragona i Saragossa, a favor de fra Joan de Vilafranca, de l'orde de l'Hospital de Vilafranca, Celma i Castelló, per mans de Joan Berenguer de Masdovelles, cavaller de la vegeuria de Vilafranca.³¹

Ja hem comentat que el castell de Pujades va anar a para a mans dels Vilafranca, i és per això que també en l'arxiu Desvalls hi ha una procura atorgada per Elionor, muller d'Arnau de Fontanes, del lloc de Bonastre, i filla de Bernat de Vilafranca, senyor de la casa de Pujades, a favor del seu germà Pere Lluís de Vilafranca, l'any 1421. El document és signat davant del notari de Bonastre.³²

CONCLUSIÓ

Les relacions entre senyor i vassall de l'època medieval van conduir a fer que els senyors, cada vegada més, ampliessin el seu patrimoni invertint les rendes que anaven acumulant. A més, els enllaços matrimonials entre ells feien impossible que anés a parar a altres mans que no fossin les dels mateixos familiars.

La Guerra de Successió va constituir un punt important d'inflexió per a l'aristocràcia catalana. En primer lloc, pels títols concedits amb motiu de les Corts del 1701. En segon lloc, pel significat social dels títols atorgats per l'Arxiduc Carles d'Àustria.

En comparació amb el nombre de títols atorgats els anys inicials del segle XVIII, les concessions posteriors, després del 1714, foren escasses.

El títol de marquès d'Alfarràs passà per diferents enllaços a la família Desvalls, senyors i marquesos de Poal, de clara militància austriacista. La línia d'ascensió social venia de la família Ribes, de Camprodon. Al segle XVI van ser burgesos honrats, cavallers i nobles el 1623. Enllaçaren amb els Vallgornera i els Boixadors i obtingueren la senyoria d'Alfarràs i el Segrià. La pubilla Maria Teresa Ribes, marquesa d'Alfarràs, es va casar, el 1769, amb Joan Antoni Desvalls i d'Ardesa (1740-1820), quart marquès de Poal, i des de 1791 marquès de Llupià per herència de la mare. El 1796 van morir la pubilla Ribes i la mare. El títol va passar al fill del matrimoni, Antonet Desvalls i Ribes, el qual es va casar, el 1800, amb Narcisa Sarriera i de Copons, filla del comte de Solterra. El marquès d'Alfarràs va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona de 1806 a 1815. El seu fill Joaquim Desvalls i Sarriera, marquès d'Alfarràs i de Llupià (1803-1884), va ser primer president de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi (1850-1869) i de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

El títol de marquès de Llupià va ser concedit el 1701 a Carles de Llupià i Roger. Havia nascut a Perpinyà el 1671 i, des de 1686 era cavaller de l'orde de Sant Joan.

La pubilla, Maria Manuela d'Ardena i Llupià, filla de Petronella i Francesc Galcerà d'Ardena, baró de l'Albi, es casà en primeres núpcies amb Miquel de Clariana i Meca i, en segones (1739), amb

30 ANC: pergami núm.41-29/10/1423.

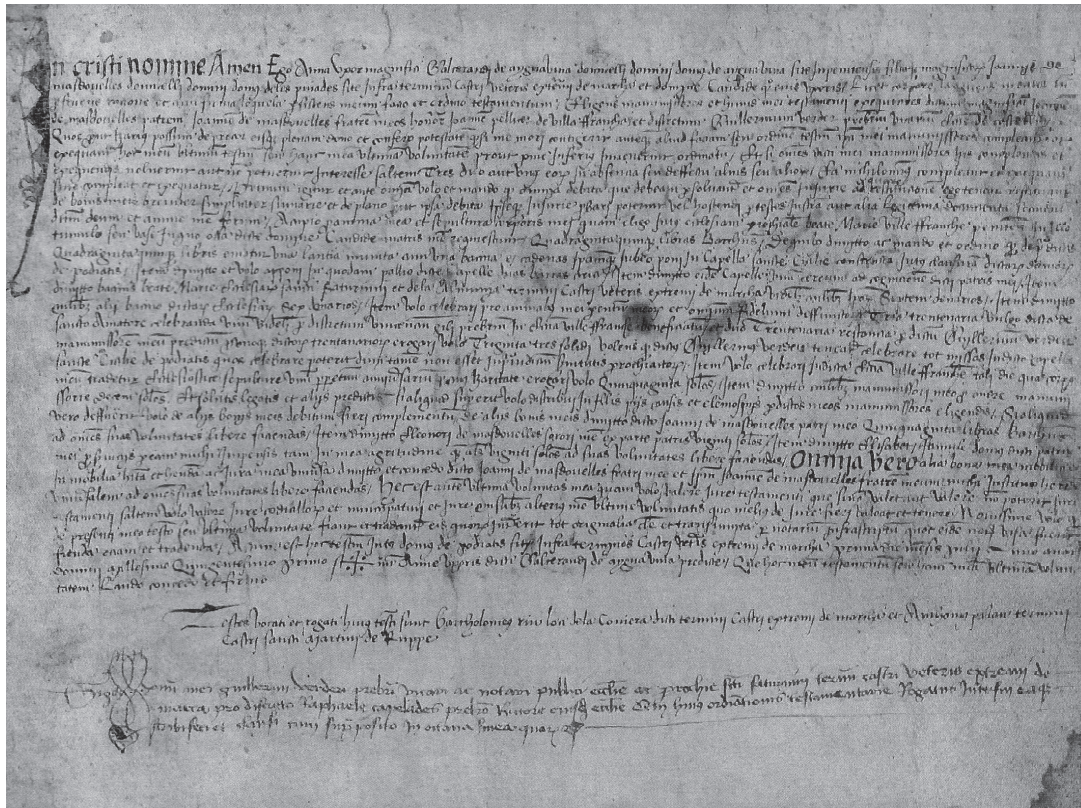
31 ANC: pergami núm.63-22/12/1446.

32 ANC: pergami núm.94-1/1421.

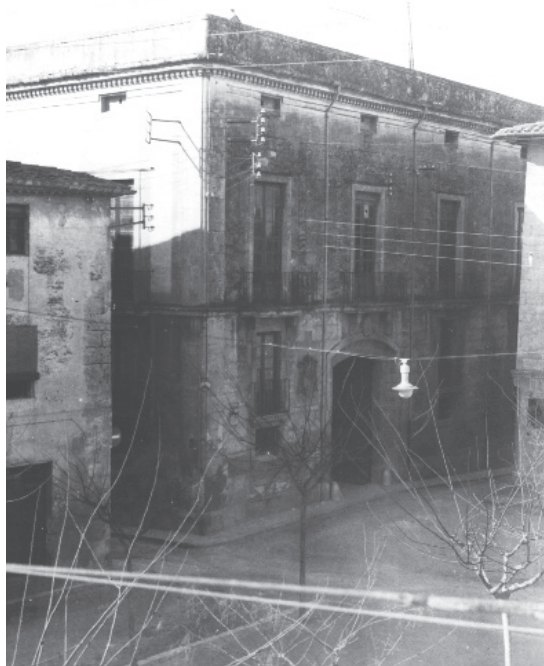
Francesc de Desvalls i Alegre, marquès de Poal (títol concedit- com hem dit-per Carles VI d'Austria el 1725).

Dels germans Desvalls, Manuel, el 1760, i Josep Maria el 1776, ingressaren a l'orde de Sant Joan de Jerusalem. El germà gran, Joan Antoni Desvalls i d'Ardena, nascut el 1740, va heretar als 51 anys, quan va morir la mare, el títol de marquès de Llupià. Era casat amb Maria Teresa Ribes, marquesa d'Alfarràs.

Moltes riques famílies catalanes d'abans de la Guerra de 1714 varen anar a Madrid després i es casaven amb castellans les més riques hereves. Sols sis famílies posseïen a Catalunya, després de la Guerra, quatre-centes quaranta-quatre ciutats viles i llocs. La família Desvalls va ser una de les que es quedaren a Catalunya i eren posseïdores de molts béns l'origen dels quals el podem trobar en els segles medievals, i que pel fet de no voler perdre el seu protagonisme social i polític, van passar de mans en mans, però sempre entre familiars, gràcies als enllaços que entre si anaven preparant. La família Desvalls té encara arrels aquí al Penedès.

Testament d'Anna, muller de Galceran d'Aiguaviva, senyor de la casa d'Aiguaviva, i filla de Joan de Masdovelles, senyor de la casa de les Pujades. L'atorgant ordena testament i institueix com a hereu universal el seu germà Joan de Masdovelles. Instrument autoritzat per Guillem Verder, vicari i notari públic de l'església i parroquia de sant Sadurni del terme de Castellvi de la Marca.

Col·legi Sant Ramon de Vilafranca

ELS PEGUERA I EL 1714*

Ara fa 119 anys que se celebra la Festa Major de la parròquia de Santa Maria de Foix, al barri del Cosconar o el Terme, després del canvi de la seu de la parròquia, al costat de la carretera de la Llacuna; però ara fa tres anys —és a dir, després de 116 anys de mantenir la data—, els veïns i la Comissió de Festes del terme van voler canviar-la a la segona setmana de juliol, ja que actualment la verema s'ha avançat i els veïns no poden gaudir de la seva festa. Mossèn Miquel va canviar la missa del dia 8 de setembre al santuari de Foix per donar més relleu a la patrona del Penedès en el dia de la seva festivitat. Així, avui segueixo els passos que han fet, tal dia com avui, en Rafael Vila, Antoni Sedó i Josep Maria Moragas en els seus parlaments. Crec que és un encert i cal potenciar aquest canvi tots plegats.

Ara, des de fa un mesos, ja podem contestar la pregunta de si era Foix tan important com perquè vingués un bisbe de Sardenya (Itàlia) a beneir i consagrar l'església l'any 1230. La resposta, l'hem trobat al Reial Monestir de Santes Creus, ja que, en aquesta data, el monestir tenia de pare abat Pere d'Artès. Aquest va ser nomenat bisbe de Santa Justa, a l'illa de Sardenya, i, de camí a cap al seu destí, va efectuar la consagració i benedicció d'aquesta església romànica. Amb aquest nomenament, va caldre escollir un nou abat del monestir, càrrec que va recaure en un monjo anomenat Pere Alegret. Un cop fet aquest aclariment, recordarem que la reforma que es va fer en aquesta església va consistir en la supressió de dos altars per deixar-ne un de sol, i va quedar el lloc on actualment se situa la coral per cantar a les misses del santuari.

Efectuat aquest incís, anem al tema que ens ha reunit avui i aquí: parlar dels Peguera i els nostres “navegants”.

De fet, cal dir que el primer Peguera que entrà a la nostra terra, substituint les línies dels Cervelló i els Pinós, fou Guillem de Peguera i Montbui, que es va casar amb Maria Graïda i Cruilles, de Vilafranca, el qual va agafar el títol de baró de Foix i senyor de la Quadra de Torrelles. Des de la seva entrada, farem un salt de cinc generacions fins a arribar a Guerau de Peguera i Berardo, que fou nomenat primer marquès de Foix. Abans de parlar d'ell, perdoneu-me que us passi a parlar de dos dels seus tres fills, ja que, gràcies a un d'ells, pogué obtenir el títol de marquès, fet que permet lluir la corona de marquesat en el nostre escut municipal.

El primer fill, Lluís de Peguera i Aimerich, fou capità de la Coronel·la de Barcelona, la força principal que va resistir els atacs felipistes. Morí en combat el 1707 a la batalla de Gurb. Posteriorment, les seves despulles van ser enterrades en aquesta església de Santa Maria de Foix. El seu germà, Antoni de Peguera i Aimerich, havia nascut el 1682 i morí a l'edat de 26 anys, l'any 1707. Va ser un dels fundadors, el 10 de juny de 1700, de la barcelonina Acadèmia dels Desconfiats, institució de notable influència cultural a la Barcelona de l'època. L'any 1701, el virrei Velasco li va fer l'encàrrec d'anar a Gènova, on va residir a casa d'un amic del seu pare i va començar a preparar les negociacions de cara al futur Pacte de Gènova. Finalment, després de moltes anades i vingudes,

* Conferència pronunciada el 8 de setembre del 2014 al santuari de Santa Maria de Foix, patrona del Penedès.

el 20 de juny de 1705 es firmà l'històric Pacte de Gènova entre un lord anglès, Mittford Crowe, i, per part catalana, Domènec Parera i ell mateix.

No cal dir que amb la signatura d'aquest Pacte es posà al costat del que anomenem l'alçament dels vigatans, i potser per aquest fet fou nomenat general de la Milícia de Catalunya. El 15 de novembre de 1705, Antoni de Peguera va ser nomenat pel rei Carles III, pretendent al tron, fundador i primer coronel de la Reial Guàrdia Catalana, càrrec que ostentà fins al dia de la seva mort. Damià Solanes el va substituir portant el destacament fins a l'església de Foix, on rebé sepultura com a màrtir de Catalunya, juntament amb el seu germà i els seus avis. D'ell es conserven alguns manuscrits de poemes que ressalten l'amor a Catalunya.

Arribats en aquest punt, tornem cap al seu pare, Guerau de Peguera, que, mercès a l'esforç dels seus fills, el 23 de juny de 1706 va veure com el rei Carles III, pretendent al tron d'Espanya, el nomenava primer marquès de Foix. Des de 1701 fins a 1702 fou membre de les Reials Corts catalanes, i d'ell hem trobat un capbreu de l'any 1701, signat a Torrelles i redactat al castell de la vila de Torrelles de Foix, on se l'anomena "*Molt Il·lustre senyor Guerau de Peguera, senyor de la Vila de Torrelles i terme de Foix i de Secabecs, Quadra de l'Albareda, Dosrius, Montsarra, Dagues i la Llombarda*". En aquest document trobem que cobra per cases i terres, i entre elles hi ha els Vagants —per nosaltres els "Navegants"—. És un detall molt important, ja que ens indica que la terra sempre ha estat treballada per gent de Torrelles. De la vila de Torrelles trobem al capbreu referències a l'existència d'una carnisseria a la plaça de la Vila, així com dades dels carrers Major i de la Font. El pagament dels drets especificat en la documentació era de dues gallines ponedores i dues monedes de Barcelona.

El 24 de novembre de 1705, Guerau de Peguera fou nomenat capità de les Drassanes de Barcelona, que defensà fins als fets de l'11 de setembre de 1714. Llavors va escapar de la repressió del rei borbònic, fet que va provocar que, com que no el van poder agafar, li cremessin el títol. El 5 de febrer de 1715 va ser detingut a terres navarreses juntament amb Josep Galceran i Pinós i Rocabarta, i engarjolat a Pamplona, on va morir. Primerament va ser enterrat al convent de Santo Domingo de Pamplona, i, posteriorment, el seu nét, Ramon de Peguera, va poder donar compliment al testament del seu pare en traslladar les seves restes a Foix.

El seu tercer fill i segon marquès de Foix, Josep Francesc Peguera i d'Aimerich, es va casar amb Maria de Berardo, baronessa de Montnegre, i després, en segones núpcies, amb Gertrudis d'Aguilar i Montfort. Gràcies al casament amb la baronessa de Montnegre, va poder salvar el seu patrimoni i lluità perquè els pretendents Carles i Felip signessin un tractat de pau. Aquest es va signar el 1725 a Viena. Va ser d'aquesta forma que Felip V va acceptar els nomenaments fets per Carles, de manera que els va restituir el que els havia tret, i Josep Francesc de Peguera fou nomenat segon marquès de Foix. Tot i aquesta recuperació, Josep Francesc no va complir amb la voluntat pòstuma del seu pare de ser enterrat definitivament a Foix i aquest detall va inciar una crisi de família, crisi també econòmica, ja que, tot i haver signat l'acord de pau, el rei Borbó no va oblidar els que havien lluitat en contra d'ell i els feia pagar més tributs que als altres nobles.

Fruit del seu primer matrimoni, de Josep Francesc de Peguera nasqué l'hereu Ramon de Peguera i Berardo, tercer marquès de Foix. Ramon es va casar en primeres núpcies amb Escolàstica d'Amat i en segones amb Gertrudis d'Armengol i Despujol, baronessa de Rocafort de Queralt. Amb aquesta unió va quedar dividit el patrimoni dels Rocafort, ja que el seu germà es quedà Querol, Montagut i les Pobles, i Rocafort de Queralt i les terres dels Peguera formaren la nova baronia.

D'aquest personatge trobem algunes coses importants per a Torrelles. La primera, el 24 d'octubre de 1754, concedint permís davant el notari Joan Rovira i Burguès, de Vilafranca, per tal que Ramon Morgades fos el primer industrial de Torrelles, ja que li deixava fer un molí paperer.

Aquest acord tenia, però, diverses condicions. La primera, que havia de donar sortida a l'aigua del molí, fent una resclosa per tal que fos aprofitada per regar. La segona era que no podia retenir l'aigua caiguda en cas de pluja, ja que evitava que caigués el mur del castell. Una tercera especificava que podria aprofitar l'aigua de dilluns a divendres per a ús de la fàbrica, però el dissabte i diumenge era per a ús dels regants. El quart punt indicava el permís per construir un pont que unís la seva casa amb la indústria. Com a punt cinquè, es comprometia a deixar desviar una ploma d'aigua diàriament cap als abeuradors, amb la finalitat que els veïns poguessin beneficiar-se'n. El sisè era el compromís de mantenir el rec en perfecte estat per part del senyor Morgades. Els compromisos arribaven fins a deu. Entre els restants, el setè indicava que, si qualsevol veï incomplia els acords, hauria de fer front a una sanció de 10 sous de moneda de Barcelona per regar fora de les normes. El punt vuitè especificava que Ramon de Peguera deixava que Ramon Morgades fes una resclosa dins el castell, per obtenir més força a l'hora de fer anar la roda del molí hidràulic. El novè indicava que Ramon de Peguera podria regar l'hort del castell, cada dia, mentre el desè i darrer marcava que els usuaris dels horts de Torrelles havien de satisfer al marquès quatre lliures per jornal treballat.

L'altra gran decisió, la trobem el 24 d'octubre de 1781, amb la Capella del Roser, entre la Confraria de la Capella, que presidia Joan Morgades, el regidor Joan Valentí i el mateix marquès. Pel que sembla, en aquella època, els difunts eren portats a la capella del Roser i després enterrats a Foix. En canvi, quan es va construir la capella de Sant Genís, els funerals es van seguir fent a la capella del Roser, però els difunts eren portats al cementiri al costat de Sant Genís per poder ser enterrats. Amb aquest acord, el marquès sol·licitava que es fessin els funerals pels difunts a Sant Genís i d'allí fossin portats al cementiri. Això va suposar deixar de portar-los a la capella del Roser, on va posar el seu escut d'armes per tal que no en fessin ús els veïns. Cal dir que, fins aleshores, el rector de Foix feia misses a Foix, a la capella del Roser i a Sant Genís, amb el complement que el baró podia veure la missa a la capella del Roser des de casa seva. Amb aquest acord, el bisbat de Barcelona efectuà una segregació a la parròquia de Santa Maria de Foix, ja que les capelles de Sant Genís i del Roser eren sufragànies de la de Foix. Hi havia així dues parròquies el poble de Torrelles.

D'aquest Ramon de Peguera trobem que, l'11 de desembre de 1760, fa palès el seu desacord amb la nova cultura de les terres, i el 18 de maig de 1763 un grup de veïns fa una denúncia manifestant queixes pel propi bestiar, per la llenya i la brossa del bosc, tot reclamant la nova cultura de la terra. El 18 de setembre de 1764, s'accepta el reconeixement de la terra que pertany al marquès i que el poble té el dret de treballar, i es deixa que el poble ampliï les terres de conreu guanyades al bosc.

El 20 d'abril de 1766, es firma aquest acord per tal que els veïns de Torrelles aprofitin els Vagants i les Planes de Foix per a conreus, i s'afegeix que els antics usuaris que figuraven en el document del 1701 no entraven en el sorteig de les terres guanyades al bosc.

Gertrudis d'Armengol i el seu fill, Josep Maria de Peguera i Amat, van tornar a guanyar la titularitat de les terres i el dret de treball del poble.

Si entrem en la penúltima generació dels Peguera, a Torrelles hi trobem Josep Maria Peguera i Amat, que va mantenir el títol de baró de Rocafort i que s'esposà amb Maria Antònia de Pedroló. Com que la situació econòmica era cada dia més insuportable, va començar a vendre propietats i terrenys Així ho podem constatar el 1825, quan vengué cal Bo i cal Casola, aspecte del

qual no trobem més informació als arxius municipals, de manera que ens nodrim dels testaments i escriptures de propietat, però no podem saber l'ordre de venda de les diferents partides. Aquest matrimoni va tenir una descendència de sis fills, entre ells Antoni Maria Peguera i de Pedrolo, que va morir als 18 anys d'edat i va ser enterrat a l'església de Foix. Va ser d'aquest que, durant les excavacions de la restauració, es va trobar el sarcòfag amb les restes i un pergami. A la mort del seu pare, va deixar l'herència a Maria Manuela de Pedrolo, que va testar el 1874 a Barcelona, davant del notari Francisco Just, que vivia a Gràcia, amb el reconeixement que la seva família restava enterrada a Foix, de forma que demanava que el seu cadàver fos conduït en un carro tirat per dos cavalls fins a l'església de Santa Maria de Foix i que el seu ofici funeral fos dels anomenats "de la Verge"; deixava les cases de Barcelona a les germanes Matilde, Antònia i Amàlia Martí i Romero, mentre la capella del Roser i les terres comunals dels Navegants o Vagants quedaven per al consistori torrellenc, amb un clàusula que prohibia oposar cap lluita judicial a la seva decisió, perquè, en cas de fer-ho, perdrien el dret.

Així podem trobar que el 25 de maig de 1882 es posa una denúncia sobre els Vagants de la vila de Torrelles, perquè els nebots de les germanes Martí Romero, Cayetano Barraquer Roviralta i Josep Maria Torné Queraltó sol·licitaven el títol de les terres de l'Ajuntament. El consistori torrellenc va aportar els pagesos Joan Canals Sendra i Josep Valentí Mañoses per defensar el dret de la terra i el títol de propietat que concedí la baronessa, a fi de no incomplir el seu testament, mentre restava obert el cas. El 1789 s'havia establert un reglament de l'ús de les terres com a nou sistema de la cultura de la terra, i es va acordar de pagar la novena part de la collita a fi de mantenir els camins de fruit i poder treballar la terra, nomenant una junta que va quedar formada per Joan Raventós, Pere Arbós, Pau Gumà, Josep Estalella, Pere Parellada, Josep Galofré, Miquel Rosell, Josep Morató i Pere Ferrer, que van executar les condicions acordades.

El 22 de juny de 1890, reunits a la Sala d'en Rafecas (saló de ball), van celebrar una Junta General en la qual va presentar la seva dimissió tota la junta anterior, i se'n formà una de nova amb Joan Canals Sendra, Josep Valentí Mañoses, Antoni Raventós, Miquel Ventura, Miquel Andreu, Antoni Cañis Palau, Ramon Solé Mateu, Martí Vallès Tort i Josep Estalella Vallès. Aquest és el darrer document que es troba sobre aquesta Junta dels Vagants o Navegants, i és mesos després quan el jutge concedeix les terres dels Vagants o Navegants al poble de Torrelles, l'Albareda, els Quatre Termes, la Plana Pinetella, Clapi Peralta i els Abeuradors de les Comes.

L'Ajuntament hagué de fixar una taxa per mantenir els camins de fruit, ja que no hi havia cap junta que se'n fes càrrec.

Entre 1955 i 1957, el batlle, Josep Maria Carbó Casabona, va prendre la decisió de fer un expedient de subhasta pública de la tallada d'arbres. El va guanyar José Lombardi, d'Alcanyís, que va treure de les terres de les Alberedes 11.100 pessetes; dels Quatre Termes, 50.000; de la Plana Pinetella, 105.000; de Clapi Peralta, 1.285, i de l'Abeurador de les Comes, 16.000, en total, 183.985 pessetes. A més, es pactà un conveni per aprofitar l'esplanada del Casal Torrellenc per 8.000 pessetes, un 50 per cent a pagar al començament i la resta en finalitzar la tallada d'arbres.

En aquest període es va fer un canvi de regidor i l'entrant s'adonà que es tallaven més arbres que els indicats. Això va provocar un enfrontament amb el guanyador de la licitació de la tala d'arbres i es va deixar de pagar el 50 per cent que quedava; també van quedar una pila d'arbres de l'esplanada del Casal. Així les coses, un grup de carreters, entre ells Josep Cañis Raventós, varen transportar els pins a cal Serret, a Vilafranca, per ser serrats i posteriorment retornats a Torrelles, on un fuster, Josep Carbó Massaguer, va utilitzar la fusta per fer els bancs de l'església de Sant Genís

de Torrelles, i la que va sobrar va ser subhastada per fer les portes de l'església, licitació que va guanyar Guillermo Güell Parellada. Totes les despeses van anar a càrrec de l'Ajuntament.

En arribar la dècada dels 70 del segle XX, un grup de veïns, amb els rebuts de les taxes, varen voler registrar les terres com a pròpies, cosa que no varen aconseguir, però el consistori torrellenc va prendre la decisió de suprimir aquestes taxes, a la vegada que va deixar de fer el manteniment dels camins de fruit. D'aquesta forma, els veïns es beneficiaren de les terres sense pagar res a canvi —i sense que ens sigui possible, per ara, aclarir-ne més detalls.

Voldria donar les gràcies als components de l'IEP, secció de Toponímia, de Torrelles, Jaume Pardo Gomà i Josep Segura Estalella; als companys de comarca Josep i Vicenç Carbonell, Joan Solé Bordes, Ramon Arnabat, de l'IEP, Angelina Llop i Josep Marimon Puig (epd), i també al grup que vàrem iniciar els Amics de Foix, i que veníem a treballar a aquest santuari i volíem saber quelcom més sobre la seva història: Josep Escofet, Teresa Llop, Rosa i Pilar Bartrolí, Josep Maria Torrents, Francesc Carbó, Jaume Pujades i Matilde Carbó, Lluís Canals, Magí Ferrer, Joan Domènech, Manel Cervera i Antoni Sedó.

Escut dels Peguera al santuari de Foix.

1714-2014. 300 ANYS DE FISCALITAT CASTELLANA

Tot i la perspectiva històrica que ens donen tres-cents anys, 1714-2014, encara avui, quan es parla dels canvis polítics que va comportar la desfeta militar catalana de l'onze de setembre del 1714 davant les tropes de Felip V, sobresurt de manera prou destacable, dins el context generalitzat del decret de “Nova Planta”, la imposició del cadastre com a instrument concret i particular de càstig econòmic de guerra a les terres catalanes pel seu reconegut antifilipisme.

Certament, diversos estudis¹ realitzats sobre aquesta temàtica desmitifiquen aquesta afirmació de “càstig fiscal”, però tampoc porten gaire llum sobre quin fou l'impacte real sobre l'economia bàsica del Principat en aquells moments, i no existeix cap estudi que intenti fer una aproximació entre la pressió fiscal estatal existent el 1714 i l'actual. Val a dir que voler fer-ho de manera precisa seria, per principi econòmic, inviable, ja que els paràmetres utilitzats —una cosa és la recaptació total i una altra la distribució de la recaptació d'acord amb la riquesa personal— serien prou diferents conceptualment, a part que desconeixem dades econòmiques històriques (PIB per territori, salari mínim...) per poder mesurar veritablement les pressions fiscals respectives malgrat l'existència del programa informàtic de la Generalitat IDESCAT, de les bases de dades de caire estadístic de l'Agència Tributaria, així com de la revista *CT/Catastro*, publicada per la Direcció General del Catastro, on s'han publicat alguns articles històrics sobre la instauració d'aquest impost. D'altra banda, també cal dir que la majoria de vegades les dades del cadastre s'han estudiat des de la vessant socioeconòmica agrària, per tal de saber la distribució, fa tres-cents anys, dels diferents conreus.

Tanmateix, existeix un bon fons documental, per estudiar i per poder extreure bones dades sobre aquest impost, a l'Arxiu de la Corona d' Aragó. Nosaltres, en aquesta comunicació el que intentarem és fer una comparança “light” entre la pressió fiscal per banda del rei, o estatal, existent d'ençà l'any 1714 i l'actual, relacionant els tipus d'impostos directes i indirectes de llavors i els d'ara, així com esmentant totes aquelles dades que puguin ajudar a posar de manifest el grau de solidaritat forçosa al qual va haver de fer front el Principat pel fet de pertànyer a la nova nació creada sota el nom de “Reino de España”.

¹ Agustí Alcoberro, *El cadastre de Catalunya (1713-1845), de la imposició a la fossilització*, Pedralbes 25 (2005), 231-257. Aquest és un bon treball que recull dades de la major part de documents existent sobre aquest tema.

LA PRESSIO FISCAL AL PRINCIPAT ABANS DEL 1714

Tot i que les terres catalanes abans del 1714 gaudien de les seves pròpies institucions polítiques que legislaven en el camp de la fiscalitat, com les Corts Catalanes i la Diputació del General o Generalitat de Catalunya, les ingerències exteriors, per banda de Castella, de caire impositiu, eren prou comunes exigint contribucions especials per a afers militars sobre la Generalitat de Catalunya.² D'altra banda, la Capitania Reial també imposava una fiscalitat pròpia. Igualment cal dir que s'ha de diferenciar molt bé entre els anomenats drets senyorials i eclesiàstics, o arrendaments (parceries, arrendataris per contracte de terres, rabassaires...), i la veritable càrrega fiscal per banda dels estaments estatals. En termes generals, podem dir que la pressió fiscal estatal que hom tenia llavors estava marcada en gran manera pel nivell social al qual pertanyia.

A la Catalunya dels finals del XVII, l'economia es fonamentava principalment en l'agricultura. Tant la pagesia propietària com aquella que treballava la terra d'altres, havia de suportar els anomenats *drets senyorials*, lligats als fruits de la terra, com el *delme*³ (impost del 10% de la collita per suportar les despeses de l'església, transferit als bisbats o als senyors), la *tasca* (una taxa pel treball realitzat i a descomptar després del delme, i que era entorn del 9/11%) i la *primícia* (també de caire religiós i de quantia variable). El delme gravava qualsevol bé que sortia de la terra com el pa, lli, peix, carn, fruita, gra... Gravàmens que anaven a parar els grans senyors o a l'església. La propietat burgesa, formada per menestrals, comerciants i homes de professions liberals que vivien i realitzaven les seves activitats professionals i mercantils a les diferents poblacions del territori, es trobava sota una particular fiscalitat municipal. Aquesta, des del punt de vista fiscal, gaudia d'una certa autonomia, alhora que actuava també com a recaptadora de la fiscalitat reial. A nivell municipal, la pressió fiscal es pot dir que era principalment sobre el consum, és a dir, de caire indirecte (sal, gel, tabac, carnisseries, oli, pells i llanes, aiguardent, ordi, sabó, dret de cisa...), en moltes ocasions com a dret de portes o de sortida; i això es complementava amb determinats drets d'explotació dels serveis públics (molí, hostal, fems, tavernes, tendes, cavalleries, ancoratge de vaixells...), que, òbviament, encarien també el producte final.

Pel que fa a la recaptació reial, la quantitat total acordada per la Generalitat es desglossava territorialment (*fogatjament*), i després cada municipi en decidia el repartiment. Igual es feia en el cas de determinats drets de caire reial, com el *dret de cops* (sobre els grans, la farina i els llegums secs), el del *pes del rei* o el de la *lleuda* de Mediona.

La monarquia també tenia propietats a Agramunt, Noguera, Castellbò, Moià, Vilafranca, Mataró... Tanmateix, el patrimoni reial, així com els tributs conservats per la monarquia (usdefruits d'aigües corrents, de ponts, molins, explotació de barques...), era molt reduït, pel fet d'estar compartit amb altres actors de caire seglejar o eclesiàstic.

Pel que fa a la Generalitat, aquesta també es reservava alguns impostos, com, per exemple, el *dret de bolla*, que gravava principalment la producció de teixits i draps de llana (hi estaven inclosos els capells i els naips), la venda de teixits de seda i d'alguns cotons, i també dels fils d'or i plata o les joies que adornaven els teixits o els vestits; el *dret de moneda* i el de les *duanes* provincials de terra i mar. A banda de tota aquesta càrrega impositiva indirecta, també cal pensar que existia, en alguns territoris de Catalunya, el gravamen anomenat *lluisme* per a les transmissions de propietats senyorials a títol lucratiu.

2 Emiliano Fernández de Pinedo y Fernandez, "La participación fiscal catalana en la monarquía hispánica", *Manuscrits* 15 (1997), 65-96. En aquest article es detalla al llarg del segle XVII la participació econòmica catalana a la hisenda castellana.

3 Santiago de Llobet Masachs, "Consideracions entorn dels delmes, primícies i tasques en un poble de la Selva. El cas de Vidreres", *Estudis d'història agrària*, nº 21 (2008), p. 105-123.

LES CORTS CATALANES DEL 1701/1702 I DEL 1705/1706

Com es pot observar, la fiscalitat existent a finals del XVII i principis del XVIII era força anacrònica i en cap cas la pressió contributiva estava pensada en termes proporcionals a la riquesa personal i al volum de les mercaderies gravades, ja que, en moltes ocasions, era de caire fix. D'altra banda, hem de pensar que era una contribució impositiva neta, ja que, a canvi, no existia cap tipus de contraprestació institucional a nivell sanitari, educacional, d'ajuts davant la manca de recursos... Tot això estava, en tot cas, sufragat pels gremis i les institucions de caritat.

És precisament aquest desgavell que tenien les finances municipals la causa de la incipient política fiscal que es portava a terme. En les Corts de 1653 ja es va parlar, per primer cop, que els pagaments al rei s'havien de fer amb la participació de la noblesa per tal que fossin proporcionals a la riquesa i que no fossin per fogatge. A les Corts de 1701-1702, que es varen celebrar del 12 d'octubre fins al 14 de gener, i que foren presidides pel rei Felip V, es va atorgar un donatiu al rei d'un milió i mig de lliures, o, el que és el mateix, de 15 milions de rals d'ardit, acordant-se que aquesta quantitat es pagaria al llarg de sis anys a través de l'arbitri de l'estanc del tabac, el fogatge i el cadastre, però amb la particularitat que aquest darrer seria de caire municipal i no personal. Tanmateix, de la quantitat finalment donada no se'n té constància, ja que el rei també havia de fer un dipòsit prou important en concepte de "greuges".

Pel que fa a la les Corts de 1705-1706, aquestes presidides per Carles III, varen acordar fer un donatiu al nou rei també de dos milions de lliures, contribució que es recolliria d'acord amb el principi proporcional de la riquesa, que requeria una prèvia enquesta i inventari dels recursos del territori, a pagar en deu anys, quantitat que, al canvi, serien uns 20.000.000 de rals d'ardit.

Quantitats, totes aquestes, complementàries de tots els drets que s'han comentat anteriorment i que havien esdevingut una càrrega fiscal podem dir normalitzada.

LA PRESSIÓ FISCAL AMB FELIP V I DESPRÉS DEL 1714

La invasió del territori català pels exèrcits castellans i francesos de Felip V va comportar, per als territoris ocupats, un increment immediat de la pressió fiscal, ja que calia pagar les despeses de l'exèrcit invasor. A partir del mes de desembre de 1713, es va decretar una contribució especial, "*contribución para los cuarteles de invierno o contribución repartida*", de 750.000 pesos, equivalent a uns 12.000.000 de rals d'ardit, que s'havia de pagar municipalment de forma quinzenal, per la qual cosa va rebre el nom de *quinzenades*, a banda de la despesa que representava el manteniment de les tropes quan aquestes feien parada i fonda a les diferents poblacions del Principat.

Després dels diferents episodis locals de resistència i de la caiguda de Barcelona, la nova administració filipista va mantenir temporalment l'estructura administrativa existent, però els canvis no van tardar a aplicar-se. Així, a finals de 1715, el 9 de desembre, es va aprovar el decret del cadastre sota la inspiració de José Patiño, que, des del 1713, ostentava la presidència de la Junta de Justícia i Govern i de la Junta Patrimonial o d'Intendència. L'aprovació del cadastre requeria d'una feixuga feina d'enquestes per tot el territori. El 15 d'octubre de 1716 es publicaren les *Normas generales* poder efectiu l'impost.

Aquest nou impost era de caire directe i es començà a recaptar a partir de l'any 1716, d'acord amb un repartiment per vegueries, sotsvegueries i municipis. L'impost, de fet, es dividia en tres: el *real*, el *personal* i l'*industrial*. El *real* gravava els béns immobles (cases, terres, hipoteques, lloguers, delmes, censos...) en un 10%, excepte les propietats de l'església; el cadastre personal gravava en un 8% el treball dels jornalers (25 rals d'ardit; solament es tenien el compte 100 dies

treballats de mitjana) i del personal dels gremis (45 rals d'ardit sobre la base de 180 dies treballats), i en quedaven exempts la noblesa i els assimilats al privilegi militar. Finalment, l'industrial gravava els beneficis (10%) de les empreses. Les terres foren dividides en 32 classes segons la seva qualitat, i s'assignà un preu de cotització diferent a cadascuna. Sobre els animals de tir i de carn, també es pagaven tres rals d'ardit. Els terrenys erms i roquers igualment pagaven cadastre, tot i que la seva valoració era molt més baixa.⁴

Òbviament, la Superintendència del nou Govern instal·lat a Catalunya es va fer seves totes les rendes ordinàries del rei, així com dels impostos que, fins aleshores, recaptaven la Generalitat i el Consell de Cent per al seu manteniment i per al funcionament i millora dels béns comuns. D'altra banda, cal esmentar que el nou govern en cap cas va reconèixer els deutes existents anteriors al 1715 considerant-los procedents de governs intrusos, i va declarar nul·les *"y de ningún valor y efecto todas las acciones de gobierno del Archiduque en lo que respecta a concesiones, licencias, donaciones o establecimientos del Real Patrimonio."*⁵

LES DADES QUE TENIM

Dels diferents treballs realitzats fins a hores d'ara, podem recollir diferents dades, algunes de prou significatives i que podem anar explicant:

1. Recaptació estimada per part de la Generalitat i el Consell de Cent el 1714 traspasada a la Superintendència.

Segons Joaquin Nadal,⁶ els ingressos del Consell de Cent (finals del XVII?) eren 80.000 lliures, uns 800.000 rals d'ardit, i els de la Generalitat unes 184.000 lliures, és a dir, 1.800.000 rals d'ardit, dels quals uns 800.000 procedien del dret de bolla. Per la seva banda, els ingressos de l'erari reial, procedents de propietats i drets, eren de 370.000 rals d'ardit.

2. Recaptació extraordinària que es portaria a terme consensuada per les Corts de 1705/1706 i, per tant, pensant que el Principat la podia suportar.

Aproximadament, 20.000.000 de rals a 10 anys, la qual cosa vol dir una contribució extraordinària de 2.000.000 de rals d'ardit anuals.

3. Contribució de guerra per tal de mantenir les tropes a les terres del Principat.

L'anomenat *impost d'utensilis* es va valorar en 1.400.000 rals d'ardit. A aquesta quantitat calia afegir la despesa directa del manteniment de les tropes que es trobaven per arreu del Principat, valorada en uns 5.600.000 rals d'ardit.

4. Quota fixa del cadastre.

Després de la valoració de tots els béns i les declaracions, la quota fixa del cadastre fou determinada en uns 12.600.000 rals d'ardit. D'acord amb les dades del repartiment, l'any 1716⁷ li va tocar, a la vegueria de Vilafranca del Penedès, un pagament de 965.808 rals d'ardit, que dóna, en proporció a tot el territori, un 6,55%. Pel que fa a la població,

4 Antoni Segura i Mas, "El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental", *Estudis d'història agrària*, 1983, nº 4, p. 129-143.

5 *Estudios sobre el siglo XVIII*, editado por Vicente Palacio Atard, "La Intendencia en Cataluña en el Siglo XVIII" por Eduardo Escartin, 39-112 pàgs.

6 Joaquim Nadal i Farreras, *Conèixer la Història de Catalunya. Del segle XVI al XVIII*, vol. 3, editorial Vicens-Vives, 1983, pàg. 120

7 Agustí Alcoberro..... pàg. 240.

llavors la vegueria del Penedès tenia un total de 26.287 habitants, o el 6,76% del total de la població de Catalunya.

5. Altres nous impostos.

A banda, cal tenir present que es varen aprovar nous impostos sobre la sal, el tabac, el paper segellat, el cacau, el sucre, el pebre..., que sumaven un total de 4.300.000 rals d'ardit.

6. Impostos preexistents.

Tot i els nous impostos, es varen seguir pagant els impostos existents abans, corresponents a les institucions del país i a la monarquia, que es comptabilitzen en un 17% del global de la càrrega fiscal de Catalunya. Entorn uns 5.000.000 de rals d'ardit.

D'acord amb aquestes primeres dades, tenim que la Generalitat havia previst que el territori podia assumir una càrrega fiscal anual aproximadament igual a la dels impostos tradicionals més 2.000.000 de rals addicionals, i ens trobem, després del 1714, amb una càrrega igual als impostos tradicionals més 23.900.000 de rals més 2.600.000 de saldo negatiu, ja que aquests també se'ls van emportar, en pertànyer al Consell de Cent i a la Generalitat.

Els estudis d'E. Fernández⁸ comenten que, durant el decenni de 1720-1729, del global de la càrrega fiscal que pagava el Principat, el 17,13% correspondria a la càrrega fiscal preexistent, mentre que la resta es correspondria als nous impostos (16,35 de caire indirecte i un 66,45 directes). D'altra banda, cal dir que, segons les dades de Gerónimo de Uztáriz, els jornalers del camp i artesans aportarien el 29,87% de la càrrega fiscal del cadastre, un percentatge molt elevat, si tenim present que era l'estrat social més feble econòmicament.

Òbviament, aquestes dades ens mostren, sense cap mena de dubte, que, un cop finalitzada la Guerra de Successió, es va produir un espoli generalitzat de l'economia al Principat, tot i que es parli en moltes ocasions d'una "fossilització" del cadastre al llarg del XVIII.

DADES ECONÒMIQUES QUE CAL VALORAR

Segons Pierre Vilar,⁹ el salari base d'un jornalier agrari pels volts del 1716 era d'uns 7 sous al dia, mentre que el d'un manobre a la ciutat de Barcelona era d'uns 7,66 sous. Aquest jornalier agrari havia de pagar 25 rals d'ardit de cadastre, que seria com pagar 50 sous, o, el que és el mateix, 7 dies de feina com a impost directe. La pressió fiscal sobre els 100 dies treballats representava un 7%. Avui, podríem dir que aquest jornalier, pel que fa als impostos directes, estaria exempt.

Una altra dada interessant és que el sou de l'intendent general a Catalunya era de 84.000 rals¹⁰ d'ardit, dotació "*superior a lo que en la dotación municipal se destinaba para la conservación de calles y fuentes*".¹¹ Certament, els esforços fiscals de la població no repercutien en absolut a millorar els béns comuns, ja que servien per pagar les despeses de guerra o redistribuir-se en part "*a favor de los estamentos privilegiados, en especial del brazo militar o nobiliario, que era el de*

8 Agustí Alcoberro.... Pàg. 245.

9 Pierre Vilar, *Catalunya dins l'Espanya Moderna, V. III*, Edicions 62, 1965, 617-619 pàgs.

10 Eduardo Escartin, *La intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*, Cuadernos de Historia, Anexos a la revista Hispania nº 9, Instituto Jeronimo Zurita, CSIC, 1978, 39-122 pàgs.

11 Idem, pàg. 68.

derecho y de hecho ocupaba los cargos remunerados a través de las haciendas públicas".¹² Com podem veure, en l'època de l'absolutisme de Felip V, l'entorn de la Cort, també dit l'aparell de l'Estat, que aglutinava tots els poders, era el gran beneficiari, i encara a hores d'ara, malgrat les reformes introduïdes pels diferents governs estatals dits democràtics al llarg de tots aquests anys i de l' estat de les autonomies, l'Estat central fa recaure la major part de la càrrega fiscal sobre el treball, el ben conegut IRPF. Malauradament, encara avui, tot i la reforma fiscal per al 2015, el sistema fiscal espanyol segueix tenint alguns defectes de forma del passat, de manera que els experts, i fins i tot els inspectors fiscals, reconeixen que no té res de redistributiva i equitativa d'acord amb la riquesa personal física o jurídica.

Sense cap mena de dubte, aquest tema fiscal de la implantació del cadastre i del seu impacte sobre el Penedès mereix un estudi de recerca amb més profunditat per tal de poder aclarir el seu veritable impacte social, i és una línia possible més d'investigació per a tots aquells que treballen en pro de saber més coses del nostre passat recent.

12 Emiliano Fernandez.... pàg. 67.

REFLEXIONS ENTORN DE L'ABSOLUTISME I LA GUERRA DE SUCCESSION

PRIMERA REFLEXIÓ: SOBRE HABSBURGS, BORBONS I ALTRES ABSOLUTES PERLES

El feudalisme, com a sistema polític i social, vigent a Europa durant segles, es va forjar durant el llarg període medieval. Dividia la societat en tres braços o estaments: el militar (noblesa), el religiós (església) i el treballador (vassalls o poble), altrament dit, aquest últim, *tercer braç*. Tot i que el poder polític era en mans d'una minoria (els mencionats dos primers estaments) que havia forjat els seus privilegis en la violència (la llei del més fort), el sistema solia ser pactista, i la màxima autoritat (*senyor*¹) es veia obligada a respectar els pactes i, si volia modificar-los, havia de ser amb la negociació, el consentiment o l'avinença dels representats dels braços reunits en Corts.

Aquesta definició —que es pot considerar de diccionari— és una abstracció, de manera que cal tenir present que una cosa és el marc teòric o general i l'altra la realitat del dia a dia d'aquelles èpoques. És a dir, aquell equilibri polític, ideal o basat en el pacte, podia veure's trencat per les conveniències de la força o pel caràcter dels detentors de la força. Així, per exemple, als dominis de la casa d'Àustria, Ferran I d'Habsburg² —germà de Carles V—, l'any 1522, va centralitzar l'administració i va fer penjar els defensors dels furs o oponents; i Segimon de Transilvània, el 1588, es va declarar monarca absolut tot falsificant els articles de la Dieta i aplicant el terrorisme.

Ara bé, és a la segona meitat del segle XVII —a partir de la Pau de Westfalia (1648), la que va posar fi a les guerres dels Trenta Anys a Alemanya i a la dels Vuitanta anys, entre Espanya i

1 Utilitzem aquí el concepte genèric *senyor*, que representaria qualsevol membre de l'estament nobiliari o eclesiàstic amb poder polític i jurisdiccional sobre qualsevol nombre de vassalls, és a dir, el senyor podria ser un emperador, un rei, un comte, un marquès, un papa, un bisbe, un abat, etc.; al mateix temps, un senyor d'un ordre categòric superior —en l'escala— podia tenir, i tenia, sota seu, altres senyors que li eren vassalls.

2 Ferran va viure i es va educar a Espanya sota la tutela del seu avi Ferran d'Aragó, a diferència del seu germà Carles, que va ser educat al Franc Comtat. Aspirava a fer-se càrrec de l'Imperi espanyol en una presumpta divisió de l'Imperi Habsburg (l'espanyol i l'alemany), però, finalment, aquella no es va donar i, en ser coronat el seu germà, es va haver de conformar amb el títol d'arxiduc d'Àustria. Influït per l'erasmisme, va ser tolerant en matèria religiosa i defensor de la llibertat de consciència, però no va dubtar a eliminar violentament els seus opositors al projecte de centralització de l'administració.

els Països Baixos— quan assistim a l'inici de la formació dels règims absolutistes coincidint amb el sorgiment dels estats moderns, fonamentats en el principi de la integritat territorial davant la concepció feudal de patrimoni hereditari del territori. El pas de les monarquies tradicionals (pactistes) a les absolutistes (arbitràries), cal relacionar-lo amb les freqüents guerres que s'anaven donant a Europa i, amb elles, la instauració dels exèrcits permanents que van substituir els exèrcits d'estaments. La necessitat de prendre decisions ràpides davant d'un estat excepcional, com era el bèl·lic, o, molts cops, la construcció de la seva excusa, van dur els monarques a prescindir de la consulta i del consens amb les seves corts o, fins i tot, a eliminar-les; després, en arribar la pau, el nou exèrcit unificat i un poder indiscutible que, per més inri, se'l van atribuir ungit per Déu, van quedar assentats. El privilegi del poder, podem dir, es va concentrar en menys mans, fenomen que, per altra banda, ja el duia en llavor el mateix feudalisme.

A Dinamarca-Noruega, el 1660, tot aprofitant que els membres de la noblesa estaven reunits en ocasió d'un enterrament (el del senador Christen Skeel), un capità de l'exèrcit, tot obeint una ordre reial, els va tancar en una demostració de força, i així es van derogar les constitucions; Frederic Guillem de Brandenburg, en heretar el ducat de Prússia, el 1656, va derogar les constitucions i va reprimir qualsevol oposició.³ A França, els borbons en van tenir prou de no convocar corts per implantar l'absolutisme, a l'igual que a la Rússia dels tsars. Carles XI de Suècia també es va convertir en un rei absolutista, règim que va veure la seva fi, en aquest indret, amb la mort en combat, el 1718, del seu successor, Carles XII, perquè la noblesa sueca, tot aprofitant aquella circumstància, va impedir la continuïtat del règim. A Anglaterra, l'absolutisme s'havia evitat amb l'ajusticiament, l'any 1649, de Carles I.

Aquesta va ser, doncs, la situació que es va anar teixint a Europa com una tendència natural cap a l'absolutisme. Els grans potentats europeus, els monarques, van entrar en el joc d'una veritable competència per veure quin d'ells era el més poderós, el senyor de la resta, i no van estalviar esforços tot acudint a la guerra, al terrorisme, al suborn o a la corrupció. Excepte a Suècia i a Anglaterra, i també al nou estat d'Holanda,⁴ on l'absolutisme no va poder arrelar, a la resta —parlem de les potències— hi va ancorar. L'exèrcit permanent, com s'ha dit, i l'ús d'aquest i de la burocràcia van ser les instàncies que van permetre emmudir tota possible oposició. La mateixa noblesa, a voltes, ho va permetre per tal de veure assegurats els seus privilegis davant les reivindicacions de burgesos i de camperols.

SEGONA REFLEXIÓ: L'IMPERI ESPANYOL I CATALUNYA

Amb el descobriment d'Amèrica, i a partir del segle XVI, es va construir l'Imperi espanyol amb els habsburg al capdavant com a successors dels reis catòlics. Els habsburg, en continuïsmen, van respectar les institucions catalanes i els furs, però Catalunya va restar marginada de l'aventura americana a l'igual que de la política a Europa, la qual cosa també li va estalviar la participació en les nombroses guerres contra el protestantisme, finançades amb l'or que, a dojo, anava arribant de les colònies americanes. Ara bé, quan Felip IV va entrar en guerra contra França, el comte-duc d'Olivares va reunir les corts catalanes per tal d'aconseguir d'elles lleves i finançament. És a dir, només quan l'Imperi començava a donar símptomes decadents, es va pensar que la Corona d'Aragó podia col·laborar en els interessos imperials. En no aconseguir-ho, va dur la guerra en territori

³ Prússia, fins aleshores, pertanyia al regne de Polònia i els seus anteriors senyors van ser pactistes.

⁴ Holanda, després d'una duríssima lluita i pel tractat de Westfàlia (1648), va aconseguir independitzar-se de l'imperi espanyol i, de seguit, es va convertir en un estat pròsper i llibertari.

català, cosa que va precipitar la Guerra dels Segadors, clar precedent, en cert sentit, de la Guerra de Successió,⁵ que va acabar amb el tractat dels Pirineus (1659), pel qual Catalunya va perdre els territoris del Rosselló i gran part de la Cerdanya, que van passar a ser del rei de França.

Els habsburg espanyols van residir primer a Toledo, i a Madrid després, la qual cosa va fer perdre pes polític a la Corona d'Aragó i, amb ella, a Catalunya. Ara bé, si les Corts dels diferents regnes de la Corona d'Aragó es van oposar el 1640 a les demandes del seu rei, va ser bàsicament perquè qualsevol pacte exigia contrapartides i, des de Castella, s'exigia amb precipitació, sense prometre res a canvi (autoritarisme), per la qual cosa era legítim oposar-s'hi, segons els drets i les lleis de l'època.

És cert que Felip IV d'Habsburg es va comprometre a i va respectar les institucions catalanes al final de la Guerra dels Segadors, però això no justifica la mitificació que en fan alguns discursos en referir-se al conflicte de 1705 a 1714. Carles III d'Habsburg va jurar les constitucions catalanes en un context de guerra, un cop havia conquerit Barcelona i necessitava els catalans com a aliats, però també és cert que Felip V de Borbó les havia jurades el 1701. Cal no oblidar la tendència de l'època, l'absolutisme, i que el tal respecte l'haurien dut a la pràctica tant l'un com l'altre, la qual cosa no vol dir que no haguessin sorgit futurs conflictes; aquests estaven destinats a sorgir sempre que les constitucions entressin en contradicció amb els interessos o els desitjos dels monarques, fos quina fos la dinastia.

TERCERA REFLEXIÓ: EL PENEDÈS DE L'ÈPOCA

El Penedès era aleshores una vegueria amb capital a Vilafranca del Penedès, la qual vegueria no sols incloïa les tres comarques actuals (Alt i Baix Penedès i Garraf), sinó una bona part de l'actual Tarragonès, de l'Alt Camp i de l'Anoia. La major part dels pobles eren petits i de poca població. La ciutat més poblada era Vilanova i la Geltrú, que depassava els tres mil habitants. Vilafranca del Penedès gairebé hi arribava, mentre que el Vendrell no depassava encara els mil habitants. En tota la vegueria hi devia haver d'entre uns vint o vint-i-cinc mil habitants.

Els cereals eren el cultiu principal i es conreaven en petites extensions rodejades de bosc; el vi, en general, sols es produïa per al consum familiar.⁶ Els pagesos només gaudien del dret d'ús de la propietat (casa i terres) i eren vassalls d'un senyor o altre (així, per exemple, els del Vendrell, de l'abat de Sant Cugat del Vallès, els de Bellvei i els de Castellet i la Gornal, del comte de Santa Coloma...), per la qual cosa tenien l'obligació de pagar a aquests senyors una sèrie de censos anuals.

Aquests pagesos no tenien representants a les corts, sinó que devien obediència al seu senyor, de manera que, quan s'esdevenia una guerra, havien de seguir la decisió presa per aquell, sigui deixant l'aixada per agafar l'espasa, sigui ajudant-lo en el finançament, o ambdues coses. Durant el segle XVI, la situació d'aquests vassalls havia millorat força en haver-se eliminat els mals usos (Sentència Arbitral de Guadalupe) i en aconseguir el dret a escollir les autoritats locals per insaculació. Situació que va permetre que els més grans propietaris comencessin a desenvolupar el comerç (de cereals o, fins i tot, de vi). Als pobles més habitats o a les ciutats, s'hi va desenvolupar l'artesanía i el comerç, tot i que en els petits no hi solia manca un ferrer o un fuster.

5 La Guerra dels Segadors al Penedès és poc coneguda en els seus detalls. La lectura dels capbreus de Banyeres del Penedès (1693) i de Bellvei (1705) ens permet dir, a manera d'hipòtesi, que almenys aquestes dues poblacions van patir la violència dels exèrcits enemics.

6 El tipus de producció agrícola podria variar d'una població a una altra; així, els llocs on disposaven d'aigua en abundància desenvoluparien, de forma important, l'horta, i el conreu de la vinya és possible que en algun lloc igualés o superés en importància el cereal.

Ho hem dit bé, els pagesos, propietaris o no de terres, i que eren, amb diferència, la gran majoria de la població penedesenca, no tenien representants a les institucions catalanes; per tant, la conservació o la pèrdua d'aquestes els devia ser ben indiferent. I, malgrat tot, van tenir un paper destacat, tant en la Guerra dels Segadors com en la de Successió, perquè, encara que no gaudissin de drets polítics, les guerres els afectaven més que al qui més.

QUARTA REFLEXIÓ: LA GUERRA DE SUCCESSION

Carles II va morir sense descendència directa i, en testament, va traspasar la corona de l'Imperi espanyol a Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV de França, la qual cosa entrava en conflicte amb el compromís establert al tractat dels Pirineus (1659), on s'hi havia previst el matrimoni entre Lluís XIV i Maria Antonieta d'Habsburg, filla de Felip IV, a canvi de que el rei francès renunciés als seus drets de successió a la corona espanyola. Ara aquesta renúncia no es respectava, tot al·legant que el pagament de la legítima de Maria Antonieta (mig milió d'escuts d'or) no s'havia fet efectiu encara. Per altra banda, va sorgir un altre pretendent a la corona, l'arxiduc Carles d'Habsburg, nebot de Carles II, que es va veure recolzat per Gran Bretanya —vigilant de l'equilibri de poders al continent—, Holanda i l'Imperi i, poc més endavant, per Portugal.

En principi, Felip d'Anjou no va trobar oposició a la península i al febrer de 1701 va ser coronat a Madrid (com a Felip V), i poc després va passar a Barcelona, on va jurar les constitucions. La guerra es va iniciar el 1702 en escenaris europeus, fins que l'arxiduc, després de posar setge a Barcelona i bombardejar-la, es va proclamar rei (Carles III) al novembre de 1705.

Fou llavors quan la Corona d'Aragó i, amb ella, Catalunya, va donar suport a l'aspirant austriac; cosa que seria considerada com un delict de lesa majestat per Felip V de Borbó. Per què les Corts catalanes van fer aquest pas? Algunes de les respostes, no unívokes, les podem sintetitzar així:

- La tradició autoritària, annexionista i assimiladora de la monarquia castellana.
- El temor a l'unitarisme i al centralisme d'estil francès.
- L'experiència de 1641 a 1659: els estralls dels exèrcits francesos i la mutilació del territori català (Rosselló, Conflent i Cerdanya).
- L'actuació del nou virrei (nomenat sense el consentiment de les institucions catalanes): detencions, prohibició de les reunions dels comuns...
- Carles garantia alguna avantatge més a les aspiracions i als projectes econòmics dels grups socials catalans que desitjaven intervenir a Espanya (més comerç amb Amèrica sense passar per Sevilla i protecció respecte dels productes francesos).
- La pressió internacional.

En la decisió cal tenir en compte que els aliats ja tenien en el seu poder Barcelona i que el decurs de la guerra els era força favorable, així com també el fet que, després de l'anterior Guerra dels Segadors, els habsburg van respectar les constitucions, malgrat l'oposició que els havien mostrat els catalans, mentre que els borbons francesos no havien fet el mateix al Rosselló, el Conflent i la Cerdanya.

CINQUENA REFLEXIÓ: DADES I FETS CRUCIALS

La mort de l'emperador Josep I l'abril de 1711, per la qual el seu germà Carles el succeïa, va provocar un gir en la política internacional, ja que, si no interessava que les corones de Madrid i de París quedessin unificades sota un borbó, tampoc interessava que ho fessin les de Madrid i de Viena.

Pel Tractat d'Utrecht (1713), els exèrcits aliats van evacuar les seves posicions a la península. França va firmar la pau amb les potències (menys l'Imperi) i va renunciar que la mateixa persona fos rei a Espanya i a París. Aleshores els borbons es van preparar per envair Catalunya, tot donant instruccions al duc de Pòpoli: "Si els miquelets o altres no es rendeixen, se'ls passarà pel ganivet o per la forca."

Amb la Pau de Rastatt (1714), pau entre França i l'Imperi i pau d'Espanya amb totes les potències, Anglaterra va aconseguir el "navío de permiso", Gibraltar i Menorca, i l'emperador les terres italianes i flamenques de la monarquia espanyola. A Tarragona van deixar marxar els soldats imperials, però van empresonar, deportar o executar els soldats catalans.

La conseqüència més important o decisiva d'aquests tractats va ser el fet que Catalunya va quedar sola en la seva lluita contra les dues grans potències borbòniques, és a dir, que des d'aleshores la impossibilitat de guanyar la guerra era força evident.

SISENA REFLEXIÓ: LA GUERRA AL PENEDÈS

Vilafranca del Penedès i tota la vegueria va caure a mans de l'exèrcit de Felip V el 1713. Ara bé, les càrregues fiscals que van imposar a les famílies —les quizenades— per sostenir l'exèrcit, el saqueig indiscriminat dels domicilis, les requises de collites, l'obligació d'allotjar i de mantenir els soldats, etc. van dur a una situació insostenible; molta gent es va refugiar a les muntanyes per evitar els pagaments i la violència, amb la qual cosa no van poder evitar la destrucció de llur casa; finalment, els pagesos, prenent la iniciativa, es van rebel·lar.

Sant Martí Sarroca, al gener de 1714, va ser el primer poble en negar-se a pagar els impostos i a recórrer a les armes. L'expedició de càstig enviada des de Vilafranca va ser emboscada i va sofrir una derrota. Aleshores l'exèrcit de les dues corones s'hi va dirigir, va destruir algunes masies de Sant Martí i va incendiar Sant Quintí de Mediona, tot produint l'assassinat d'unes vuit-centes persones⁷ de totes les edats i d'ambdós sexes, i tot perseguint els fugitius va arribar fins a la Poble de Claramunt, poble on també van calar foc.

La rebel·lió camperola es va estendre per altres contrades catalanes, però la dura i efectiva repressió no va permetre resultats positius, donada la desigualtat en l'armament. Altres pobles i ciutats penedesenques que es van veure assetjats, saquejats i cremats parcialment foren Vilanova i la Geltrú i Sitges. Un fet dramàtic es va donar a la zona de Querol (Alt Camp), on hi havia molts miquelets refugiats; sorpresos i fets presoners, se'ls va aplicar el delme de forca, és a dir, a un de cada deu el van penjar —dos dels principals eren del Vendrell, on van enviar els seus caps degollats—, i a la resta els van castigar a galeres de per vida.

7 El nombre de morts a Sant Quintí és una dada bibliogràfica sense referències documentals; ha de respondre, doncs, a les fonts orals transmeses de generació en generació. Pensem, però, que els protagonistes de l'emboscada, molts dels morts a Sant Quintí i molts dels que després van fugir cap a la Poble de Claramunt o, campí qui pugi, cap a altres llocs, havien de ser un grup format per membres de diferents poblacions penedesenques que van escollir Sant Martí Sarroca per atacar els militars recaptadors d'impostos i repressors.

El general Nebot, amb un exèrcit de voluntaris, el 16 de juliol de 1714, es dirigia a Tarragona per intentar d'impedir que la ciutat caigués a mans dels borbons, però feia tard, car la ciutat ja era aleshores en poder seu, i es van veure sorpresos per les tropes francoespanyoles a les immediacions de Torredembarra. Aquestes van fer uns quatre-cents presoners, als quals se'ls va aplicar el mateix càstig que als de Querol. El fet es coneix per la batalla de Torredembarra. Dos mesos després, l'onze de setembre, queia la ciutat de Barcelona, llarg temps assetjada, i tot Catalunya va caure exhausta i rendida.

Els penedesencs, doncs, per un període d'un any i mig llarg, es van veure obligats a pagar i sofrir les exigències abusives dels exèrcits borbònics, així com també una dura repressió tots aquells que s'hi van oposar, fos amagant-se per no pagar, fos com a miquelet o fos com a revoltat. El territori, de fet, es va convertir en una de les rereguardes dels borbònics en el seu assetjament a Barcelona, i fins que no va caure aquesta, no es va veure del tot pacificat.

ÚLTIMES REFLEXIONS O CONCLUSIONS

La Guerra de Successió i el que va ser d'ella al Penedès no es pot entendre sense tenir en compte el context general europeu. Alguns dels potentats, els monarques –i, entre ells, els espanyols–, a partir de la segona meitat del segle XVII, cercaven el màxim poder possible, cosa que els va fer entrar en una dinàmica de rivalitat i de competència, i, per aconseguir-lo, no van dubtar a fer ús de la violència mitjançant el terror i les armes, tant a l'interior dels seus territoris com a l'exterior; els monarques es van esforçar amb tots els seus recursos per aconseguir l'autocràcia il·limitada a l'interior dels seus regnes, amb l'excusa del perill exterior, és a dir, van sotmetre la seva pròpia població, amb l'excusa política de no ser sotmesos pels estrangers, i van intentar, a l'exterior, que no n'hi hagués cap altre que els pogués fer ombra. D'aquesta forma es va anar forjant el nou règim de la monarquia absoluta, que va mantenir el sistema de privilegis alhora que s'imposava als mateixos privilegiats; va ser aquesta la tendència imperant, el mal d'aquells temps, que va dur a la consolidació real de l'absolutisme.

Catalunya –junt amb la resta de la Corona d'Aragó–, que havia esdevingut un territori més de l'Imperi dels Habsburg, havia entrat en un període de decadència política des que els seus reis no hi van tenir residència. Aïllada o marginada en les decisions de la política internacional, va mantenir les seves institucions i la tranquil·litat fins que l'inici de la decadència de l'imperi castellà va forçar aquest a demanar-li col·laboració en les seves gestes bèl·liques, a la qual cosa s'hi va oposar fent ús dels seus drets polítics. Això, però, no li va evitar d'haver de defensar-se en la guerra contra el seu mateix rei (1640-1659 i 1705-1714). L'aposta feta en la Guerra de Successió per les institucions catalanes, a favor de Carles i en contra de Felip, podia haver estat una victòria, però no va ser així, sinó tot el contrari. La imprevisible mort d'un monarca emperador va capgirar les polítiques internacionals i els pactes previs es van esfumar; el mateix pretendent Carles, no sols els anglesos, pel qual es lluitava, es va desentendre de la causa catalana. Per altra banda, els qui van apostar personalment pel bàndol borbònic, els anomenats botiflers, si bé es van veure beneficiats al final del conflicte, no van poder impedir el desenllaç de la Nova Planta.

L'estudi en detall de la Guerra de Successió al Penedès és quelcom que encara no s'ha fet. Els historiadors no ens hi hem posat en tota la profunditat possible; en gran part, això és així perquè la documentació austriacista va ser destruïda tant pels vençuts per evitar represàlies com pels vencedors; i en gran part, també, perquè aquests van dur a la pràctica una inaudita repressió

—aleshores sense precedents a casa nostra— sobre la població en general, durant i després de la guerra, semblant a la que es va donar posteriorment, al segle XX, amb el franquisme. Sabem el nom de dos penedesencs que, fets presoners, van ser castigats a galeres, és a dir, convertits en esclaus: Nicolau Baltasar i Bertran, de Calafell, que hi va morir (ho sabem pel testament de la seva mare), i Joan Vidal “Carnestoltes”, de Bellvei, que el 1738 encara hi era (ho sabem per la venda d’una presa de terra duta a terme per la seva esposa); però quants com ells a tot el Penedès? I quants van ser penjats a la forca? La duresa de la guerra es va manifestar als camps de batalla i en les guerrilles, en els durs càstigs que van sofrir els presoners, però també tota la població en general allí on es va haver de donar allotjament a les tropes, allí on tenien dificultats per pagar els exigits impostos.

Durant i després de la guerra... Un document que fins ara es conservava a l'Ajuntament de Calafell, i de fa poc a l'Arxiu Comarcal del Baix Penedès, ens il·lustra sobre la repressió econòmica que van patir els pobles del Penedès immediatament després de la guerra. El document es va generar el 26 de setembre de 1714 (només tretze dies després de la capitulació de Barcelona) i ens informa com els jurats de tres pobles, els de Banyeres, Bellvei i Calafell, es comprometien a pagar als del Vendrell, pel manteniment de seixanta soldats d’ocupació, de manera que cada poble s’havia de fer càrrec de les despeses i sou de vint soldats, a més —i entre els tres pobles— de la meitat de les despeses dels oficials i servents dels oficials que hi hagués al Vendrell, mentre hi fossin. La suma d’aquests pagaments, la que han de sufragar els dits pobles, és de 9 lliures diàries, una rova de palla per cada cavall (que podrien ser seixanta roves diàries, si aquells soldats fossin tots ells de cavalleria) i sis cargues de llenya diàries portades al Vendrell, i, a més, anar a cercar pa i ordi per als soldats (no se n’especifica la quantitat, com tampoc s’especifica el muntant de les despeses dels oficials que hem mencionat més amunt), i, a més a més, es comprometen a transportar qualsevol cosa que els sigui manada. Aquestes dades i informació evidencien l’abús de poder per part dels flamants guanyadors de la guerra sobre la població, una població que s’havia vist empobrida per la mateixa guerra (els abusos econòmics ja es van donar des del primer dia de l’ocupació el 1713), que es devia veure impossibilitada per al conreu normal de les terres, i que va patir una pèrdua demogràfica que ratlla la mitjana del 30% de la població (morts en combat o en repressió, penjats a la forca, castigats de per vida a galeres... i els qui van morir per no disposar de mitjans de subsistència o d’assistència mèdica i medicines). També trobem aquí l’origen d’una corrupció que, amb el temps, i a causa de la major part dels règims polítics successius a Espanya, s’ha fet endèmica i arriba als nostres dies. Un poder absolut distribueix el poder local a homes de la seva confiança, que actuen com a petits absolutistes en el seu territori, cosa que vol dir que estaran mancats de qualsevol control, que podran fer i desfer sense que ningú pugui posar fre a la seva arbitrarietat, sinó sols patir-la i suportar-la, cosa que els permetrà enriquir-se directament i indirectament a costa dels seus veïns.

Els vencedors van tenir la conscient intenció d’esborrar la història, cosa que, evidentment, no van aconseguir. Els catalans no van ser considerats uns enemics d’igual a igual, sinó uns vassalls rebels i traïdors que no mereixien ni la vida; cosa que es manifesta en les clares expressions utilitzades pels polítics i els militars borbònics en referir-s’hi. Aquestes eren de menyspreu, insultants; els catalans van ser vistos com a malignes i perversos, difícils per a l’obediència, per la qual cosa se’ls va endossar un exèrcit d’ocupació permanent i nombrós. Aquelles expressions van formar tot un llenguatge que, malauradament, encara perdura, que encara es pot escoltar en boca d’alguns nacionalistes espanyols, cosa que converteix el simbòlic 11 de setembre de 1714 en quelcom recent, com si no haguessin passat tres-cents anys, com si no s’hagués donat, en tot

aquest temps, reconciliació i superació d'aquell passat. Així, ben bé es pot dir que les conseqüències d'aquella guerra encara perduren avui, fresques i oloroses com una rosa, malgrat els canvis de tota índole que des de llavors s'han anat succeint. Un poble que ha estat lliure sempre aspirarà a recuperar la llibertat, una i una altra vegada, sense fi, fins a aconseguir-la, i així ha estat des de llavors. Avui encara s'hi lluita.

ELS SIGNIFICATS DEL 1714

Els fets són un resultat de les condicions de base [estructura i conjuntura], i per tant, no cal que siguin justificats, sinó compresos.

Jaume Vicens Vives

Serveixi aquesta reflexió de l'historiador Jaume Vicens Vives per intentar de posar una mica de rigor històric en aquest any del Tricentenari (1714-2014). Intentem aproximar-nos als fets històrics i llur significat des de la perspectiva de l'historiador que presenta i reflexiona sobre uns fets històrics.

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ ESPANYOLA (1701-1713/1715)

Allò que anomenem Guerra de Successió Espanyola va ésser en realitat un episodi més d'un conflicte bèl·lic d'abast europeu, en el qual es disputava l'hegemonia sobre el continent entre Anglaterra i França. Fins i tot, alguns historiadors l'han qualificat de segona Guerra dels Cent Anys (1689-1815) i, de fet, pot considerar-se com una confrontació bèl·lica europea amb efectes mundials.

Com ja tothom sap, el conflicte té les seves arrels en el fet que Carles II de Castella i d'Aragó va morir l'any 1700 reconeixent com a hereu Felip de Borbó, duc d'Anjou i nét de Lluís XIV de França. Això comportà que Felip de Borbó esdevingués Felip V de Castella i IV d'Aragó. Aquest fet convertia França en una gran potència europea, la qual cosa no va ser ben vista ni per Anglaterra, ni per l'imperi Austrohongarès, que reivindicà els seus drets sobre les corones hispàniques i que obtingué el suport d'Anglaterra, Portugal i les Províncies Unides dels Països Baixos. Hi estaven en joc no sols les corones hispàniques, sinó, sobretot, l'imperi colonial hispànic que interessava a França, Anglaterra i els Països Baixos.

El Tractat d'Utrecht de 1713 i el Tractat de Rastatt de 1714 posaren fi al conflicte bèl·lic. En aquests tractats Felip V s'assegurava el domini sobre les dues corones hispàniques, a canvi de renunciar als drets sobre el tron francès; mentre que l'Imperi Austrohongarès s'annexionava els

antics dominis hispànics a Itàlia i als Països Baixos. Però, com assenyala l'historiador Joaquim Albareda, qui guanyà de veritat la guerra fou Anglaterra, que aconseguí de posar fi a l'hegemonia francesa i obtenir beneficis comercials amb les colònies americanes.¹ De fet, la guerra va acabar quan els anglesos van aconseguir els seus objectius de debilitar França i augmentar la seva presència a l'Amèrica hispànica.

És en aquest context internacional que cal encabir la Guerra de Successió Espanyola, un conflicte intern de la monarquia hispànica, i el conegut internacionalment com “el cas dels catalans”.

EL CAS DELS CATALANS

La monarquia hispànica era una monarquia composta pels regnes de Castella i la Corona d'Aragó (Catalunya, Aragó, les Illes i València), i el rei acumulava en la seva persona les dues corones. Aquí raurà en bona part el moll de l'os del conflicte bèl·lic que sacsejarà Catalunya a començaments del segle XVIII.

Des de mitjan segle XVII Catalunya havia iniciat una creixent especialització econòmica fonamentada en la vinya i el comerç interior i exterior de vins i aiguardents. Alhora, la societat catalana gaudia d'una certa mobilitat social que permetia que alguns sectors intermedis poguessin fer negocis i ocupar càrrecs representatius al Consell de Cent, a les Corts o a la Diputació del General (fonamentalment ciutadans honrats, burgesos, comerciants, professionals i els caps dels gremis).²

A començaments del segle XVIII, aquesta economia estava força consolidada i en ple desenvolupament, i les Corts i altres institucions catalanes gaudien d'una bona salut, motiu pel qual una part considerable de la societat catalana tenia interès a defensar-les. D'aquí l'aposta austriacista d'una part de la classe dirigent i de les classes populars catalanes, enfront dels borbons. Una aposta que es recolzava en un sentiment antifrancès amb una vessant històrica i política, per les continuades agressions franceses sobre el territori català, i una altra d'econòmica, que veia en el mercantilisme francès un greu perill per a l'economia catalana. La continuïtat, doncs, tant del model econòmic, com del polític i constitucionalista, decantà l'opció dinàstica de bona part de la societat catalana.

Ara be, l'aposta austriacista també fou present a Castella, però fou minoritària. De fet l'exèrcit austriacista arribà a les portes de Madrid en dues ocasions, però mai ocupà la capital castellana per manca de suports interiors. A Catalunya, en canvi, el “partit austriacista”, per dir-ho d'alguna manera, és a dir, el partidari de Carles III d'Habsburg, tenia amplis suports entre la burgesia, els comerciants, la petita noblesa, els eclesiàstics i els propietaris rurals —els vigatans.

Felip d'Anjou convocà les corts catalanes a Barcelona el 1702, a instàncies del seu avi, que el va convèncer de pactar amb els catalans. De fet, ni a l'imperi Austrohongarès, ni a la monarquia francesa, es tenia costum de convocar les corts respectives. En qualsevol cas, a les citades corts catalanes s'arribà a uns acords segons els quals Felip V acceptà el sistema constitucional català. Però, en la pràctica, els ministres reials es saltaven sovint els acords, i la situació s'agreujà quan el 1704 fou nomenat virrei Francisco Antonio Fernández de Velasco y Tovar, que governà el país de forma despòtica i sense tenir en compte les institucions representatives catalanes. Per afirmar els drets constitucionals, es formà la Conferència dels tres Comuns, integrada per delegats de la

1 Joaquim Albareda, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*. Barcelona: Crítica, 2010, i *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya i Ed.62, 2001.

2 J. Albareda, *La Guerra....*, pàg.165-176.

Diputació del General de Catalunya, del Consell de Cent i del braç militar. I fou aquesta Conferència la que portà la iniciativa de l'aixecament dels catalans contra Felip d'Anjou el 1705.³

En aquest marc es gestionà un acord entre els representants dels catalans i Anglaterra que serà conegut com el Pacte de Gènova. El mes de maig de 1705 una delegació aliada es reuní a Vic amb els anomenats vigatans i s'arribà a una mena de preacord. El Pacte es va signar a Gènova el 20 de juny de 1705 entre Mitford Crowe, delegat de la reina d'Anglaterra (tot i que no es reconeixeria mai oficialment) i Antoni de Paguera i Domènec Perera delegats dels vigatans. El pacte establia que Anglaterra desembarcaria a Catalunya 8.000 infants i 2.000 cavalls i lliuraria als catalans 12.000 fusells i la munició corresponent. Al seu torn, Catalunya mobilitzaria 6.000 homes i Carles III d'Habsburg confirmaria les Constitucions i privilegis del Principat, sempre que la Generalitat li reconegués la sobirania.⁴

A finals d'agost de 1705 arribà a Barcelona la flota de l'arxiduc Carles, integrada per 180 vaixells amb 9.000 soldats anglesos, holandesos i austríacs i 800 cavalls, sota el comandament de lord Peterborough, l'holandès Shrattenbach i Jordi de Darmstadt. Les autoritats de la ciutat es mantingueren fidels a Felip d'Anjou i no deixaren entrar les tropes aliades. Els vigatans s'alçaren i uns 1.000 homes armats anaren cap a Barcelona per unir-se al desembarcament, i aconseguiren capturar la fortalesa de Montjuïc. Mataró també es declarà a favor de Carles i aixecà un batalló per ajudar en el setge. Després, els aliats ocuparen Girona, Tortosa i Lleida. De manera que la cort de Carles III pogué instal·lar-se a la ciutat comtal.

LA GUERRA A CATALUNYA

L'any 1705 semblava que la guerra es decanta cap als aliats a Europa i a la Península. Però, al cap de dos anys, Felip V va refent-se, sobretot després de la victòria a la batalla d'Almansa (25 d'abril de 1707) que comporta l'ocupació del País Valencià. A partir d'aquest moment Catalunya serà l'objectiu principal de Felip V, que hi concentrarà les seves tropes (uns 90.000 borbònics: francesos i castellans, sobretot), enfront d'uns 5.000 homes de la Coronela de Barcelona (organitzats pels gremis de la ciutat) i, com a molt, uns 10.000 sometents organitzats en grups dispersos pel territori. La majoria del territori del Principat era terra de ningú, i tan sols la presència d'unes tropes o altres comportava un veritable domini territorial.

La batalla fou molt desigual, però les tropes borbòniques no aconseguiren dominar Catalunya, que mantingué bastions austriacistes a Cardona, Vic i Barcelona, i va rebre suport des de Mallorca. Malgrat tot, el que canviarà definitivament el curs de la guerra serà la mort de l'emperador austrohongarès, amb la qual cosa Carles d'Hasburg és nomenat emperador, de manera que el seu interès per Catalunya quasi desapareix, però, sobretot, fa que Anglaterra cerqui una pau amb França. El catalans restaran sols, sense aliats internacionals, a partir de l'abril de 1713: "*Els catalans seran amb els mateixos drets que els castellans, els més estimats pel Rei*", deia un dels articles del Tractat d'Utrecht.

La Junta de Braços es reuní, amb la participació d'altres ciutats catalanes, per defensar les llibertats dels catalans, que s'havien aconseguit després de molts anys de brega amb els reis

3 Joaquim Albareda, *La Guerra...*, pàg.165-176.

4 Joaquim Albareda, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1993, pàg. 234.

respectius: “Les lleis per sobre dels reis”. Unes llibertats i uns drets que afavorien una part significativa de la població en temes com les contribucions, les lleves o els límits a l'arbitrarietat del poder reial.

A finals de 1713 l'intendent borbònic Patiño imposà una càrrega fiscal als pobles de Catalunya, i molts d'aquests es revoltaren en contra, unint la resistència fiscal i l'antiborbònica, perquè el Borbó no respectava les lleis del país. El 4 de gener de 1714 el poble de Sant Martí va ser el primer que es va negar a pagar la contribució, organitzant un sometent que, al crit de “Via fora, lladres!”, s'enfrontà a les tropes borbòniques. La revolta s'estengué arreu del Penedès i els revoltats es concentraren a Sant Quintí de Mediona.

Les tropes borbòniques assetjaren la vila de Sant Quintí i l'ocuparen i saquejaren, calaren foc a les 140 cases i causaren un gran nombre de víctimes, que algunes fonts situen en les 800 persones. Es tractava de donar un escarment a la gosadia d'aixecar-se contra les ordres i les tropes de Felip V, d’*“usar del Hierro y el fuego para cauterizar a miembros tan dañados”*, segons el duc de Pòpoli.⁵

Al gener del 1714 el Consell de Cent de la ciutat de Barcelona encarregà a Antoni Desvallès i de Vergós, marquès del Poal, la reorganització de les forces catalanes austriacistes, davant la retirada progressiva de les tropes aliades. L'allargament del conflicte bèl·lic era l'única possibilitat de fer viable l'esperança d'aconseguir un acord amb Anglaterra. Semblava que l'entronització de Jordi I ho faria possible, però per als anglesos el “cas dels catalans” havia deixat d'existir en el moment en què havien aconseguit els seus objectius econòmics i polítics.

En qualsevol cas, aquest exèrcit català austriacista va seguir plantant cara a les tropes borbòniques a la Catalunya central, al Penedès, al Camp de Tarragona i a les terres de l'Ebre. Això provocà un seguit de continus petits enfrontaments, dispersos pel territori català, que culminaren el 13 i 14 d'agost de 1714 en la Batalla de Talamanca, que fou la darrera victòria de les tropes catalanoaustriacistes. No és aquest l'espai per tractar de la defensa de Barcelona i l'assalt final, així que ho deixarem aquí.

ELS SIGNIFICATS DEL 1714

Pel que fa a Catalunya, la Guerra de Successió Espanyola va ser, essencialment, una pugna entre un sistema polític que apuntava en una línia de progrés i representació política i un poder monàrquic absolut, fonamentat en la conservació del domini feudal de la terra, que va representar un fre per al desenvolupament de les monarquies de França i d'Espanya al segle XVIII. Mentrestant, l'existència d'un govern parlamentari afavoria el creixement d'Anglaterra i de les Províncies Unides dels Països Baixos (Holanda), constituïdes en república federal des de la Unió d'Utrecht (1579).

La més gran de les pèrdues que va sofrir Catalunya com a conseqüència de la derrota de 1714 va ser, precisament, la d'un projecte polític que, en el transcurs de més de quatre-cents anys, des de les Corts de 1283 fins a les de 1706, havia elaborat un sistema de govern representatiu que, amb la democratització que havia culminat en les corts de 1702 i 1706, com ha estudiat la historiadora Eva Serra,⁶ figurava entre els més avançats i democràtics d'Europa. Ho reconeixeria el mateix Felip V, que va justificar la seva voluntat de destruir-lo amb l'argument que els catalans,

5 Cristina Puig, “El Penedès, focus inicial de la resistència catalana a finals de la Guerra de Successió”, *Premis llavor de Lletres. Creació i recerca*, Vilafranca del Penedès, La Fura, 2000, pàg.15-34.

6 Eva Serra, “El sistema constitucional català i el dret de les persones al final de 1702-1706”, conferència pronunciada a Tarragona el 15 d'octubre de 2013.

després del que havien aconseguit en les darreres corts, tenien més llibertats que els anglesos amb el seu govern parlamentari.⁷

Per exemple, en un fullet que apareix com a imprès a Vilafranca del Penedès el 1714, tot i que es tractava d'una estratègia per salvar la censura, *Lealtad catalana purificada de envidiosas calumnias entre llamas de sufrimientos, en el crisol de la constancia, esmaltada con lo heroico de la resolución de defenderse Cataluña por el rey y por la patria*, se sostenia que la nació la representaven les Corts totes soles, com a reunió dels tres braços o estaments, sense que fos necessari comptar amb un rei. Ho va recordar al món el penedesenc Pau Casals l'any 1971 en una memorable intervenció a la seu de les Nacions Unides:

Jo sóc català. Catalunya avui és una província d'Espanya. Però què va ser Catalunya? Catalunya ha estat la nació més gran del món. Us diré el perquè. Catalunya va tenir el primer Parlament, molt abans que Anglaterra. Catalunya va tenir les primeres Nacions Unides. En el segle XI totes les autoritats de Catalunya es van reunir en una ciutat de França –que aleshores era Catalunya– per parlar de la pau. En el segle XI. Pau en el món i en contra les guerres, la inhumanitat de les guerres. Això era Catalunya.

Unes Corts que s'havien reunit en diverses ocasions a Vilafranca del Penedès, concretament a la sala capitular del monestir dels frares menors, al carrer de Sant Pere: 1218, 1353, 1358-1359, 1367 i 1451. El mateix lloc on l'any 1461 es va signar la Concòrdia o Capitulació de Vilafranca en el marc de la Guerra Civil Catalana, a favor de Carles de Viana com a lloctinent perpetu de Catalunya, alhora que s'imposava al seu pare Joan II l'autorització de la Diputació catalana per entrar-hi.

Ara be, cal anar en compte. Quan parlem de democratització en els segles XVII o XVIII, no ens estem referint al que actualment entenem per democràcia, sinó a diversos graus de participació política de la qual estaven excloses les classes populars.

Les autoritats borbòniques temien que les lleis i institucions dels catalans portessin una república. Però aquesta por estava totalment injustificada. De fet, la República catalana havia estat declarada l'any 1641 pels Braços Generals de Catalunya, presidits per Pau Claris, en plena Guerra dels Segadors contra el comte-duc d'Olivares. El republicanisme reapareixeria en els moments finals de la resistència antiborbònica, cap a 1714, en un clima d'exasperació, quan se sabia que Felip V no acceptava fer cap concessió respecte de la conservació del sistema polític català. Posteriorment, la República catalana fou proclamada per Napoleó Bonaparte, l'any 1810; per Baldomer Lostau l'any 1873 (amb motiu de la I República Espanyola); per Francesc Macià l'abril de 1931, i per Lluís Companys l'octubre del 1934, ambdós durant la Segona República espanyola.

Però, tornem al 1714. Tal com ja hem dit, la pèrdua del projecte polític austriacista va ser la més greu de les que patí el país a partir d'aquest any, perquè el conjunt de lleis, llibertats i garanties que integraven aquest sistema era necessari per assegurar la continuïtat del rumb que estava seguint la societat catalana, que, a començaments del segle XVIII, semblava encaminar-se cap a una forma d'evolució semblant a les que seguien Holanda o Anglaterra, associant un procés gradual de democratització al desenvolupament d'una economia capitalista.

Està força clar que el projecte català no s'havia plantejat en termes de separació. Els llaços que s'havien establert amb Castella o amb Andalusia per la via de les relacions i dels intercanvis eren prou forts com per aspirar a conservar-los dins d'una monarquia composta, per l'estil del que seria l'imperi Austrohongarès. Els catalans eren ben conscients, a més, que l'èxit que poguessin

7 Joaquim Albareda a "Felip V i Catalunya", *Manuscrits*, 18 (2000), pàg.32.

assolir en les seves demandes de llibertat era una condició per a la democratització del conjunt dels regnes de la monarquia, que és el que explica que sostinguessin durant la guerra que la seva lluita era també “per la llibertat de tots els espanyols”. Ho deia també el citat document de la Lealtad Catalana: “para que desde Catalunya, con el valor de sus hijos, salga a tomar la entera posesión de sus dominios , y a rescatar la honra y la libertad de España.”⁸

LA NOVA PLANTA

Com a dret de conquesta, Felip V s'annexionà els territoris catalans i suprimí les seves institucions, promulgant l'any 1716 el Decret de Nova Planta de Catalunya, que legalitzava l'ocupació del país i imposava les lleis i costums castellans. Una de les mostres del caràcter repressiu del nou règim fou la construcció a Barcelona de la fortalesa de la Ciutadella, operació per a la qual calgué destruir una gran part del barri de la Ribera, un dels més centrals, rics i poblats de la ciutat. La gent que es va quedar sense casa per culpa de la construcció de la Ciutadella no sols no va rebre cap indemnització sinó que, a més, va ser obligada a col·laborar gratuïtament en la destrucció de casa seva i en l'edificació de la nova fortalesa.

La repressió, combinada amb una època de penúries econòmiques, com la fam de 1716, provocaren una gran misèria i malestar a Catalunya. Josep M. Torras i Ribé ha estudiat a fons aquesta repressió i ens ofereix nombroses mostres documentades.⁹ La repressió no era pas resultat de l'acció individual d'alguna autoritat, sinó que formava part d'una estratègia política de dominació i de càstig contra la gosadia dels catalans de revoltar-se contra Felip V. Una repressió que havia de contribuir a assimilar els territoris conquerits a les formes de la Corona de Castella. En tenim un exemple en la reconversió de les històriques vegueries en corregiments, tal com passà amb la de Vilafranca del Penedès, que tenia més de 300 anys d'existència, i a la qual se li retallà tota la costa marítima del Gaià fins a Sitges.

Els fonaments de la Nova Planta es troben en les anotacions de Felip V en els decrets de 1707 que abolien els furs dels regnes d'Aragó i València¹⁰:

He juzgado conveniente (así por esto como por mi deseo de reducir todos mis reinos de España a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y tribunales, gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla, tan loables y plausibles en todo el Universo) abolir y derogar enteramente, como desde luego doy por abolidos y derogados, todos los referidos fueros, privilegios, práctica y costumbre hasta aquí observadas en los referidos reinos de Aragón y Valencia.

Siendo mi voluntad, que éstos se reduzcan a las leyes de Castilla, y al uso, práctica y forma de gobierno que se tiene y ha tenido en ella y en sus Tribunales sin diferencia alguna en nada; pudiendo obtener por esta razón mis fidelísimos vasallos los Castellanos oficios y empleos en Aragón y Valencia, de la misma manera que los Aragoneses y Valencianos han de poder en adelante gozarlos en Castilla sin ninguna distinción; facilitando yo por este medio a los Castellanos motivos para que acrediten de nuevo

8 *Lealtad catalana purificada de invidiosas calumnias entre llamas de sufrimientos, en el crisol de la constancia, esmaltada con lo heroico de la resolución de defenderse Cataluña por el rey y por la patria*, Vilafranca, s.n., 1714.

9 Josep M. Torras i Ribé, *Felip V contra Catalunya: testimonis d'una repressió sistemàtica: 1713-1715*, Barcelona, Dalmau, 2005; Antoni Muñoz González i Josep Catà, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Madrid, Muñoz/Catà, 2005.

10 Decreto de abolición de los fueros de Aragón y Valencia, 1707 Novísima Recopilación, 3,3,1.

los efectos de mi gratitud, dispensando en ellos los mayores premios, y gracias tan merecidas de su experimentada y acrisolada fidelidad, y dando a los Aragoneses y Valencianos recíproca e igualmente mayores pruebas de mi benignidad, habilitándolos para lo que no lo estaban, en medio de la gran libertad de los fueros que gozaban antes; y ahora quedan abolidos: en cuya consecuencia he resuelto, que la Audiencia de Ministros que se ha formado para Valencia, y la que he mandado se forme para Aragón, se gobiernen y manejen en todo y por todo como las dos Chancillerías de Valladolid y Granada, observando literalmente las mismas regalías, leyes, práctica, ordenanzas y costumbres que se guardan en estas, sin la menor distinción y diferencia en nada, excepto en las controversias y puntos de jurisdicción eclesiástica, y modo de tratarla, que en esto se ha de observar la práctica y estilo que hubiere habido hasta aquí, en consecuencia de las concordias ajustadas con la Sede Apostólica, en que no se debe variar: de cuya resolución he querido participar al Consejo para que lo tenga entendido.

El primer pas per aconseguir aquest anivellament va ser la destrucció dels òrgans de govern: Corts i Generalitat. El següent seria buidar de poder els municipis, que tenien un paper molt important en el sistema polític català i que entrarien en decadència per la corrupció produïda per la venda dels càrrecs municipals que va introduir el règim borbònic. El sistema polític abolit permetia a la societat civil d'organitzar-se, encara que aquesta societat fos tan sols la de les classes mitjanes i benestants de les ciutats, i en restessin exclosos els pagesos. Aquest és el paper que desenvoluparen durant molts anys els gremis d'ofici i les confraries.

La iniciativa va passar aleshores a la societat civil, potenciant l'activitat dels gremis, confraries i col·legis que agrupaven horitzontalment els ciutadans. Els gremis, en concret, que, segons ens diu Torras i Ribé, van ser durant tot el segle XVIII “*l'única institució catalana que va conservar molts dels trets característics de l'antic ordenament institucional*”, es van convertir en “*la representació natural*” dels ciutadans marginats i postergats pel nou règim i van protagonitzar la lluita contra uns ajuntaments corruptes.¹¹ Tan sols es va salvar el dret civil català i fou perquè les noves autoritats borbòniques temien el desgavell social i econòmic que es podia produir si l'anul·laven.

Els gremis organitzaven la producció (controlaven la quantitat i la qualitat dels productes), alhora que asseguraven el benestar als seus membres: mestres, oficials i aprenents. Al seu torn, les confraries, lligades als gremis i amb un caire religiós, vetllaven per la bona organització social, i mantenien els seus altars i els entremesos de les festes, especialment per Corpus. De fet, els balls populars que avui acompanyen cercaviles i processons per tot el Principat tenen les seves arrels en els gremis i les confraries.

EFFECTES POSITIUS O NEGATIUS

Tot i que la història és de grisos, la incidència de la Nova Planta i del domini borbònic sobre Catalunya ha estat interpretada de forma diametralment oposada. Per uns seria la causa del creixement econòmic que experimentà Catalunya durant el segle XVIII, i per altres un obstacle malgrat el qual Catalunya creixeria.

11 Josep M. Torras i Ribé, *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808*, Barcelona, Curial, 1983.

Be, en aquesta terra insubmisa en què els conflictes, i, en especial, els moviments populars, es mantindrien incessantment,¹² s'estava produint, però, un desenvolupament imprevist: el "miracle" d'un creixement econòmic i un desenvolupament cultural que distingia netament l'evolució de Catalunya de la de la resta de l'Estat. Un creixement que venia del segle XVII i que era fruit de factors que les autoritats borbòniques no sabien identificar. Les diferències amb la resta de l'Estat eren tan evidents que se'n vantaven els representants dels corregiments de Catalunya, que, en una representació de 1773, es referien al miracle de les plantades de vinyes en terres aparentment estèrils: "*En terreno que antes solo ofrecían a la vista un continuado peñasco, habiendo sido preciso romperlo para hallar a un palmo, y más profundidad, la tierra hasta entonces desconocida.*"¹³

Però on era la clau d'aquesta diferència, si tot el país estava sotmès a la mateixa legislació? La diferència podia estar en "la geografia / l'espai" o en "la societat / els homes i les dones". Pierre Vilar ens ha mostrat abastament com aquesta diferència es deu al factor humà, als homes i dones i la societat catalana. Que l'expansió agrària, que és a la base de tot plegat, s'ha basat en "*la força de treball dels homes, ajudada, a penes, per un petit estalvi*": una agricultura de petites explotacions, cultivades en la majoria dels casos en règim d'emfiteusi, que feien un ús eficient del treball familiar. La seva eficàcia, a més, venia potenciada per "la intensitat dels intercanvis", que feia possible especialitzar-se en allò que podia produir-se millor a cada banda.¹⁴ Una societat amb menys desigualtat social i que permetia integrar les classes pageses en el guany del creixement econòmic mitjançant el sistema emfiteutic. Com a resultat d'una tradició i d'un sistema polític que es regia per constitucions votades en Corts. I que tenia en Barcelona un veritable cap i casal econòmic, polític i cultural.¹⁵

12 Pedro de Lucuce, *Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona*, edició de Lluís Roura, Barcelona Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2002.

13 Reproduït per Lluís Roura, "La diputació de Catalunya de 1773", *Pedralbes*, núm.23 (2003), pàg. 237-262.

14 P. Vilar, *Catalunya...*, vol.III.

15 Albert Garcia Espuche, *La ciutat del Born*, Barcelona, Ajuntament, 2009 i *Barcelona, 1700*, Barcelona, Empúries, 2010.

INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCs

Amb el patrocini de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

**Diputació
Barcelona**

Obra Social
Fundació "la Caixa"